DARIU POP
inspector şcolar

MĂRTURII STRĂMOŞEŞTI

NOTE PALEOGRAFICE PE MARGINI DE CĂRŢI BISERICEŞTI SĂTMĂRENE

Cu două facsimile

„ATHENAEUM"
SATU-MARE

www.digibuc.ro

DARIU POP
inspector şcolar

MĂRTURII STRĂMOŞEŞTI

NOTE PALEOGRAFICE PE MARGINI DE CĂRŢI BISERICEŞTI SĂTMĂRENE

Cu două facsimile

Domnului prof. Nicolae Iorga cu devotament şi admiraţie,
Satu Mare, 10 Februarie 1939
Dariu Pop
inspector şcolar

„ATHENAEUM"
SATU-MARE

www.digibuc.ro

Fiecare biserică românească este un mic muzeu şi o mică arhivă a fiinţei noastre naţionale. Cercetând din sat în sat, în această margine de ţară, bisericile noastre, am dat de comori adevărate nebănuite.

Cucernicii preoţi, din vremea potirelor de lemn, au avut multă grijă să vecinicească, pe marginile cărţilor sfinte, crâmpeie din firul timpului scurs, pe care le însemnau cu pana de gâscă, înmuiată în negreala de ciuline. Slovele tremurătoare, pe care poporul le numea potcoave, sunt astăzi cele mai puternice mărturii ale adevărului istoric. Cuvintele, scrise de acei bătrâni, sunt izvorîte din realitatea trăită ; nu au nici o pretenţie de formă. Stilul însemnărilor de pe marginile cărţilor este simplu, lapidar, şi uneori de o limpezime, care ne uimeşte astăzi. Bătrânii, de acum două-trei sute de ani, scriau cu mult mai curat decât se scrie astăzi, cel puţin scrisul lor era pe înţelesul tuturor, care intra cu aceeaş uşurinţă în mintea cărturarului, precum şi în mintea celor care nu cunoşteau cartea, dar ascultau cu mult interes ceea ce li se citea.

Bătrânii aceştia, plini de credinţă, ne-au dăruit nouă, strănepoţilor, dovezi, pe care nimeni nici un scriitor de istorie de rea credinţă, nu le poate răsturna. Numai singurul fapt că ei au lăsat urma gândirilor lor pe marginile de cărţi, scrise în cea mai frumoasă limbă românească, este de ajuns ca şi cei mai aprigi duşmani ai noştri să recunoască adevărul, că acest ţinut, plin peste tot de slova românească, a fost totdeauna românesc, nu până în hotarul convenţional de astăzi, ci mult mai departe, peste graniţa actuală.

www.digibuc.ro

Mă închin cu smerenie memoriei bătrânilor cărturari, din vremile de demult, pentrucă cu potcoavele lor ne-au adus multă lumină în bezna pe care ne-au făcut-o dinadins duşmanii noştri de totdeauna.

Lucrarea aceasta d o v e d e ş t e că judeţul Satu-Mare a fost românesc. Dovedeşte că noi, Românii, am dus o luptă dârză, defensivă, contra valurilor de maghiarizare, care nu conteneau spre sfârşitul imperiului trecut, şi nu ne-au cruţat în ultima vreme nici şcoala şi nici biserica. Avem dovezi scrise, care nu pot să fie discutate, că nu prea de mult, în 1822 mai erau Români în număr respectabil, dincolo de graniţele actuale, în Ungaria de astăzi, în comunele: Angyalos, Cinghir, Cegöld, Gheţ, Hodoş, Ianc, Mehtelec, Patyod, Porcialma, Salyi, Tyucod, Ujfalău şi Ura, toate aceste comune fiind numai din judeţul Szatmár, din Ungaria.

Va mai dovedi această lucrare cum s'a întâmplat de s'au maghiarizat numele familiilor băştinaşe din judeţul Satu Mare, unele dintr'o dată, altele mai cu încetineală, trecând printr'o adevărată metamorfoză, cum este cazul familiei F i n t e u ş a n, care mai târziu apare cu numele de Fintyósán, ca să devină ceea ce este şi astăzi, un nume **„curat unguresc"** *: F i n t y ó s.*

In matricola dela biserica greco-catolică ruteană din Satu-Mare, (care şi astăzi de fapt este biserică ungurească) am constatat, că până la anul 1777, câtă vreme s'a scris **cu litere chirilice,** *s'a respectat originea numelui românesc, aşa după cum îl aveau Românii, ca: Ardelean, Fanea, Glodan, Medişan, Paşcul, Tăşnadea, Zeican etc, dar dela 1777 înainte, de când matricola a fost scrisă* **cu litere latine,** *toate aceste nume au fost maghiarizate; astfel, Ardelean a devenit* **Erdélyán, sau Erdélyi,** *Fanea – Fányi; Glodean – Glodján; Medişan – Medgyesi; Paşcul – Páskuj; Tăşnadea – Tasnádi şi Zeican – Zékány.*

Nu numai numele multora s'au maghiarizat, dar, la sfârşitul veacului XVIII şi în cele următoare, s'a început, şi era gata-gata să se săvârşească, maghiarizarea Românilor din judeţ.

Episcopul Andrei din Ungvar (Astăzi Uzhorod în Rutenia) redactează adevărate rechizitorii în circularele sale către preoţii români, acuzând lumea românească de trădarea sângelui şi a limbii sale, scriind despre **„tânării cari părăsesc rituşul său"** *şi că aşa sunt în învăţătura*

www.digibuc.ro

românească, „încât nici a celi, nici numele său a-l scrie nu ştiu", mai mult încă, pentru că „mulţi sunt între tânerii cei rumâneşti cari nici sfânta cuminecătură, după rânduiala bisericii sale nu o primesc".

Sub „tâneri" episcopul de Uzhorod înţelegea tinerii studenţi, cari mergeau să se înscrie la teologie şi, întrucât în altă circulară, acelaş episcop îi ameninţă pe preoţi, că, dacă vor mai trimite „tâneri" care nu ştiu româneşte, deşi sunt Români, el, episcopul, pe aceşi preoţi-părinţi „la grele întrebări are să-i pună", .. putem deduce şi întrezări grozavul adevăr, că maghiarizarea şi-a găsit teren potrivit în familiile multor preoţi din aceste părţi. Dacă preotul şi-a schimbat sentimentele, trădându şi neamul său, a urmat desăvârşirea acelei trădări, maghiarizarea comunei în care pastora.

Intr'adevăr au fost câteva sate, care s'au maghiarizat complet, ca limbă. Nu însă ca sentiment. Dovada ne-au dat-o chiar satele din judeţul Satu Mare, care nu au vrut cu nici un chip să primească episcopia greco-catolică de Hajdudorog. Bravura Românilor din comuna Doba a devenit legendară.

Norocul nostru însă că preoţi de aceştia am avut prea puţini şi că Ungaria de ieri nu şi-a putut desăvârşi planul de a maghiariza Românii prin biserica lor proprie.

* * *

Prezenta lucrare va arăta şi date interesante cu privire la unirea Românilor sătmăreni cu Roma, cea dintâi carte bisericească dela Blaj întrând în judeţ la mijlocul veacului al XVIII-lea, iar ultima cumpărătură de carte bisericească din vechiul regat, fiind făcută la anul 1783.

«Mărturiile Strămoşeşti» mai arată lista cărţilor vechi bisericeşti, cari se găsesc în judeţ, însă numai cărţile, pe marginile cărora s'au găsit inscripţii: apoi catalogul numelor de familii greco-catolice din o r a ş u l S a t u - M a r e, spre a dovedi că acest oraş a fost locuit, acum două veacuri, de familii româneşti cu mult mai numeroase, decât era locuit la schimbarea imperiului, fiindcă ştiut este că Unguri greco-catolici nu existau, pentru că n'au existat nici odată Unguri ortodocşi, care să fi trecut şi ei la Roma. Toate aceste familii erau deci româneşti şi în oare care măsură şi rutene.

* * *

www.digibuc.ro

IV.

Las să urmeze acum mărturiile strămoşilor, pe care descifrându-le „nu cu puţină usteneală" şi timp de aproape 20 de ani, le scot la lumina tiparului, cu ajutorul înţelegător al Despărţământului Astra din Satu-Mare, al Prefecturei şi Primăriei Satu Mare, precum şi al Com. Şcolar Jud. şi apoi al institutului bancar Casa Noastră, al dlor Octavian Popp, Ioan Pogăciaş şi Emil Tişca, pentru cari — şi în acest loc — exprim cuvinte de mulţumire, fiind că au înţeles marea însemnătate a acestei lucrări şi au înlesnit-o să iasă de sub tipar mai curând, pe deoparte, pentru a conserva şi eterniza cuvintele marginale de pe vechile cărţi bisericeşti, iar de alta, pentru a servi lumii dovezi, care nu se pot dobori de nimeni, că acest judeţ a fost totdeauna românesc, până dincolo de hotarele convenţionale de astăzi.

Lucrarea nu cuprinde toate comunele din judeţ, ci numai pe acele, în a căror biserică s'au găsit inscripţii. Comunele sunt orânduite după alfabet şi am scris, aproape pentru fiecare, un mic istoric, servindu-mă de date luate n u m a i d i n i z v o a r e m a g h i a r e. cu scopul de a zădărnici, dela început, orice discuţie în contradictoriu. Am consultat următoarele lucrări: „Szathmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete" de Szirmay, Buda, 1810; „Compendium Hungariae Geographicum, ad exemplar notitiae Hungariae novae historico-geograficae", M a t t h i a e Bel, Poson et Cassovia. 1779. „Schematismus venerabilis cleri graeci rithus catholicorum Dioecesis Munkacsiensis pro. a. d. M.D.CCC.XXII." apoi, Vende Aladar „Szatmár vármegye községei" şi „Szatmár Németi története" de Bagossy Bertalan.

DARIU POP

www.digibuc.ro

MĂRTURII STRĂMOŞEŞTI

www.digibuc.ro

ACIUA

In veacul al XV-lea se ţinea de domeniile dela Beltiug. Pe vremea aceea se scria Balotha-falva, ceea ce insemnă românește Satul lui Balotă, sau Baloteşti. Onomasticul „Balotă" este vechiu şi frecvent. La 1431 Alexandru cel Bun hărăzeşte un sat lui Balotă şi lui Oancea. (B. P. Haşdeu, Magnum etimolgicum). In vechiul regat există mai multe comune cu numele Baloteşti. Aciua in anul 1424 a fost proprietatea lui Şandrin, din familia Drag. Pe vremuri a avut şi un eleşteu mare.

Pe Apostolul tipărit de Stoicovici, la Episcopia Buzăului, in 1743 se află următoarea inscripţie:

„Eată eu, popa Antonie, parohuşul din Acius, carele am slujit la s-ta beserică, am dat cinci cărţi pomană pintru sufletul soţului mieu, Palaghie; fica me Marie şi altor răposaţi în s-ta beserică de Aciua: Straşnic, s. Evanghelie, Liturghie, Apostolieriu şi Pinticostariu. Aceste iş date, pomană, să fie în s-ta beserică, că nu-s a satului, nime să nu îndrăzniască a le lua din s. beserică, nici pintru globe, nici feciorii, nici nime din rod să nu le poată lua. Cine va îndrăsni să le ea, să fie afurisit de 3 sute şi 18 de părinţi sfinţi dela Nichie. Iunie în 3 de zile 1785".

Pe Octoihul tipărit de popa Stoica Iacovici, in Bucureşti, la 1746:

„Acestu Octoih l-am cumpărat eu, întru Hristos mult păcătos, Horgaş Vasile din Negheaiu*), a lui Horgaş Lucă fecior, frate cu popa Gheaţi, pintru 14 florinţi".

*) *Neghiaiu este probabil comuna Negreia de lângă Baia-Sprie, unde există şi astăzi familia Horgoş.*

Inscripţia din Apostol se mai repetă identic în următoarele cărţi dela biserica din Aciua: Pentecostarion, Iacovici, Bucureşti 1743 (7251): Evanghelie, Barbul Bucur: I. Grigorie, Bucureşti, 1750 (7258).

www.digibuc.ro

Pe Euhologionul tipărit de Ieremia Marcu la Iași, in 1749:

„Aceasta carte, Molitevnic, ou cumpărat David Grigorie, cu soața sa, Ioana, pomană pintru sf. . . . dat în besereca din Aciua și ciue l-are prăpădi, sau l-are vinde, să fie afurisit de săborele sfinților părinți trі sute și 18. Iulie 31, ani 1804."

AMAȚI

Comună locuită de Români și Unguri. In vremea răscoalei lui Racoți, la începutul veacului XVIII, a fost pustiită complet. Biserica din Amați nu are cărți vechi proprii, datorită acestei întâmplări.

Pe marginile unui Pentecostar, din care lipsește începutul și sfârșitul, am aflat următoarea inscripție;

„Aciasta stă și dziască carte iaste a lui Pop George cu tot bun .... a dat lăcuitorului de .... din Sâniob, a părții Ardealului, a varmedii*) Solnocului acuma locuitorului satului Mădăras. Anii Domnului 1775, 12 Aprilie.

Prin mine Banc Ion, preotul mirean, fiind parohia în cinstitul sat Mădăras, cu cinstitul părinte paroh din loc și neamiș din Maramureș".

APATEU

In anul 1367 era proprietatea lui Petin a lui Nicolae a Petri. Pe vremea aceea erau însă două comune distincte, dintre care una era Dobraciul, a doua Apateul. Cea dintâi s'a nimicit cu vremea, fiindcă în anul 1637, când se întăresc din nou hotarele comunei, Dobraciul este amintit ca măieriște. La preluarea imperiului, comuna a fost aproape complet maghiarizată, însă Românii de acolo astăzi au revenit.

Pe Evanghelia tipărită de Petru Popovici Râmniceanul în 1770:

„În numele Tatălui și Fiului și Duhului s. Amin. Aceasta svinte carte Evanghelie o au cumpărat temetorii de Dumnezeu, Parochianii dela Apatiu, împreună cu Corondenii) pintru 14 vonași**

*) Județului. **) Corodul de astăzi.

www.digibuc.ro

şi au dat la besereca, la Apatiu pintru ertare păcatelor sale şi moşilor şi strămoşilor sei, cu acee rânduială, cine o fura, să fie Ana-Tema, precliat. In anii dela Hs. 1778, Ianuarie 6. La cee vremia au fost paroh în Apatiu popa Timotie Duţilov".

Acest preot rus, care, se vede, nu ştia bine românește, notează pe ultima pagină, care familie cât a dat, pentru a i se citi s. Evanghelie. Din lista aceasta se constată că pe aceea vreme numele Românilor din aceasta comună, pe care preotul o scrie Apativ, au fost mai de mult maghiarizate:

Migalicu Palincaş, Ioan Lugoşi, Ciatloş, Stari (bătrânul) Palincaş, Colciar Palco, Misaroş Diurde, Iacob Ianco, Dieneş Ioan, Ciorbaş etc.

ARDUSAT

In anul 1352 s'a numit Suduş, sau Suduci. Suduc, mold. Şalău (Adamescu). Mai demult a fost localitate însemnată, având rangul de târg. Se spune că pe timpuri ar fi avut şi cetate.

Pe o filă, dintr'un Triodion neidentificat:

„Aceasta sfântă carte, anume Triodion, prin îndemnare me anume popa Samoilă, s'au cumpărat într'acesta sfântă beserică din Ardusat, de aceşti oameni de acum. Cine cât s'au îndurat, au dat şi s'au cumpărat carte cu 26 de florinţi vonaşi în anul Domnului 1766, Genariu şi o cinstit giupâniasă anume Rotiş Todoră, încă au dat 4: mărieşi întrastă carte, să-i fie pintru sufletul ei şi pintru a soţulni ei, Toader şi pintru a părinţilor lor pomană în veci şi fiind eu, popa Samuilă, parohuş în Ardusat de vr-o 6 ani întracea vreme şi fiind tist Sacmari Matieş şi noi încă am agiutorit cu cât ni-am îndurat în carte şi atunci s'au ipuluit*) curte ce de piatră şi casa ce popască într'acele vremi".

BĂBĂŞEŞTI

In 1490 comuna aceasta se găseşte inscrisă în arhivele judeţului cu numele de Berendmezew, ceeace însemnează în limba maghiară: Câmpul lui Berende. Numele de Bă-

*) *s'a clădit (barbarism dela ungurescul „épült").*

www.digibuc.ro

băşeşti îl are, de sigur, de la familia Babeş; aceasta se constată din inscripţiile de mai jos, în cari, în interval de 11 ani, numele comunei este scris Bebeşeni şi Babeşesti, aceasta în veacul XVIII.

Inscripţii:

Pe o Evanghelie cu text paralel grec şi român din 1693:

„... satului întru acesta chip, ca nimene din sfânta biserică a noastră a B e b e ş e n i l o r, supt pedeapsa afurisaniei, să nu o cheltuiască.
Anul 1776".

Pe Liturgiconul lui Petru Popovici Râmniceanul din 1775:

„... Fodor din Giurbet... au teştelnit pe seama bisericii 9 florinţi care-s la Nicoară Cherecheş".

Pe Strastnicul lui Vasilie Constandin din 1753:

„Aceasta carte, Straştnic numită, s'a cumpărat în cheltuiala satului întru acest chip, ca nime din sfânta biserică a noastră a B a b e ş e ş t i l o r, sub pedeapsa afuriseniei, să nu o cheltuiască. La anul 1765".

BAIA-MARE

In anul 1329 numele oficial al oraşului Baia-Mare este: C i v i t a s d e R i v u l o D o m i n a r u m, dar se mai numeşte şi simplu, Rivulus Dominarum, Rivulus, Rivuli şi Rivulinum. Nu departe de Baia-Mare, lângă Copalnic Mănăştur, se păstrează şi astăzi sinonimul românesc al numelui Băii-Mari de pe vremuri, în numele comunei Râuşor. Astfel adevăratul nume al Băii Mari, în timpul îndepărtat, a fost Râuşor. Că aşa este, ne dovedeşte numele râuşorului care şi astăzi se numeşte în Baia Sprie, de unde izvoreşte, Ş u i o r, ceea ce nu este altceva, decât abreviarea şi anagramarea numelui de râuşor, lucru ce se întâmplă totdeauna când străinul împrumută cuvinte dela autohtoni.

Minele din acest oraş, precum şi cele dela Baia-Sprie, au fosl lucrate de Daci şi de Romani.

www.digibuc.ro

Prima diplomă, prin care se întăreşte în drepturile sale oraşul Baia-Mare este datată din anul 1347 de regele Ludovic. În reprezentanţa oraşului vedem însă că s'au înfăţişat regelui plebanul Ioan, primarul Martin, Magistrul Petru, notar şi juratul Ulric, ceea ce denotă că oraşul în acele vremuri era în mâinile germanilor, aduşi probabil de regele Geiza al Ungurilor, deodată cu Saşii.

În diploma regelui Sigismund din 1391 numele oraşului apare maghiarizat, fiind numit Civitas de Asszonypataka. Regele Mateiaş, Corvinul, prin diploma dată în anul 1469, dă voie cetăţenilor din Baia-Mare: „ca, întrucât oraşul Râuşorul Doamnelor suferă prea mult pe urma atacurilor Valahilor din Muntenia, să se împrejmuiască de jur împrejur cu ziduri de piatră şi şanţuri, întărindu-se şi cu bastioane".

În anul 1588 Sigismund Batori a dat în arândă minele din Groapa Mare (Dealul Crucii) baronului Felician Herberstein, cu condiţia să nu vândă aur în Muntenia.

În anul 1669 se vorbeşte despre părâul Mujdeiu, care nu poate fi decât Ustoroiul de astăzi, pe care contimporanii l-au tradus din „Fokhagymás-ul" unguresc, luat dela Mujdeiul românesc.

În arhiva oraşului, care este foarte bine păstrată, am aflat documente care privesc direct activitatea legendarului Pintea Viteazul, pe care le-am publicat în revista „Familia" din Oradea, în numărul din Decembrie 1934.

Pe Liturghierul, tipărit de Grigore Stanovici în Iaşi. la 1759:

Aceasta sfântă carte pomană o a cumpărat pă sama bisericii românești din Baia-Mare de Glodean Ion, Pietriș Aiexa, pururea să rămâie la biserică și nimenea să nu o poată depărta din aceia numită biserică. Scrisă prin protopop Boitor Alexe, fiind administratorul Băii-Mari și parocușul Băii-Spriii. Cumpărată cu 12 sloți în anul domnului 1777, 31 Dechembrie. Curatori fiind la ziditul..... aceia Apan Teodor, Moroșan Ion, Pop Nicolae, Molnar Iosip, Floca Ștefan, Arghelean Grigorie. Scris Catalogului bisericii cu voie fiului lui Petriș Simion"*).

Pe un octoih din 1708, neidentificat, tiparul foarte deteriorat:

An Domnului 1759 cade-se a ști, cumcă aceasta sf. carte, anume octoih, o a cumpărat ..... din Bae Mare Le..an

*) *Astăzi familia Pietriș este maghiarizată, cu numele de „Petries".*

www.digibuc.ro

Grigorie cu Hostesenii împreună, cu cari..... ca să ne hie pomană în veci şi iacă fiind preţul de 23 florinţi vonaşi .... şi de s'are întâmpla din oarece chip să o îndere..."

Pe Triodionul din 1771 tipărit în Blaj:

„Aceasta carte, anume Triodion, este a sfintei besericii cei româneşti a oraşului crăiesc Băii Mari. ca nimene dintru aceie beserică să nu o poată depărta, sau vinde şi cine are îndrăsni a o lua şi a o vinde, să fie afurisit de 318 sfinţi părinţi ce au fost la soborul cel din Nichie. Anul 1790, Februarie în 17 zile".

Pe un liturghier, în manuscris — copie, de Popa Filip, din Năpradea, anul 1739, sunt mai multe însemnări, dintre cari reproduc câteva de interes mai mare:*)

„Anul 1823, Novembrie în 14 zile am c e t i t oile şi s'au aflat mari 37, noatine 7, berbeci 2, capre 2, o iadă. Suflete 49 (sic)".

„Ciuma cea mare au fost în anii dela HS. 1710.
Apoi tătărimea au fost în anii 1717.
Apoi ciuma al doilea, când a fost anul 1742.
Impăratul Iosip au fost în Maramoriş, în Sighet, în anii dela HS. 1773.
Moarte în oameni a fost in anul 1787.
Apoi a fost în întâie zi de Martie, adeca în ziua de Odote, s'au cutremurat pământul, păla trei ciasuri după amiazizi.

„Aceasta s-tă carte mi-a dăruit Pop Grigorie din Băseşti".

„Orvoşala oii pentru călbază:
1-a: Corb ars în foc, cu pene cu tot şi făcut cenuşe şi al 2-lea: Scoarţă de frasin şi de scoruş uscate şi făcute cenuşe şi mestecate la olaltă şi date în boabe de cânepă la oi, s'or curăţi de călbază, dar câte puţină cenuşe trebuie pusă".

BAIA-SPRIE

După cum îmi explica pe vremuri marele Vasile Lucaciu, numele Băii-Sprie ar însemna Baia-Superioară, adeca „Sprie" ar veni dela cuvântul „super".

In cele mai vechi documente oraşul apare sub numele de Medius Mons, iar în veacul XIV. se numeşte Zazurbanya.

*) *Baia-Mare, Episcopie*

www.digibuc.ro

După o tradiție locală, minele de Est din Baia-Sprie, au fost descoperite prin 1200 de un Român din Șișești.

Pe Apostolul, tipărit în Blaj, la 1767:

„Aceasta carte s'au cumpărat pentru odihna părinților lor și vecinica a lor pomenire și blagoslovire, Rinschi Nicolae, cu soața sa, Cupcea Ileană, drept noauă v. florinți, în sama besericii de Baia Sprâia, unde vrea ca să rămâie ... diacon Ci. P. Boitor Andrei, Nov. 1777."

Pe Liturghierul tipărit de George Radovici, la Târgoviște în 1713 (?):

„Aceasta carte, anume liturghie, o a cumpărat fișeștenii*) dela popa Andrei din Ungurași cu 6 măriași, ca să scrie și cu numele părinții lor, preutul Vasilie și preuteasa Măriuță și (prunc)ul lor, ... iară acum au dat anume Țămărman Toma 6 măriași, ca să aibă parte și pomenire până unde va fi cartea aceasta. Să se pomenească aicea și muiarea lui, Gahia, Ghergbie și Părasca ... Eremie și Doche, cu tot neamul lor. Și cine a sluji aicea, pe aceasta carte, să-i pomenească pe aceștia, ce-s scrișî aicea mai sus numiți vii și morți. Anul Domnului 1789 Enuarie 21."

BERCHEZ

Are o dosebită însemnătate aceasta comună, mică astăzi, din ținutul Chioarului**) pentrucă faimoasa plângere, adresată Ligii Națiunilor de către Unguri, începe chiar cu aceasta comună.

In veacurile XIV—XVI a fost oraș și a avut căpitănie.

Comuna, în mare parte, astăzi este ungurească, iar Românii, câți sunt și câți au fost, și-au păstrat admirabil limba și legea strămoșească. Bisericuța ortodoxă nu e clădită de mult, dar țin cu atât mai mult la dânsa berchezenii.

Pe o Cazanie din 1768, tipărită de popa Constandin tipograful râmniceanul, am găsit următoarea inscripție:

Jupânu Pop Ionuțu din Sinteușul de Sus***), îți poftește sănătate cu Ghirasin, ficiorulu bărbatului din Posta și-ți trimit aceasta carte în mâna sfântului părinte, pomenirea părinților și fraților și

*) Locuitorii comunei Șișești. **) Chioar — Cetatea de piatră, cf. ung. Kő-vár.
***) Finteușul Mare de astăzi.

www.digibuc.ro

a tot neamul meu să fie la biserica Sinteuşului de Sus; dor cine o ar muta de acolo or i-o ar fura, să fie afurisit de 318 părinţi sfinţi de rugători, care or rnga la sfântă biserică şi de noi şi ne rugăm să ne ajute..... Scris-am eu, popa din Frata (?)".

BICĂU

Comună curat românească, ascunsă între pădurile Codrului. In arhivele judeţului există mai multe comune cu acest nume. In 1424 este un Mager Bikó (Bicăul Unguresc) şi un Oláh Bikó (Bicăul Românesc), iar în 1470 Oláh Nagy Bikó şi Kis Bikó.

Unii istorici unguri afirmă că elementul românesc n'ar fi existat în ţinutul sătmăreən înainte de dezastrul dela Măhaciu (9 August 1526). Şi, totuş, in arhivele judeţului există acest Bicău Românesc cu o sută de ani mai nainte de acel dezastru. Astfel se distramă seriozitatea şi competenţa pseudo-istoricilor unguri.

Inscripţii:

Pe Chiriacodromionul, tipărit de popa Stoica Iacovici în 1732, la Mitropolia Bucureşti:

„Aceasta carte, anume Ucitelnă, este a lui popa Simion One, parochuşul de la Pop-Bicău. Anii domnului 1781, Dekembrie 3. Scris-am eu, One Ianoş".

Pe copertă:

„Aceasta carte, cu nume Evanghelia învăţătoare, e a bisericii Pop-Bicăului. Am însemnat în anul 1849, Tiril Barbul, parohul locului".

„Se dă de ştire posterităţii, cumcă acest an au fost o rebelie mare cu nume Koşutiaua, ţintită împotriva Romanilor şi a împăratului, lângă care Romanii au rămas mai credincioşi. — 1849."

Pe Minologionul din Blaj, tipărit la Mitropolie în anul 1781:

„... au cumpărat... de Dumnezău şi buni creştini, auume sătenii din Bicăul de Pădure, pe sama sfintei bisericii sale cu 31 de vonaş florinţi, în anii Dlui 1784; iară însemnarea s'au făcut prin mine, Georgie Venter, parohuşul şi viţearhidiaconul dela Sin-Eri-Varalea*), 1784, Iulie în 2, pe vremea parohuşului Simeon One."

Pe Octoihul, tipărit de popa Mihai Atanasievici la Râmnic în 1742:

*) *Seini.*

www.digibuc.ro

„Aceasta carte sfântă, anume Ochtoich, o au cumpărat bunii credincioşi şi de Dumuezău chemători*), Dimitrie ... răposaţii în Domnul, Şimonca Elena şi o au dat pe sama sfintei Bisericii Bicăului de Pădure, ca să fie pomană tuturora morţilor lor şi altora care au ajutorit într'însa. Pentru oarecine o ar depărta dela mai sus numita biserică, fără de pricină canonicească, acela pedeapsa stăpânilor bisericii să ... încunjura ... blăstămat să fie."

„Aceasta însemuare s'au făcut priu mine, Georgie Wenter, parohuşul din Sin-Eri-Varalea 1784 şi viţearhidiaconul dela Sin-Eri-Varalea 1784 Iulie în 20 zile, pe vremea cinstitii parouşe a satului Simion One."

Pe Triodionul de Petru Papavici tipograf Râmnicean, 1771, din Blaj:

„Aceasta Sfântă carte, anume Triodion s'au luat din banii bisericii de Bicăul de Pădure pă sama acestei biserice aşa, ca nime, subt afurisenie, dela numita biserică să nu o zminti. Dat Bicăul de Pădure 17 Martie 1799 Popa George, popă de Ardusad".

Pe Strastnicul din 1773:

„Aceasta sfântă carte, anume Straşnic, s'au cumpărat direpţ 3 zloţi, cu banii bisericii de Bicăul de Pădure, ca acest numitei biserici să ţie şi aşe, ca nime dela aceasta biserică subt afurisenie să nu o poata sminti. Dat în Bicăul de Pădure 14 Martie 1799 Popa Georgie protopopul Ardusadului".

BIXAD

Pare să fie cea mai veche localitate din Ţara Oaşului. Aceasta ne-o indică izvoarele cu apă minerală de lângă Bixad. Pe un bot de deal, deasupra comunei, este Mănăstirea Bixadului a călugărilor basilitani, cu ritul greco-catolic, la care se adună şi astăzi peregrini din cele mai depărtate ţinuturi. Cel dintâi egumen, cu numele Isaia a fost ucis de către nişte Români din Cicarlău**) în anul 1700, care făceau parte dintre pandurii legendarului Pintea Viteazul. Actele oficiale pe care le-am consultat în arhiva oraşului Baia-Mare (1701. Inquisitiones. Examinae item et Fassiones ut et Sententia Praedonum Famoso Pintye dicto

*) *Temători.* **) *Românul nobil, cu numele Szuhai şi tovarăşii lui, din Cicarlău.*

www.digibuc.ro

a . . . Horrentium etc.) prezintă pe ucigaşii lui Isaia ca pe nişte prădători, pânăcând poporul spune că Isaia a fost ucis de Pintea, adeca din ordinul lui Pintea, pentru prozelitism.

In actele vechi ungureşti Bixadul este scris Bükkhát, ceea ce ar insemna Dosul Fagilor, numire ce nu cadrează nici cu natura şi nici cu poziţia Bixadului. Intreaga câmpie a Ţării Oaşului a fost o uriaşă pădure de stejari şi de goroni. Nu departe de mănăstire este un deal de cremene (silex), pe care s'au găsit, şi s'ar mai găsi şi astăzi de cercetători serioşi obiecte paleolitice.

Am cercetat cărţile vechi dela biserica satului, în care numele comunei este destul de variat. Vechile cărţi bisericeşti dela mănăstire sunt aduse (eu cred că sunt chiar şi înstrăinate) dela alte biserici, din destul de mai depărtări.

BIXAD-BISERICĂ

Pe Octoihhul din Blaj, din 1792:

„Aceasta carte ce se chiamă octoih, s'au cumpărat cu banii sfintei biserici, doisprezece zloţi şi doi zloti a roabei lui Dzău Finta Girvasie şi s'au pus în sfânta biserică a Bixadului, să fie pomenire vecinică ctitorilor ei. Scris-am Chiril Ciorbai popa de Bixad 1803.

Pe un Triod neidentificat:

„In numele Tatălui, Fiului şi sf. Duh. Amin. Aceasta carte, anumea Triod, Poznaşi în săptămâna chinurilor şi o am cumpărat, Vancă Ion şi cu soţul anume, Gărvaşie, pentru păcatele sale şi a părinţilor lor şi a tot rodul lor o au pus în biserica Bixadului şi cine o va lua să hie trăcliat procliat, să o ascunză şi s'au pus în zilele episcopului Gavril Blajovschi, 1740 Petri diac".

Pe un Octoih din 1708:

Asta carte, ohtaiu, o au cumpărat satul Bixad..... şi o au pus în biserica lor, adeca a Bixadului, să fie în veci".

www.digibuc.ro

Pe un Antologion de Dimitrie Pandurovici, Râmnic, 1737:

„In zilele prealuminatei crăesetерei ungureşti, Maria Terezia, în anul 1746 şi fiind episcopul Muncaciului Manoil Mihail(ovici ?), l-au puterit Dumnezău anume din B a i a x a d, Băiaş Ionu, cu jupâneasa sa, Girvasie şi, noro-sa, Mărieşi a lui Popa Vasalie din Prilog. Murindu-i bărbatul, Băiaş Grigor, feciorul lui Băiaş Ion. în ciumă. în annl 1745, au cumpărat aceasta carte, Trifolio, cu 44 de florinţi, drept păcatele lor şi a tot rodul său şi a părinţilor lor şi au pus în besereca B a c x a d n l u i să le hie de pomană pentru păcatele sale. Cine a hi rugător de Dumuezeu să-i pomenească, fară cine a hi blăstămat de va fura şi depărta de din besereca B i x a d u l n i, să hie blăstămat, afurisit cu anaftema, Amin. Scrisă de mult păcătos într'aceste vremi p(roto)pop Mihail Tatar din B i c x a d n, iară şi aceasta să se ştie, că cine a hi din noi, să hie dotor*) a ţine samă de cărţi şi a le tocmi, iară din biserică să nu le poată lua, ce hie în veci a besericei din Bicxad. Dând Băiaş Ion Pe cărţi, Trifolion, Triod Posnaş, Ohtoic, cu banii săi pre besereca B i c x a d n l u i, fiind cnmpărate Tatar Mihael, Ţara de Avaş."

Pe un Leiturgiarion din 1666:

„Aceasta s-tă carte, anume liturgie, o au cumpărat Ciorbai Simon a . . . cn Finta Nicoară de preună şi o au pus în sfânta rngă, să le fie pomană lor şi a părinţilor şi a moşilor şi a strămoşilor săi şi femeii lor şi cine a fi preot în asta biserică pre acei oameni să-i pomenească pre toţi şi toată . . . lor amin".

Pe o carte foarte veche, neidentificată:

„Probăluiťam aceasta pecete marţi după paşti, când a fost anul 1684. Amin. Scris popa Ilieş".

Urmează un sigil imprimat cu funingine, nedesluşit.

Pe biblia din 1795:

„Aceasta sfântă carte o au cumpărat aceşti buni credincioşi din Bixad adeca Ştefuţ Grigor, Ţigan Toader, Dahid Ion a Ursului, Cânţă Chirilă, Stefuţ Andrei, Floare Iacob, Finta Petre a lui Indrei, Finta Toader a Ursului, Tatar Simeon, Finta Girvasie a lui Finta Toader, Dan Petriasa, Călin Gafie, fata lui Călin Ion, soaţă lui Finta Andrei, Invas Toader, Hărzoaba Giorcă şi au dat de tot 40 zloţi; scris-am Ciorbai popa Chiril, preot în Bixad 1826 Februarie 4."

*) *Dator.*

www.digibuc.ro

BIXAD-MĂNĂSTIRE

Pe un Triod rusesc din 1753:

„In tot pământul a ieşit vestirea lor. Andrei Orosu cantor în Stâna."*)

Pe un Leiturgiarion rusesc din 1691, la pag. 52:

„In numele Tatălui şi Fiului şi Duhului sf. Aceasta sf. carte, anume liturgia, au cumpărat Coste Simion de Suciul de Sus şi o au pus pomană în biserica Suciul de Sus, la hranul prinviei Paraschivei, să fie pomană drept sufletul părinţilor săi să atot rodul dumisale penă în şeptelă rod, să fie ertaţi de Dzău şi dumisale lui Costa Simion, cu soţul său Todora, să-i iarte Hs. Domnul Visterie în ceru, că aşe a făgăduit, că cele ce va cheltui intru numele lui cu o sută de cărţi, va afla aşişdere şi dumia lui Costa Simion ce a cheltuit pre aceasta s-tă carte, să fie pomană în veci. Şi a dat 50 florinţi pe ia, ca să fie pomană, să fie mărturie înaintea dreptului judeţ. Iară cine se va ispiti să o fure au să o ia dela aceasta s-tă biserică, dela hramul prinviei Parascovei fără blagosloveuia ctitorului, au a preotnlui care va fi în sat de va propr(?) acela om să fie blăstămat de toţi sfinţii părinţii 300 şi 18 şi să fie anatema, procliat. Carea o va lua marea blăstăm este pre capul său, de o va fura de ştiinţa satului, au a ctitorului până unde va fi şi dumialui şi cine va fi dintrn el să aibă iutru sminţia lui, iar fără voia lui Costa Simion să nu fie dată ce de o va, 1701. Ca să fie pomană în biserică".

Pe un liturgier rusesc neidentificat:

„In numele Tatălui, Fiului şi sf. Duh. Aceasta carte (liturgie) o au cumpărat . . . derept păcatele . . . şi derept păcatele . . . inimă dată la aceasta beserică în unde este hramul . . . . să fie anaftema 1676."

Pe un liturgier din 1787, tipograf Popa Stoica Iacovici:

„Aceasta liturgie a lui Vasilie Moldovan paroh din Mocira şi legat în 17 Mai 1781".

*) *După cum am amintit la introducere, cărţile dela mănăstire sunt aduse din alte localităţi.*

www.digibuc.ro

Pe un Liturgier rus din 1720:

„Aceasta carte o au luat popa Ştefan din Fernezei dela Vasilie Digul din Tăuţii de Sus drept 6 florinţi şi doi piastoare să fie anii dela naştere lui Hs 1726."

Pe un Octoih rusesc din 1700:

„In numele Tatălui, Fiului şi sf. Duh. Amin. Iată că în vreme ca aceia vrând popa Mihail să se însoare şi nefiind cădere, s'au dat duhovnicu; să văzând voe lui, s'au slobozit să ieie o carte, anume Octoih, pentru ace necădere şi soţ ca Dzău l-au împuterit pre popa Mihail, cu soţul său Marie, aşişdere soacră sa, Ioana şi fiul său Toader, de au luat aceasta sfântă carte, anume Octoih şi pentru păca(tul) lui popa Iacob şi a toată ruda sa, iară de se va întâmpla să fie mănăstire să fie vol(nic) popa Mihail şi cu soţu său şi cu feciorul lui popa Iacob Toderaşu şi alt sămânţă alu lor au lua şi să o deiă întru de voie din mănăstire să fie afurisit de 318 de părinţi sfinţi amin."

Pe un Leiturgiarion rusesc din 1691:

„Cu vrearia Tatălui şi cu îndemnarea Fiului şi cu săvârşirea Duhului sfânt. Bine au vrut robul lui Dumnezeu..... Griga din C ă e n. unde este hramul naşterea precistei maica Domnului Hs. să fie pomană şi jupâneasăi dumisale, anume Anna şi feciorul lor anume Găvril şi fata a lor, Eudocha şi nepotu lor, Vasilie şi a lui giupâniaş, anume Ioan, să le fie pomană tuturor până a 7 seminţie. Iară cine va fi slujitor la biserica din C ă e n, preot, să fie datoriu a pomeni, iară cine va vrea să depărteze aceasta carte dela sfânta besearecă. aceae, acela să fie trecliat, proclat, anatema, ca Iuda şi ca Arie. In anul Domnului 1701 Iunie 5".

Pe o carte de maslu; manuscris românesc-rusesc:

„1806 au fost când au murit fetele".

Pe un Mineiu rusesc neidentificat:

„Intru numele Tatălui şi al Fiului şi a S-tului Duh. Aceastia carte o au cumpărat Balăta Olexă*) pentru păcatele sale şi pentra Grigor Nedele lui.... Olexă şi pentru tot rodul lui şi pentru Anuţa soaţa cea dintâie şi pintru sufletul şi pintru a Ileuei şi pentru.... 1710".

*) Vezi Aciua.

www.digibuc.ro

Pe un Mineiu rusesc din 1671:

In numele Tatălui şi a Fiului şi a sfântului Duh. Amin. Iată eu Mihaiu Grigorie am cumpărat aceasta carte, anume Mineiu şi l-am dat în biserica în Vălen, unde-i hramul sfinţilor îngeri Mihail şi Gavril, să fie pomană lui şi muierei lui şi părinţilor lui muierei lui şi fiind în Vălen alta carte anume de aiesta fiel, am .... să o dee înapoi. Iată fiind de faţă şi părintele pătrupop Sâmion Fechete şi erodiaconul Ioan Goje, Ungur Costan cleric, Grigor Ionaş şi Grigor Chira şi Goje Ştefan, diacul. Anul Domnului 1775".

Pe o Cazania rusească din 1768:

„Părintele Atanazia Rudniac, călugărul, carele cumpărasă cartea aceasta, s'au răposat în Dumnezeu în anul 1770, în luna lui Februarie, 13 zile, fiind bătrân de optzeci şi cinci de ani".

BOGHIŞ

A fost o localitate foarte însemnată pe vremuri, când se ţineau în acest loc chiar şi adunările judeţene. In anul 1308 se scrie B o g u ş, deci numele acestei comune a rămas neschimbat de 600 şi mai bine de ani, fiindcă Românii şi astăzi îi spun: Bogâş.

Pe Evanghelia, din Bucureşti, anul 1742:

„Aceasta carte, anume Ivanghelie o au teşteluit .... Iacob pe sama sf-tei biserici a satului Bogoşului (cine) s'ar afla să o înstrăineze dela hramul lui arhanghel Mihail şi Gavril să n'aibă parte cu Hs. Amin."

Pe Triodionul tipărit la Blaj, în anul 1771:

„Aceasta s-tă carte, anume Triodion, au cumpărat, cinstiţii boieri, anume, jupânul Mureşan Petru, cu jupânul Gorpe Mihaiu, pentru ertare păcatelor dlorsale şi a moşilor, strămoşilor dumilor sale şi rudeniilor, până la 7 sămânţă; în 13 florinţi, pă vreme lui popa Toader (?) irtovanului pe sama bisericii din Boghes, din anul 1780."

Pe Liturghierul tipărit la Sibiu de Ioan Barth moştenitorii, în anul 1831:

www.digibuc.ro

„Aceasta s-tă şi dzeiască carte, anume Liturghier, o au cumpărat om de aice, anume Boitor Simion, cu soaţa dumisale, Şantai Marie, cu 4 floreni în arginţi, pă sama sf-tei biserici din Bagoss, pentru nedejde ertării păcatelor, supt stăpânire cinstitului preot . . . . Ioan . . . . de s'ar întâmpla să o înstrăineze dela prenumita sf-ta biserică fără pricină . . . . să fie anatema. Aceasta s'au întâmplat dela Hs. în anul 1835, luna Octomvrie, 15 zile."

BOINEŞTI

Comună astăzi neinsemnată în Ţara Oaşului. Pe vremuri a fost colonizată cu Unguri, ca să maghiarizeze pe oşenii autohtoni, dar s'a întâmplat invers. Se găsesc urme istorice despre aceasta comună încă din veacul al XV-lea, când figurează cu numele de Buyanhaza, ceeace insemnează „casa lui Buian". Nu departe de comună este o măgurice, despre care boineştenii spun că pe vârful ei ar fi fost cândva o cetate. S'au găsit într'adevăr urmele unor şanţuri, în adâncul cărora s'au păstrat săgeţi, suliţe şi rămăşite de scuturi din vremea celei dintâi invazii a Tătarilor.

Căutând în arhiva bisericii, am dat peste proclamaţia originală a lui Iosif al II-lea, în care acest împărat austriac a şters iobăgia din impărăţia sa. Edictul este tipărit cu litere chirilice şi este redactat într'o frumoasă limbă românească.

Textul integral al acestei proclamaţii este următorul:*)

„Noi, Iosif al doilea, cu darul lui Dumnezău ales a Romanilor împărat pururea august; a Germaniei, Ungariei, Boemiei, Dalmaţiei, Croaţiei, Slavoniei etc. craiu apostolicesc . . . . a Austriei duce a Burgundiei şi a Lotaringiei, mare duce a Etruriei, mare prinţip a Transilvaniei, dux . . . . anului, Mantoviei, Parmei etc. Com . . . . (Luxem)burgului, Flandriei, Tirolului etc. etc.

Cu acestea facem înştiinţare Tuturor cărora se cuvine: (Mai ales la) începutul Stăpânirei Noastre spre aceea ne-am dires Cugetul şi Părinteasca Sârguinţă, neostenita Purtare de Grijă, şi toate nevoi(nţele) spre aceasta ni leam întors ca fericirea Neamurilor celor supuse Impărăţiei Noastre, după puteare să o spo-

*) *Acest important act se găseşte astăzi în posesiunea mea. Nu ştiu, dacă mai există undeva, întrucât, însuş d prof univ. I. Lupaş, atunci când i l-am dat spre studiere, m-a spus că, până acum nu l-a vazut nicăeri.*

Pe dosul actului se mai găseşte un comentar unguresc, scris cu mâna, în care notarul judeţan Alexandru Matay explică înţelesul punctului 4 şi 5 din acest edict împărătesc.

www.digibuc.ro

rim şi să o aşezăm, ne (făcând) nice o deschilinire sau osăbire între stat şi soarte: între Neam şi Leage. Insă cunoscând Noi, cumcă spre dobândirea acestui sfârşit foarte mult ar folosi mai bună Lucrarea Pământului şi Deşteptarea la Strădanie, şi cumcă aceasta într'alt chip nu s'ar putea dobândi iară ca Slobozirea Feaţelor, sau a Capetelor, care fieştecărui om de la Fire e datăşi şi din partea Statului de obşte să cade, încâtui şi despre Coloni, de obşte să se aşeaze, şi Proprietatea Lucrurilor, încât aceia Colonilor după leage să cuvine, scutită, şi în . . . ită să se facă. Pentru acest sfârşit dară voim şi poruncim, ca aceastea Punturi, ce urmează: Legi de obşte să fie, şi spre a tuturor Cunoştinţă de Obşte, şi îndreptare, în toate locurile să se vestească.

Intâi: Soartea Iobăgească, încât aceea pe Coloni până acuma supt veacinică supunere, şi de un loc legaţi îi ţinea, de aici înainainte detot o stricăm, şi o şteargem, nici voim ca Numirea: Iobagiu întru aceasta înţăleagere mai mult să se pomenească, şi pentru aceia pe toţi, şi pe fieştecari Coloni, ori de ce Neam, sau Religie vor fi, încâtui despre feaţele sau capetele sale, îi numim a fi de aici înainte oameni de umblare slobodă, şi poruncim, ca pretutindenea ca aceiaş să se aibă, şi să se cunoască; mai ales că şi leagea Firei şi folosul Bunului de obşte aceastaş îndeamnă, şi poftească: De unde urmează, că pentru aceasta trebue să înceate toate legiuirile despre răscumpărarea Libertăţii sau a Slobozeniei.

Adoua: Voim a fi slobod fieştecărui Colon, după plăcerea sa, încă şi fără voia Domnului locului a se căsători, în învăţături, şi Ştiinţe a se deprinde, a învăţa meşterii, şi meşteşuguri, şi cu acestea sau acelea în tot locul a putea trăi, şi a se câştiga.

Atreia: Nici un Colon, nici feciorul lui, nici fata, sau altcineva din familia, sau casa lui, nu se poate peste voie sili la slujbe curteşti a Domnului Locului, ci să lasă fieştecare în sloboda voia sa, a întra întrunele ca acele slujbe, de va vrea a le primi şi . . . . . Domnului Locului de bună voe va putea face tocmală de Sâm(brie) cum îi va plăcea.

Apatra: Fieştecare Colon poate după pl(ăcere)a sa şi necum vr . . . tote locurile . . . . e cele mutătoare, şi agonisitte, adecă . . . . Preţuirea Pământurilor, Râturilor, Morilor, sau Viilor ale vin(de) (oric)ărui schimba, zălogi, Pruncilor, sau altor Rudenii cu Testament a da, sau cui îi va mai plăcea ale lăsa, cu un cuvânt despre acelea după plină voia sa a rândui, întreg remânând legiuitul iuş, sau drep(tul) cel de pururea al Domnilor Locurilor; însă cu aceasta înţăleagere: Greutăţile sau Datoriile, ceale ce ne lângă aceaste funduri (încât adecă prin Domnie nu sar răsplăti:) de vânzătoriu, sau lăsătoriu se ţin, să treacă la cumpărătoriu sau la cela, cărui acealea i sau lăsat, şi care adevărat întră în Moştenirea lor.

Acincea: Pentru ca mai bine să fie întărită apărarea Colonilor întru ceale, ce stăpânesc ei, milostiveaşte rânduim, ca încă nici de pre vatra, au sessia colonicească, sau orice alte funduri ale sale, fără legiuită şi destulă pricină, şi fără mai naintea cunoaşterea Comitatului său, ei, sau oricine moşteani a lor, să nu se poată scoate afară, sau a turbura, ci în pacinica, şi neîngăimă-

www.digibuc.ro

cita moştenire acelora pururea să se lase, şi nici dintr'un loc, sau Comitat la altul fără voia lor să se strămute.

Aşeasea: Intralte lucruri, care nu sunt cuprinse întru aceastea (Pun)turi, Colonii or aveaa se îndrepta după cele mainainte date Orânduieli şi de cumva sar întâmpla a pătimi ei ceva batjocuri, şi asupriri atunci Comitetul datoriu va fi a le da sprigeană fiscuşească, şi îndestulire pentru asupririle suferite.

Aceastea toate întru aceasta formă pentru Coloni fiind ..... te, şi vestite milostiveşte ne încredinţăm, că şi ei însuşi, Părinţescului Nostru Cuget vor răspunde, şi cu sârguinţa sa, şi bărbă..... în Economia Câmpului deprindere, Bunul de obşte, a sa, şi a moşteanilor săi fericire, după putinţă sor nevoi a o mâna înainte. Dată în Arhiducească Noastră Cetate Vienna Austriei în doaozeci şi doao de zile a lunei lui August: Anul Domnului o Miie şeapte sute opt dzeci şi cinci. A împărăţiilor Noastre: adecă a Romanilor doaozeci şi unul, a Ungariei, Boemiei, şi acelorlalte al cincilea An.

IOSIF . . . . II.

BORLEŞTI

După mărturiile istoricilor maghiari, în comuna aceasta pe vremuri a fost scaun voevodal, de care se ţineau comunele: Buzeşti, Sârbi, Sălişteа, Bicăul şi Crucişorul cu Moara Borşei.

Pe Pentecostarionul tipărit la Blaj, în anul 1768:

„Acest Penticostariu este luat pă bani lui Bran Dumitru şi este dat în beserecă de Bicău, pomană şi cine va îndrăsni să-l ieie de acolo, ca să-l mute, sau să-l vândă, să fie blăstămat şi afurisit de 300 şi 18 sfinţi . . . . paroh în Bicăul de câmp."

Pe un Octoih tipărit în anul 1689 la Lvov; (pagina I-a a acestui octoih este redactată în limba slavonă, restul în limba românească):

„Aceasta sfântă carte, anume Octoic, l-au cumpărat Oane Toader şi o au pus în biserica din Borleşti ca să fie pomană pentru tot rodul său şi care preot va sluji să-l pomenească la sf. liturgie, iară cine se va afla să o stindereascâ*) să fie anatemo. Dechemvrie 4 a. d. 1777."

Biserica din Borleşti mai are şi Triodionul din Blaj, dela 1771, cu inscripţia identică de mai sus.

*) *Slinghereascâ.*

www.digibuc.ro

BOTIZ

Cele dintâi date despre Botiz le avem din 1369. A avut mult de suferit în timpul tuturor războaielor, fiind comună vecină cu Satu-Mare. In anul 1429 se pomeneşte despre mărturiile făcute de unul cu numele Iacob Cernavodeanul.

Pe Evanghelia din Blaj, 1765:

„Să se ştie că aceasta s-tă Evanghelie a cumpărat-o popa Dumitru, locuitor în Homorodul de jos şi a dat pe dânsa 10 florinţi, în zilele crăiesei Maria Terezia şi au dat-o pomană la biserica Homorodului de jos . . . . . şi a fost în satul nostrn fihomnoşul*) Andarcău Gavrilă cu patru nemeşi anume, Andarcău Mihai, Andarcău Ioan, curator Andarcău Vasiliu. Pomeneşte doamne sufletul robilor tăi, Petru, Dumitru, Anuţa, Anna. Scrisă popa Ioan, locuitoriu în Homorodul de jos. Anul Domnului 1767, luna Aprilie 10.

Apostolul vechiu, neidentificat, se vede că a trecut prin multe mâni, până ce s'a stabilit definitiv la Botiz. Marginile lui au mai multe ştersături, Textul îl dau aşa după cum urmează foile dela dela început:

„Aceasta s-tă carte, Apostolier. . . . . cu Catavasierul din preună au legat, s'au îmbunat legătura cărţilor numite în anul 1849, luna lui Novembrie, 13 zile. Botiz Vaşvareu, Papp Danil, paroh locului.

Mai departe, la pag. 18 urmează o scrisoare ştearsă cu cerneală, care ştersătură, cu timpul, s'a decolorat, aşa, că textul şters se poate descifra cu multă atenţie:

„. . . şi cine s'a află popă, sau diac şi va zice nu o va da, au o va vinde, sau fie în ce feliu se va întâmpla a o muta, acela om să fie afurisit de 318 de părinţi sfinţi ce au fost în Nechia. Luna Mai, în 11 zile, 1768. . .

Se continuă aceeaş scrisoare, dar neştersă:

„Si să ştiţi că aceasta sfântă carte să nu o cuteză nime a cumpăra, că s(e) dă cu afurisenie în besereca de Homorod de

* *Locotenentul.*

www.digibuc.ro

jos; cine o va zmînti să fie n e i e r t a t (acest cuvânt iarăş este şters. D P.) în veci; mai micul şi prea smeritul scriitoriul acestui zapis Pop Vasilie din Moara Borşii. Cetitorilor, să vă spăsiţi. în Hs".

In continuare:

„Aceasta carte a sf. beserici din Vaşvar Botiz. Mărturiseşte. Ioan Boitor parohul locului, Novembrie 11, 1811".

Pe Pentecostariul din 1768, tipărit la Blaj; inscripţie în limba maghiară:

„Anno 1817 a fost aşa de mare scumpete şi foamete, că oamenii săraci mureau pe capete pe drumuri. Mâncau pâine făcută din coceni de porumb, alţii făceau turte din bălii de care apoi se umflau".

Se continuă în româneşte cu litere chrilice:

„Ssris-am eu Andărcău Gavrilă, diacul de Voşvor Botiz, întru acest an venind, 1816, în luna lui Mai, 19 zile".

Pe un Euhologion neidentificat:

„Aceasta carte o au cumpărat Jucan Mihai din Bârlea cu soţu său şi au dat pintru dânsa 14 florinţi, doi florinţi i au dat popa Iacob în anii Domnului 1732, luna Februarie, 24. Iară cine o lua, sau or fura dela dânsul, sau după a lui moarte, acela să fie tregleat, progleat şi anatema şi să fie afurisit de 318 de părinţi sfinţi din Necheia. carii au afurisit pre spurcatul Arie, pentru că anume lui popa Iacob o au dat; că au dat şi el 2 florinţi într'însa, pintru ca să fie anume a lui carte pe viţă, pe sămânţă în veac amin".

BOZINTA-MARE

In anul 1405 comuna aceasta se scrie „Bozincha", în 1410 „Buzytha", în 1424 „Bozontha" şi în 1475 „Bozonhta". Deci ortografia acestui onomastic se schimbă într'un singur secol de 4 ori!

www.digibuc.ro

Pe clopotul din mijloc al bisericii se află următoarea inscripție:

„Mihuț Vasalie cu soața sa Nedelea din Bozînta Mare 1780.

BUȘAG

După mărturiile istoriografilor unguri, în vechime numele acestui sat a fost Buiac, dar, firește și acest nume a fost transformat mai târziu așa, ca să sune ungurește Buság, adeca ramură tristă (!)...

Câte invenții, numai ca toate câte erau pe intinsul stăpânirii maghiare să sune numai și numai ungurește! Aerul, apa, pământul până chiar și Dumnezeu cu o parte din sfinți și cu Maica Precistă împreună, au fost unguri...

Pe Evanghelia din 1765 de Sandul tipograful dela Iași sin Geremia tipografi Petru Râmniceanul Papavici cu Ioan Râmniceanul, tipărită în Blaj, sub vlădicia lui Dionisie Rădnic, este următoarea inscripție:

„Facem de știre cumcă aceasta sfântă carte, Evanghelie, o au cumpărat Nichita Simion din Prelucă în anul 1766 și o au dat pomană în Prelucă

Pintru aceasta nime să nu fie nici din frați, nici din rudenii savolnic a o vinde, sau a o străina dela hramul Sf Nicolae, fiind de față popa Alexă Florian, Mihai diac; Nechita Todor din Prelucă. Scris-am eu Petrea diac din Prelucă."

Paralel cu aceasta inscripție s'a mai adăugat următoarea, interesantă notă:

„Fiind la numitul său hram și altă evanghelie, aceasta s'au vândut lui popa Gbirasin cu 10 florinți, doi mărieși ca să să cumpere în locul aceștia la acel hram un Penticostariu prin mine protopop Nichita dela C-Monoștor, Mai 24, 1769."

Pe Cazania din 1732, tipărită la București de popa Stoica Iacovici, sunt inscrise următoarele evenimente:

„In anul 1768 au căzut omăt la Sf. George".
„In anul 1778 au venit lăcustele."

www.digibuc.ro

Pe Strastnicul, tipărit la Blaj de Vasile Constandin în 1753:

„Aceasta carte ieste din cărţile lui popa Vasilie dela Bozinta Mică, deci cine se va afla a o înstrăina

Să n'aibă cină
Nu odihnă
Nici prânz
Fără de plâns
Ci când o gândi că îi mai bine
Atunci să zică — „Vai de mine!..“

Din Buşacu locuitore fiind în Buşacu, anume Paşca Costan, cu ginerile dumisale... drept 2 zloţi dăm aceasta carte în sama sf. Beserici, în zilele vicarăşului Cazac Vasilie, protopop Iacob, parohuş fiind Marinca Vasilie, ca să le fie pomană la tot neamul său.

Ca cine are înstrăina dela besereca de Buşac, să fie blăstămat. Cine are înstrăina să fie afurisit de cele 318 părinţi sfinţi şi să fie anatema.

Scris-am eu, Paşca Lucaciu, în anii Domnului 1796“.

Pe Apostolul tipărit în Episcopia din Buzău de Ioan Stoicovici în 1733 este următoarea însemnare:

Cade-se a şti că acest Apsotol.... diacul din Buşacu, las cu lib de moarte să fie (în) beserecă, să n'aibă nime la luoa (sic) din beserecă subt afurusenie, fără numai de a mei eriţi*).

CĂMĂRZANA

Una dintre cele mai pitoreşti comune din Ţara Oaşului este incontestabil Cămărzana. Inconjurată jur împrejur de munţi cu coastele repezite în cer, pare că este o uriaşă cetate, care are o singură întrare, printr'un defileu de o remarcabilă frumuseţe.

Populaţia acestui sat este neamestecată, fiindcă prin aşezarea sa naturală comuna aceasta a fost foarte greu accesibilă oricărei invaziuni, fie de infiltrare, fie de violenţă. Are exact acelaş aspect ca şi orişicare comună din munţii Argeşului.

*) *Erezi.*

www.digibuc.ro

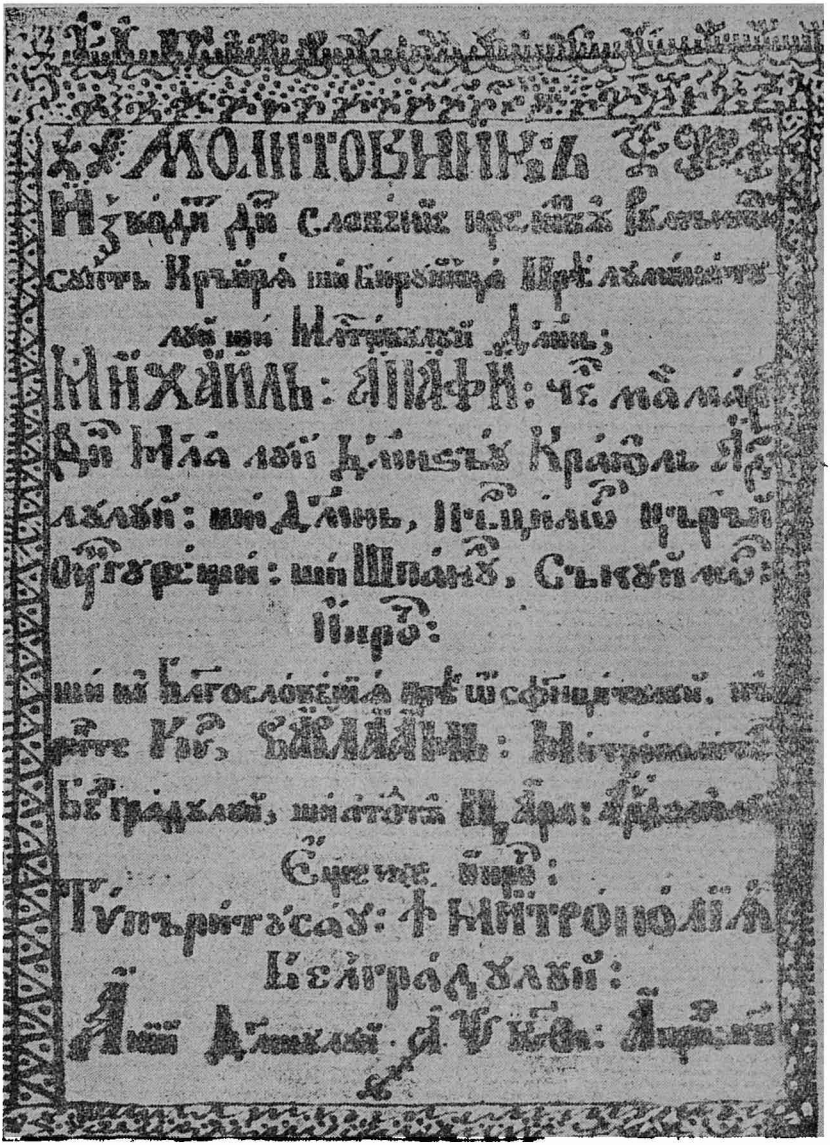

Facsimilul manuscrisului diaconului Ioniță Cămărzanul din 1729, copiat după Molitevnicul dela Belgrad.

www.digibuc.ro

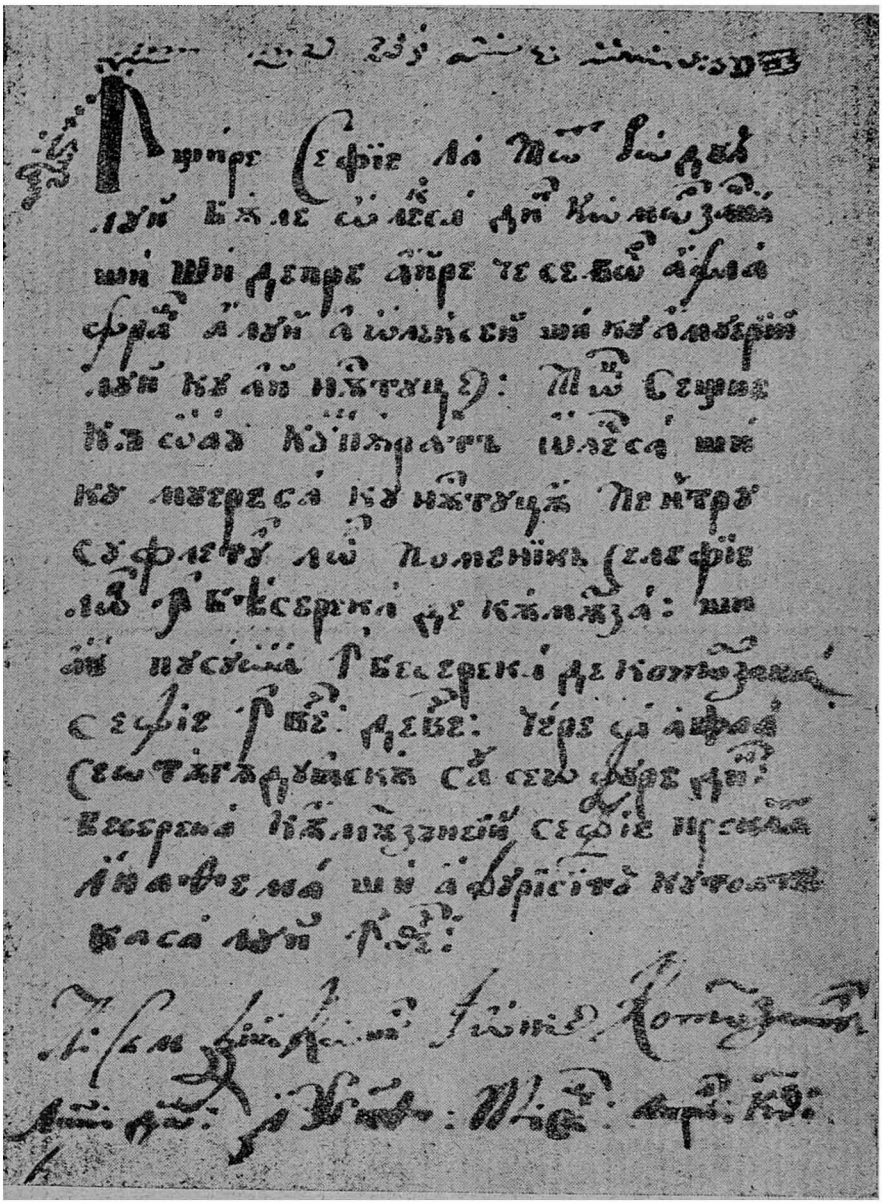

Dania şi blestemul din Molitevnicul donat de Olexă Băle bisericii Cămărzana. (Descifrarea vezi la pag. 34).

www.digibuc.ro

In arhiva județului Cămărzana, este pomenită mai întâi în anul 1490, cu numirea de Comorzan.

Nu odată i se spune chiar și astăzi de către autohtoni Cărmăzana.

Strastnic neidentificat:

„Aceasta carte au cumpărat Pașca Grigorie și cu muere sa Odotie, să le fie de seretate și de iertare de păcate a lor, așea a tot rodul lui și au pus în biserica de Cămărzana, să le fie pomenic în veci. Cire se va afla să o fure, sau să o dăgăduiască să zică că nu-i a lor, să fie cu Arie anatema. Scris-am Ioniță Cămărzanul, în anul Domnului 1732.*)

Pe pagina 15-a a Molitovnicului lui popa Ioan din Vinț, copiat așa de bine, de se pare că este tipărit, este următoarea inscripție:

„In știre se fie la tot rodul lui Bâle Olecsa din Comorzanna și și de pre aire ce se vor afla frați a lui, a Olecsei și cu a muerii lui, cu ai Năstuței: Toți se știe că o au cumpărat Olecsa și cu muere sa, cu Năstuță, pentru sufletul lor pomenic se le fie lor, în beasereca de Cămărzana și au pusu-oa în besereca de Comorzana se fie în veci: de veci: cere s'a afla se o tăgăduiască, sau se o fure din besereca Cămărzănei, se fie precliat anatema și afurisit cu toată casa lui în veci.

Pisal Diaconul Ioniță Comorzanul. Anii Domnului 1729 Misaț April 22.“

(Vezi facsimilul).

Antologion 1737 de Dimitrie Pandoroviciu, Râmnic:

„In zilele preaînălțate crăesei Țărei Ungurești, Maria Terezia, anul Domnului 1741 în Țara Ovașului, anume în satul Cămărzana, în Iulie a morât Mare Gavrilă, Calin Gavrilă . . . . din Vișău orașul, în sat, în Cămărzana, în 1741; jupăneasa lui Calin Marina, în ciumă s'au mutat către viața de veci după bărbatul ei, Mare Gavrilă. Iată protopop Mihail fiindu-i Gavrilă a 2 văr, nevoindu-mă să-i rămâie ceva pomană dintru avere lui ce-i dulce, ca nimica nu duce din iosagul lui ce s'au aflat la soțul său Calin Ioan, bucuros fiind și el, d'au luat aceasta carte. anume Triodion în 43 florinți și s'au dat și pus în biserica din Comarzana până să le hie pomană de amândouă părțile și atot rodul lor de veci în veci, iară cine s'a afla blăstămat să o ieie și . . . din bi-

*) A se observa rotacismul din aceasta inscripție.

www.digibuc.ro

serica din Cămărzana, acela să hie afurisit de 318 de sfinţi şi anatema. Amin. Scris de smeritul şi mai mic slugă . . . Mihai Tătar din Bicsadu, în 1743 Ghenariu 18. Fiind o morât Mare Găvrilă, Calin Gavrilă de . . ."

CARAŞEU

In 1382 Ion al Banului Simion se plânge că satul lui, cu numele Craşău, a fost ars de voevodul Balc.

Pentecostarion, 1808, Blaj:

„Aceasta sf. carte, anume Pentecostarion, s'au cumpărat din bunul rămas de răpăusatul în domnul Prunilă Pinte. O au lăsat să se cumpere pe sama sfintii biserici de Cărăşeu, ca să-i fie pomană sus numitului în domnul răpăusat şi a tot neamului lui. Şi s'au cumpărat cu 12 de zloţi bani buni, prin cucernicie cinstitului domn, parohul locului, Cighi Alexia. Scris-am eu, Butean Ion, diacul locului, ziua 7 Maiu, anul 1832."

Pe Apostolul tipărit la Blaj, în 1765:

„Aceasta carte, anume Apostol, este a besericii din Cărăşău cumpărată de tăţi parohienii besericii din Cărăşeu, dipt 13 florinţi' ca cine o va depărta dela besereca de Cărăşeu, să fie afurisit şi' proclet, anatema."

Pe Octoihul mare, neidentificat:

„ . . . Prin mijlocire parohuşului de loc, adeca prin Dimitrie Tomuţa, datu-sau drept aşe pă sama besericii din Cărăşeu, ca în veci să fie întru numita beserecă şi de s'ar învrednici cineva, averi*) mirian, averi din . . . treaptă a eparhii, sau hierarhii ar fi cineva, să o răpască, sau să o înstrăineze dela besereca din Cărăşeu, să fie afurisit în vecii vecilor, anatema, maranata şi de mine smeritul şi nevrednicul preot Dimitrie şi de sfinţii 318 părinţi, c re s'au adunat la Nichea, dară mai vârtos de sf. Treime de Tatal, Fiul, Duhul sfânt, de Precurata Fecioara, de sf. Apostoli, Mucenici, Cuvioşi Cărturari, sfinţilor ierarşi, de toată ceata îngerească, în veci. Amin. Iară acestui Boiariu şi Boiereasă de cinste ce au cumpărat cartea aceasta, întru fericita lor odihnă."

*) *Ori.*

www.digibuc.ro

Minologion, 1781, Blaj:

„Aceasta sf. carte, adeca Mineiu, o au cumpărat giupânul Pătcaş Tobie, cu giupâneasa lui, Eleană, pentru 20 de fiorinţi şi o au dat în mâna lui popa Vasilie, parohuş dela Bicaz, până când va fi voia lui la aceasta besiarică, să-i fie pomană lui şi muerii şi feciorului lui până la a şapte săminţie şi câţi sfinţi se prăznuiesc şi se pomenesc aici, în aceasta sf-tă carte, să le fie rugători cătră Domnul pintru dânşii şi cine ore străina, fără de voia lui, să hie supt blăstămul celor 318 de sfiuţi de Nichie. 1781."

Pe Biblia dela Blaj, din 1795:

„In anul 1806, în luna lui Noembrie, în 18 zile, Mădăras Ilie au cumpărat aceasta sf. carte, pre nume Biblie, în numele sf. Troiţe, adecă în Tatăl, în Fiul şi în Duhul sfânt, dipt 40 de zloţi, ca să fie in s-ta besereca din Cărăşău şi întru cinste a ierarhului Nicolaie şi să fie pomenire pentru toţi răposaţii părinţi şi fraţi şi aşe ca, cine o a depărta dela s-ta besereca dela Cărăşeu, până ce va fi statul besericii din Cărăşeu şi neamul acesta, cine va depărta, să fie blăstămat şi afnrisit în veci Amin."

CERTEZE

Comuna aceasta e în partea nord-estică a Ţării Oaşului şi e locuită numai de Români. Numele de Certeze l-am mai întâlnit, citind, întâmplător, o hartă a munţilor Pirinei într'un studiu scris asupra izvoarelor Garonnei. (N'ar strica, dacă filologii noştri s'ar ocupa mai intens de toponimiile din ţările latine, în urma cărei lucrări cred că ar îmbogăţit mult studiul asupra toponimiilor noastre. Imi amintesc cu certitudine că tot în aceea hartă am citit şi cuvântul „Iezer".)

In Certeze am descifrat o singură inscripţie de pe marginile Bibliei lui Ioan Bobb din 1795 din Blaj:

„In anul 1804, în luna lui Iulie, în 19 zile, s'au cumpărat aceasta s. carte, cu nume Biblie, cu banii cari se dau din milă pe seama s. biserici şi s'au făcut preţul acestei mai sus numite s. cărţi 29 zloţi, cari baui s'au bine numărat şi dat în mâna dnii sale Opre Andrei, din partea Ardealului, din satul Tiuza*), prin

*) *Familia Oprea există şi astăzi în Chiuza, jud. Someş.*

www.digibuc.ro

curatorii s. bisericei noastre, întâe Baltă Iacob, Sas Găvrilă, Sas Gheorohe, prin a cărora mărturie se poate încrede acest lucru sufletesc şi dumnezăiesc şi aşa cumpărându-se dintru ace milă pe sama s. bisericei noastre în satul Certeze supt aceasta c o n d i ţ i e *), ca toţi ce au făcut milă să se îndure Dzău spre toţi, să le de milă sa cea bogată şi nu numai lor ce şi celor ce s'or naşte dintru ei să le fie întru pomenire veşnică. Luatu-sau acaasta sfântă carte în zilele lui Papp Alexie parohuşul locului."

CETATELE

O comună mică de pe Fişculaş — numele ţinutului dintre Baia-Mare, Baia-Sprie şi râul Lăpuşului.

Interesant e că oricât a vrut oficialitatea ungurească să-i schimbe numele, încă de pe la 1411 dându-i numele de Gyywrkefalwa (Györkefalva), ceea ce ar însemna în limba maghiară „satul Ghiurchii", totuş aceşti cetăţeni au înfruntat timp de o jumătate de mileniu siluirea şi şi-au păstrat numele comunei lor de C e t ă ţ e l e.

Nu este exclus ca, pe vremuri pierdute în negura istoriei, să fi fost pe dealurile deasupra acestei comune mai multe cetăţui, ceea ce cerea configuraţia locului artei militare de pe atunci. Presupunând o singură cetăţuie numai, într'un vârf de deal, aceasta domina cu vederea Valea Capnicului, a Lăpuşului şi toate delurelele, până la Baia-Mare şi Baia-Sprie.

Iată dar ce mă face să cred că numirea acestei comune poartă într'insa şi istoria ei proprie.

In 1411 a fost proprietatea lui Ştefan Lazarevici, voevodul Serbiei, iar la începutul veacului XVIII. a fost a unei familii cu numele Ciura (Ţiura).

Antologion, 1745, popa Mihai Athanasievici tipograful Râmnicului:

„Iată acesta stă carte o au cumpărat Costin Alexă din Cetătele, din vidicul Baiasprii, cu 20 florinţi şi o au dat în biserică, în Cetăţele Dumnezăire, într'aceasta chip, ca să nu o ia nimea, nici muere mea, nice feciorii miei, nice fata mea, nice altucineva într'alte sate să nu o poarte, sau să o dela cineva zăleg dintr'a-

*) *Acest cuvânt este scris cu caractere latine.*

www.digibuc.ro

ceasta s-tă biserică, ce o las eu cu gura mea. ce să fie afurisit de cei 318 de părinți sfinți, ce au fost în soborul dela Nichea; cine a vrea a o lua ce numai să slujească cu (ea) într'aceasta sfântă biserică și să mă pomenească până uude va fi; cine va sluji lor a bisericii și iată că am luoat acest mineiu și (molitevnic) și apostolu eu, Alexe și-l las pe Gavrince Tanasie din Cetățele să aibă gând de ele, să nu pieiă de ceva și de clopot, au a fi răutate, au acar de ce fel. Pomenește Dmne pre robul în Dmzău Alexă, Maria și pre Ilieș, Mărie, Simion, Mărică și pre tot neamul lor. Amin. Anul Dnului 1753.-"

CHECHIȘ

In acte numele acestei comune există neschimbat în veacul al XIV-lea.

Pe Chiriacodromionul, sau Evanghelia învățătoare, tipărită la 1699 de Mihai Iștvanovici:

„Aceasta carte, anume Ucitelnă, o au cumpărat Cozma Lupului și cu Solomon Mihai, ca să le fie în veci pomenire, drept 7 florinți și 20 mărieși, iară zapisul acesta s'au scris în zilele protopolului Ietchei (?) dela Baia-Sprie și parohul Grigorie Covaciu a Tetișului, în an 1790, luna lui Noembre, 25, pă sama bisericii dela Tetiș".

CHILIA

Comuna aceasta a primit numele dela o mănăstire care a aparținut în 1370 unor călugărițe din Satu-Mare, astfel arată documentele ungurești. Cum însă comuna făcea parte din proprietățile urmașilor voevodului Drag (Drágfiak), nu putea să aibă nici un rost o mănăstire de maice din Satu-Mare, ci mai de grabă se poate presupune că a fost o mănăstire ortodoxă, întemeiată de familia voevozilor Drag.

In județul Satu Mare cuvântul „chilie" și-a schimbat înțelesul și a devenit sinonimul cuvântului „odaie". Este de remarcat cum s'a conservat acest cuvânt, nealterat cu mult mai mult de șase veacuri.

Inscripții:

Pe Apostolul lui Popa Constandin, tipograf din Râmnic la 1774:

www.digibuc.ro

Pe pagina I-a:

„Aceasta sfântă (sic) o au cumpărat Tătăran Floare în biserica de T i l i e, pintru iertare păcatelor dumnisale".

Pe pagina II-a:

„Prea iubite cititorule, dela anul 1800 până la an 1836, întru care vieţium cu darul Domnului, foarte multe certări dela Dumnezeu s'au arătat precum războiu cumplit cu Francii, care au ţânut 23 de ani; mai apoi lipsă mare de bucate, încă şi foamete groaznică, p.la anii 1817. Tot pe aceia vreme boale cumplite şi între dobitoace, însă foametea aceasta au fost pentru multă ploaie, iară după aceia pela anii 1831–1832—1833 săcetă mare până astăzi: Ce între numiţii ani au fost şi cutremur mare de pământ, moarte grabnică, ce se numeşte coleră şi boală între marhă, săcetă, mai vârtos în 1836 aşe mare, cât apă de băut nu avem, însă norodul dela relele obişnuite nu se întoarce, nici să lapădă, batăr că văd certare lui Dumnezeu, pizma, îmbuibăre în haine. precurvie, curvie precum şi sărăcie întru norod domneşte. Sfârşitul Dumnezău şti cum va fi. Septembrie 16, anul 1836, Tilie."

Pe alt Apostol din 1774:

„Aceasta carte, anume Apostol o au plătit Tătăran Dumitru dela Doba Ion din Socondul-Mare, ca să fie pomană în veci, în biserica de Tilie, în anul 1784 Octombrie 26. Scris-am eu popa Iosif, dinainte curatorul Pintea, diacul Grigorie, Brânduşe Onu."

Pe pagina ultimă:

„Aceasta carte sfântă o au cumpărat Tătăran Flore din Tilie pentru iertare păcatelor dumisale la 1784."

Pe Minologiul dela Blaj, 1781, la margo:

„Acest Mineiu s'au cumpărat dela Ignaţie Avaşiu."

„Aceasta sfântă carte, adeca Mineiu, o au cumpărat . . . pe sama bisericii din Tilie drept cu 30 de florinţi vonaş, Iulie 8 zile, 1792, fiind parochuş Mihael Nemali."

Pe Triodionul lui Petru Papavici din Blaj, 1800:

www.digibuc.ro

VERŞUL IZGONIRII LUI ADAM DIN RAIU

„Veniţi toţi cei din Adam
Şi cu fiii lui Avram,
Să cântăm verşuri de jale
Pentru-a lui Adam greşale
Şi pentru-a lui izgonire,
Jelnica din raiu gonire,
Că'ndată cum au greşit,
Domnul din raiu l-au gonit.
Şi'n poarta raiului pusă
O pară de foc nestânsă,
Iar Adam văzându-se pe sine
Lipsit dintr'atâta bine,
Sta în preajma raiului,
Căutând pre zidire lui
Şi începu cu amar a plânge
Şi către Eva a zice:
Eva, cum te ascultai,
Sfânta poruncă călcai,
Si mă lipsit de viaţă
Şi de-a raiului dulceaţă."

La pagina 571, pe margine:

„Aceasta sfântă carte o au cumpărat Tilienii, cu tot satul, derept 15 florinţi vonaş, ca să le fie pomană vecinică rodurilor lor tuturor, fiind eu parohuş al locului, Marc Boroş, feciorul lui popa Andrei din Căplean, la anii Domnului 1804 Martie, 17 zile."

Pe un Catavasier din 1714 am mai descifrat o însemnare cu multe lipsuri:

„Să se ştie că întru aceasta carte ce-a plătit Giorgie... pentru sufletul lui . . . Anisie, să le fie pomană şi nime . . . slobod a vinde, iară cine va ajuta cu ceva . . poate, că-i dată să fie a diaculuí . . . mare ajutor bine are face . . . Scris-am popa Ion în Racova, ani Domnului 1755 mişaţ Iunie 29 zile."

Pe Evanghelia din Bucureşti, 1723, de Popa Stoica Iacovici:

„Trei dreptăţi s'au aflat: Intâi Blagă Ion, al doile Pop Grigorie, al triile Lup Flore, cumcă popa Alexa au lăsat aceasta sf. carte, Evanghelie, o au lăsat la biserica dela Tilie pomană şi cine o a clăti să fie anatema. Când s'au îngropat popa Alexă, în 27 de zile, Februarie 1774."

www.digibuc.ro

CIDREAG

O comună curat rutenească astăzi, însă complet maghiarizată.

Pe o carte bisericească veche, slavonă, din care lipseşte partea I-a, am găsit următoarea inscripţie:

„Aiasta carte o au cumpărat pentru moartea lui Bogdan Indrieş . . . n'am luat nimica fără aiasta carte şi o răză şi patrahir şi o cădelniţă şi le-am pus în biserca . . . pentru păcatele lui, deci cine a hi popă să-şi aducă amiute să pomenească, iară cine o a lua din biserică, să o vânză, sau să o fure să hie procliat, trecliat, ca anatemă şi ca Arie şi să li să fărâme oasele, ca Sodomul şi ca Gomorul".-

CIOLT

Comşună foarte veche, dar fără mare insemnătate, a aparţinut Celăţii de Piatră.

Pe o foaie volantă, nu se ştie din care carte:

„In anul 1835, pâna la pogorîre Duhului sfânt, au sămănat oamenii mălaiu şi postul apostolior numai doo săptămâni şi o zi şi marţi zioa lor au fost ploe multă, De mălaiu auevoe săpat. Săraci de noi, zău neam spăret. Dumnezău Mângăitoriul cel bun să fie cu noi Amin, — Bozo Ioan, dascălu pruncilor în Ciolt.-"

COLŢIREA

Comuna aceasta este situată pe locul unde pârâul Bârsău, care vine din ţinutul Chioarului, se varsă in o cotitură ascuţită a Somesului. Poporul a păstrat foarte bine numele aşezării lor, dat de strămoşi. Actele ungureşti scriu numele acestei comune altfel. In 1405 se scrie . . abil după Colţâua), în 1424 Kelcher, in 1470

www.digibuc.ro

Kolthera (Colţera) şi în 1475 Kolczeer, ceea ce a rămas pentru unguri până în zilele noastre, adeca Kolcér, „ee", însemnând „é".

Din 1405 până în 1475, deci în scurt timp de 70 ani numele acestei comune curat româneşti, în care n'a existat nici odată nici un ungur, este schimonosit de patru ori. Ce dovezi ne mai trebuesc ca să demonstrăm pervertirea toponiimilor noastre băştinaşe care, mai apoi, cu vremea, vrând-nevrând, au fost acceptate de însăş populaţia românească, după stăruinţe de sute de ani.

Biserica din Colţirea este din lemn, e făcută în anul 1809 şi a fost zugrăvit în anul 1843 „supt stăpânirea Mării Sale Ioan Lemeny, episcopul Făgăraşului, în zilele împăratului Ferdinand I. Paroh al Colţirii Ioan Roman*).

Pe Octoihul din Blaj, 1770, este următoarea inscripţie:

„Acest Octoih s'a dat din c ăiasca milă prin mine Iacob Aron . . . Făgăraşului pe seama bisericii cei unită din Colţirea 1771 vleat Iunie 11. In aceea vreme fiind parohuş . . . , iară cene se va afla să o vânză să fie blăstămat de 318 părinţi sufleteşti, iară diac fiind Dragoş Ştefan."

Pe Antologionul tipărit la Bucureşti în 1776:

„Aceasta carte, anume Minei, s'a cumpărat anume de satu Colţirea, fiind înumărul anilor dela naşterea lui Hristos 1783, întru acele zile fiind parohuş Margine popa David dela Finteuşul Mic şi am dat pe ea 20 de florinţi vonaş, ajutând şi domnul Pelei Imbre într'insa cu 10 florinţi, deci iară scriu eu popa David, cumcă de să va afla cineva să o vânză fără de vrerea parohuşului şi a satului Colţirii, să fie blăstămat şi afurisit de 318 părinţi sufleteşti şi să i se verse maţele ca a lui Arie, necredinciosul şi să le fie

prânzu
cu plânsu,
gustare
fără stare,
cină
fără lumină
Amin."

*) *Conform inscripţiei de pe iconostas.*

www.digibuc.ro

CRAI DOROLȚ

Pe hotarul acestei comune a fost cândva o altă comună cu numele S e c l e a n, care în 1469 se scria Zaklyan.

Inscripții:

Pe un Triodion neidentificat:

„Acest Triod din mila crăiască s'au dat . . . . unită din C. D o r l o ț i*) din varmedia Solnocului de Mijloc, prin mine subsemnat Iacob Aron, anul 1757, Martie 7".

La pagina 88:

„Luna lui Febr. a tunat, adică a fulgerat în 16 zile, anul 1817".

La pagina 89:

„Fiind în 16 zile spre miază noapte am auzit...."

La pagina 90:

„In 1891 9 Martie au tunat spre miază noapte".

Pe un Apostol neidentificat:

„Acest Apostol din Mila Crăiască s'au dat bisericii unită din C. D o r l o ț i, Varmedia Solnocului de Mijloc, prin mine Iacob Aron anul 1772, Martie".

CRUCIȘOR

S'a numit Vălăsuta în anul 1394, iar în 1423 apare maghiarizat, Walazwth. In apropierea acestui sat mai era un alt sat puternic, Moara Borșii (la începutul veacului XIX. avea tot atâția locuitori ca și Crucișorul), dar astăzi satul

*) *Astăzi camuna se numește Craidorolț nu Crai D o r l o ț i, după cum i-au spus bătrânii.*

www.digibuc.ro

a dispărut și a rămas văduvă o bisericuță pe câmp . . . Părăul, pe care era Moara Borșii se numește Bărbătoc, din care a ieșit ungurescul Borpatac, adeca Valea Vinului...

Pe Octoihul cel mare, neidentificat:

„Aceasta carte s-tă și dzeiască s'au luat prin cheltuiala părintelui Ioan Boitor, administratorul parohiei de Vâjmort, care carte până atunce . . . nici odinioară, în biserica peniru care . . . sau . . . părinte de au surguit cu multă usteneală s-ta carte pă sama bisericii din Vâjmort și cine o va depărta dela aceasta s-tă biserică, să fie anatema și . . . anul Domnului 1800."

O altă inscripție din 1736 arată că acest octoih a aparținut bisericii din Pomi.

CUȚA

Numele comunei Cuța apare în 1424 sub forma de Laphegh, dar tot în acelaș an este scris și în forma de Zelend.

Pe Evanghelia tipărită de Petru Papa Viciu Râmniceanul la anul 1776:

„Aceasta sfântă Evangelia o au cumpărat Negre*) Time, cu soața sa, Mărluță, drept cu 15, adecă cu ciuciuprăzece florinți nemțești și un jumătate și o au dat pă sama sfintei biserici din Cuța, într'aceasta formă, ca vecinic și nime dela mai sus numita biserică de Cuța, până ce va sta Cuța și va cruța milostivul Dzeu biserica noastră, adecă din Cuța, să nu o mute, sau sub blăstăm de moarte; ca să le fie pomenile, adeca lui Negre Time și soața dumisale, Mărluța, întru cel mai . . . a lui Dzeu . . . și la . . . celor ce până azi o trecut din lume aceasta și acelor de acuma și a celor ce de acuma vor fi, adeca al fiii fiilor dumnilor lor. Datu-sau prin mine scriitoriu Mihail Amați, parochușul de Socondul Mare."

*) Azi Feehete.

www.digibuc.ro

DOBA

Este o străveche aşezare românească. In veacul XIV-lea este scrisă în arhivele judeţului cu numele de Dob.

Insripţii:

Pe Strastnic, 1753 de Vasilie Constandin, tipărit în Blaj:

„Aceasta carte Straşnic şi-o cumpărat cinstiţii săteni dobeni cu 4 florinţi şi a pus aci la hramul lui arhistrateg Mihail şi Gavril. Mar. 31, 1773 sfinta muceniţă şi cine o va străina de aci să n'aibă parte cu Hristos. Scris-am eu, popa Gavril Coteţ.-"

Pe Minologionul din Blaj, tipărit la 1781:

„Aceasta sfântă şi Dumnezăiască carte, Minologion, este a besericii răsăritului de Dob, care o au cumpărat Căoşan On din Tiream cu 25 de florinţi pe seama bisericii mai sus numite, ca să fie pomenire sufletelor părinţilor lui şi al său şi a tot neamul, deci cine se ar ispiti să o fure, să fie anatema şi afurisit de trei sute părinţi. Scris-am eu, Marcuş Mihail parocuşul de M. Tiream."

Pe Triodionul din Blaj, tipărit la 1800:

„Aceasta sfântă carte Triod e . . . . din Dob . . . . soaţa sa Theodora, pe sama sfintei beserici de Dob, cu cincisprăzece florinţi ungureşti, în 12 zile ale lunei lui Febr. anul 1802 şi cine o va sminti din sfânta biserică de Dob, să fie anatema. Scris-am eu, Grigorie Dragoş par. de Dob."

Pe Octoihul tipărit la 1770 de Petru Papavici tipograful Râmniceanu:

„In numele Tatălui şi a Fiului şi sf. Duh. Această sfântă şi Dumnezăiască carte, anume Octoih, l-au cumpărat . . . drept . . . florinţi şi o au dat pe sama sf-tei beserici."

DUMBRĂVIŢA

In 1411 se numea Dobravycza. Se spune despre această comună că până în veacul XVII-lea ar fi fost locuită de Unguri, când se numea Dombo.

www.digibuc.ro

Comuna este curat românească.

Pe un Triodion din 1782, tip. Popa Constandin Râmnicu:

„Iată că aceasta carte, anume Triod au, plătit satul Dumbrăviţa, din vidicul Băii-Mări, cu 22 florinţi vonaşi şi 16 petaci, cu banii a bisericii şi o au pus în sf-ta beserecă şi a trăi carte aceasta; nime să nu o poată fura, să o ducă aire supt afurisenie sfinţilor părinţi, când o au cumpărat, în luna Septembrie, 1 zi, ani 1784. Scris-am popa Atanasia, parohuş în Dumbrăviţa.

FERICEA

Fiind în vârful dealurilor, Ungurii, deocamdată, n'au avut interesul să se grăbească prea mult cu maghiarizarea numelui comunei Fericea, de aceea a rămas şi pentru dânşii „Ferice", dar totuş, ca să nu rămână intact numele acestui sat neaoş românesc, i-a mai pus în cap un nume şi astfel apare în scriptele oficiale ungureşti cu numele de: Szamosfericse. Ca şi cum Fericea ar fi pe malul Someşului, dela care însă este de o respectabilă distanţă.

Intr'o cărticică, plină cu diferite însemnări, am descifrat următoarele interesante şi intr'adevăr arhaice citaţii din texte bisericeşti:

„Toată dihania şi toate făpturile slăvescu pre tin doamne că cu cruce ta ai deşărtat moarte ca să arăţi oamenilor învierea ta di în moarte ca un iubitor de oameni".

„Su su suflete rădică te şi pasă acolo deunde-ţi vine ajotorul"

„Prădare Sionului tu o luaăşi diîn Vavilon iaşine-ne diîn chinuri şi înviazăm,"

„Doamne la miazăzi sămănaiu lacrămi dumnezăeşti, apoi săceraiu spice cu bucurie pururea de viaţă."

In aceasta biserică am găsit şi alte manuscrise care astăzi sunt în muzeul cedat de mine oraşului Satu-Mare, cu scriere continuativă, având o limbă românească foarte veche. Ambele manuscrise, pe care le reproduc, spre a le scoate la lumină, sunt fragmente, uneia lipsind începutul, iar celeilalte sfârşitul.

www.digibuc.ro

Dintre aceste două manuscrise pare să fie mai vechiu Istoria lui David împărat decât Irodiada. Cei chemaţi vor constata aceasta cu competenţă.

...Până măâncară şi băură şi să veselíră toţi oamenii, oaspeţii aceii mease, depreună cu împăratul Irod şi deacă ştiu că amu au început a să îmbăta, atunci-ş trimise fata şi cu atâte podoabe şi frâmseaţe să arâtă împăratului şi boiarilor fata aceia, de giucă cât plâcu lui Irod şi giurui că de va ceare şi giumătatea de împărăţia lui da-i-va, iară vicleana fata aceia nu cerşu atunciş, ce să dusă la îumăsa, de întrebă şi zise; ce voi ceare că împăratul mi-au giuruit să-mi dea giumătatea de împărăţiia sa: iară ia dacă audzi pre fată-ş întrebând ce va ceare, pâru-i bine şi dzise: lasă împărăţiia ce te-au giuruit: lasă avuţiia: lasă alte daruri toate: şi ceare capul lui Ioann: că de va pieri el: nu giumătate, ce toată împărăţiia vom dobândi: şi avuţiile şi tot binile ai nostru va hi: şi viaţă fără de scrâbă vom vieţui: iară de va fi el viu: de toate deaciasta ne vom scăpa: şi atoată lumia de ruşine şi de ocară vom hi: ce srăguiaşte până nu să trezvieaşte Irod: cândai să va căi şi-ş va lăsa giurumântul, iară ia după cuvântul mânesa să duse, de cerşu: şi aciasta deacă auzi Irod să scrâbă că mare şi direpţ om vrea să ucegă: alta pentru că să temea şi de naroade: să nu se cumva râdice asupra lui pentru uciderea lui Ioann că-l ştiia toţi că iaste om svânt şi direpţ: deaci cum ui o corabie in mijlocul valurilor, ce are primejde între moarte şi între viaţă, (aşa) era şi inima lui Irod întracela ceas: deoparte era îngruiată de frica năroadelor şi de dlreptate barbatului ce vrea să-l tae: de altă parte era strâns de giurumânt ce să giurase însăşi de dragoste şi de pohta curviei: fiind cuprins: fu biruit de beţie şi trimise de tăia svântul şi direptul; şi adusără capul lui într'un blid la masa lui Irod: înaintea lui şi a tuturor boiarilor săi: iară giucătoare aceia cerşua să i-l dia şi mânii să-l ducă să-l vază cu ochii săi: că să temia de două lucruri: una să temia că Ioann după tăiare va învie şi-i va piardă cu puteare sa: pentr'aceia cerşu capul, să-l strâjuiască în curtea sa şi trupul să să îngroape fără de cap, să nu poată învie: a doa, să temia să nu cumva facă meşterşug Irod: să sloboază pre Ioann, să tae altul în locul lui: direpţ ace să veseli deacă văzu pre Ioann tăiat: că aşia creşte veselie întru oamenii cei râi: deca văd că să răscumpără mâniia lor pre ceia ce ce-ş mânioşi: iară mai apoi bine dela Dmzău plată pre aceştia, pre toţi, cum veni şi acesta Irod: pentru tăiare lui Ioann: numai în vacul ce va să hie în muncă: ce şi intr'aceasta lume pedeapsă; că nu vreamia multă după ce tăe pre Ioann svântul şi direptul, luă dela Dmzău plata: împreună cu Irodiia şi cu giucătoare fata ei: că fata de vie pământul o inghiţi; Irod delegană (?) Impăratul de Râm fu legat şi tot ce avia în ţara jidovească fu luat şi predat; iară el cu Irodiia fu izgonit şi închis într'o cetate ce să chiamă Loodun*) în ţara francească şi acolo intru multă sârâcie mişlătate să sfrăşiră.*

* *Loudun, oraş cu 5000 locuitori în depart. Vienne, la Nord de Poitiers, Franţa.*

www.digibuc.ro

Povestea lui David Impărat:

„Aceasta povesle lui David împârat când au curvit şi au căzut în păcat marea cu giupânesa Urii, acelui dmn mare şi încrezut că David împărat mâna tot pre acela în locul lui în oaste: iară David împărat şede achiasă, în scaunul cel crăesc: în acela vreme mare războiu şi mare oaste ţine şi avea Saul împărat cu un dmn ce-l chiema Goliiat: şi foarte în mare frică şi în mare nevoia era Saul împărat: şi zice aşe: cine s'ar afla de să fie războinic şi h r a l o r i: la oaste, iară eu numai cu numele m'aş chiema că-s mai m a r de cât el, iară ţărele mele încă aceluia vor fi. Şi el, Saul împârat, în toate vrea el sta la războiu cu 21: h ă r ţ e g i a lui borâţ, a urieşilor ce-l chiema Goliat: iară un dmn, ce-l chiema Uvida: el ave doi fraţi în războiu şi zisără, dmne măria ta, Saule împărate, noi avem un nepot de frate de-l chiamă David: şi el ui păstor de vite de oi şi el ui tânăr, ce-l a lui, foarte ager şi tare, că deacă vine la oi leul, sau lupul, sau ursul şi apucă din turma lui oaia: iară el undegrâbă aleargă şi le ajunge pre acele gadine: el ia oaia din gura lor şi el prinde pe leu şi pre lup şi pre urs şi le trânteşte de pământ, de le creapă inima: şi p nă nu le omoară nu le lasă: dirept aceia zisă Saul împărat, e n i p ă s a ţ i curund la el şi-l aduceţi reapede înaintea me, că acela ar pute fi borâţi şi curund ei mersără la David şi-l adusără înnaintea împăratului dela oi şi întrebă împâratul pre păstor merge-va de săsă lovască cu acel borâţ tare, cu Goliat: iară David păstorul cel de oi zice că va merge bucuros: iară împăratul întrebă, dară fătul mieu, pastorule Davide, ce ce făcuş David*) . . . : şi sfat făcu Saul împărat cu sfetnicii sâi, cum pre David să-l prinză şi să-l omoare şi Saul împărat poruncl lui David să meargă înaintea lui să-l cinstească şi să i de dmnie, pentru ce au omorât pre borâţu urieşilor: pre Goliat: iară Dumnezău văzu gândul şi sfatul lui Saul împărat şi a sfetnicilor lui, călor li-i voia să-l omoară pre David, ce Dumnezău încă însămnasă pre David încă în pântecele maicii sale: de să fie el craiu la Ierusalim şi spre toată ţara Ierusalimului: dereapt aceia trimisă Dmzău la David pre îngerul său să-i zică lui David, cumva să nu meargă la Saul împărat de să-i deie cinste şi domnie: că în loc de cinste şi domnie îi va da moarte, de-l va omorâ şi aşe au mers îngerul lui Dmzău la David şi aşe i-au grăit şi i-au spus lui David cum ui porunca lui Dumnezău: cum el să nu meargă la Saul împărat. dereapt domnie. că Saul el va să te prinză şi te omoară: pre tine Davide: dereapt aceia David sfat luo şi ascultă de îngerul lui Dumnezău şi el nu marsă la Saul împârat, de să deia cinste şi domnie, derept aceia Saul împărat deacă văzu că David el nu merge şi nu ascultă de el tarea să mânie pre David şi cu oaste marea purceasă după el şi marsără o zi de dimineaţă până sara: şi sara descălecară pre sălaş şi cina Saul: şi păharele ce le bia din aur (le puse) la capul lui, iară David în naceă noapte el marsă cătinel pintre vitejii lui Şaul împârat şi luo paharele cele de aur cu vinul dela capul lui Saul împărat; şi a doo zi de dimine(aţa): David marsă şi să sui pre un deal marea

*) *Lipseşte partea cu lupta lui David şi Goliat.*

www.digibuc.ro

către codriieru sălaşului şi de acolo înnăţă glasul său şi strâgă şi zise aşe către Saul împărat, Saule, Saule, împărate: nu ştii tu că astă noapte capul tău în mâna me au fost, e ni caută şi păharăle tale cele de aur ce era puse cu vin la capul tău, acuma ele sânt în mâna me, că eu li-am luat astă noapte de la capul tău: şi capul tău încă lam v u t pute lua dela tine s ă n u m a m v r u t teme de Dumnezău: dereapt aceia Saul împărat, şi fiind fără de credinţă, el iară purceasă cu oştile lui după David şi ei merge pre supt un stan de piatră şi Saul iarăşi c u r s ă şi altă zi după David: şi sara iarăş să lăsară spre sălaş, iară David el iarăş m e r s u noapte prentre vitejii lui Saul împărat, la cortul lui Saul: şli tăia David veşmintele cele împărăteşti de le scurtă din napoi şi a doo zi iarăşi, daca să făcu ziuă, David să dusă şi să sui sus pre u n stan de piatră şi iarăşi înălţă glasul său şi strâgă şi zisă aşe, Saule, Saule, împărate, în mâna me au fost capul tău în naceasta noapte şi-ţi caută veşmintele cele împărăteşti că le vii află teiate de napoi, ce eu mă jor lui Dmnzău şi ţie, că nu te voi omo â pre tine cum îmbli tu după mine să mă omori pentru ce făcuiu bine cu tine şi cu cei 21 h â r ţ e g i că eu ucişi pre cel uriaş şi borăţ tare, pre Goliat, dereapt aceia Saul împărat şi mai tarea să spărie şi să umplu inima lui de durere şi de mânie şi decă auzi aceste cuvinte din David şi-şi află veşmintele cele împărăteşti tăiate şi scurtate di napoi şi a trie oară iarăşi porni şi cursă să prinză pre David, ce David iarăşi fugi dinainte lui Saul împărat şi să ascunsă iară*) David şi cu filistenii ei postiră şi ajunară 7 zile şi 7 nopţi şi să rugară lui Dmnzău, de să le deiă puterea să bată pre Saul împărat şi pre vitejii lui şi Saul s'ătu la războiu cu David şi filistenii şi a trie oră bâtu Dmzău pre Saul împărat şi peri în nacela războiu, că fu fără de credinţă: că să sculă prea David pre agiutorul său şi pre filistenii şi aşe luo dmzău dela Saul împărat împărăţie şi criia şi ridică şi pusă pre David, din păcurariu şi din păstor de oi, îl pusă dmzău craiu şi împărat roadelor pământului şi-l luo dmzău (dela) turma oilor şi dela truda lor şi-l pusă dmzău pre el împărat pre Ierusalim şi pre toată ţara Ierusalimului, dereapt aceia David împărat şede in scaunul împărăţii sale în Erusalim în marea cinste şi în ma(rea) domnie şi în cinste aceşti lumi trecătoare şi deşerte: dereapt aceia nu fu cinstit şi luminat cu darul duhului sfit, atunci da să cunoască el dulceaţa şi viaţa aceştii lumi deşerte şi trecătoare ce el să afundă în păcate mari şi el nu luo aminte că lar (fi) pus şi ridicat dmzău din păcurariu de l-au pus împărat marea: şi el nu loă aminte că lăcomie trupului este vrâjmaşie sufletului şi nu luo aminte ce grăiaşte dmzău în na 7 poruncă să nu curvim şi spune că p(r)ecurvie au bătut şi au pierdut în pustâie perşilor c(ân)d cu tun detupându-i şi cu fulgerul arzându-i şi fulgerându-i şi iarăşi au bătut dmzău prin curvie şi au sodomit cele 5 oraşe Sodomul şi Gomorul şi Sigorul şi Adama şi Sobie de le sodomi şi le pierdu: în zilele lui Avram, patriarhul şi au aflat dmzău numai un om direapt în cele 5 oraşe mari, Lot patriarhul cu 2 fete şi cu muiere lui şi-i scoasă dmzău afară din Sodom şi acele 5 oraşe le bătu dmzău şi le sodomi cu tun şi cu fulger şi

*) *Aici iarăş lipseşte din manuscris, probabil, dacă acest manuscris este o copie după unul mai vechiu, părţile care lipsesc, au putut să fie omise la copiere.*

www.digibuc.ro

cu piatră puciosă şi cu foc năstămat, prin curvie aşe şi David împărat deacă-l pusă dmzău craiu şi împărat marea şi-l rădică din păstor şi din păcurariu şi-l rădică împărat marea, iară el cu pohta curvii călcă porunca lui Dmzău, că ei ave un domn mare şi încrezut, că el era cu credinţă către dmzău şi către împăratul său, către David şi acel domn il chiema pe nume Urie, dereapt aceia David împărat, el şede în scaunul împărăţii sale, în Ierusalim şi pre Urie el ul mâna la războiu în chipul său şi era foarte cu noruc şi cu străişte mare la războiu, că el toate alenşigurile*) lui David le bâte şi le învinge şi le călca supt picioarele lui şi pre Urie îngiurase David să fie cu dereaptul şi-l mâna totdeauna la războiu în locul său cu vitejii Ierusalimului: dereapt aceia, când fu întro vreame şi întro zi marsă giupâueasa Urii afară cu slujnicile sale săş preînble pre lângă apă, să-ş spele picioarele, că era cald şi curea apa pre lângă cetate Ierusalimului.

Şi prinsără ai spăla picioarăle slujnicile, iară David împărat el iera în polat**) împărătească în fuişor înnalt şi văzu prea dmna Urii la marea spălându-i picioarele ei: iară David deacă văzu picioarele ei aşe albe şi frumoasea: în acela ceas căotă pre ia cu pohta curvii: şi gândi să o chieme la sine şi să curvască cu ea şi mână David slugile sale şi o chiemară la împăratul, cum săs ospeteze cu ea şi şezând ei la masa împăratului şi mâncând ei şi bând ei la masa împăratului: împăratul îndrăzni de grăi către ea cu pohta curvii: cum săs culce cu ea: iară ia zisă Dmne împărate sam face noi acela lucru, iară eu în nacela ceas aş purcede în tar*) şi miem pierde capul: că Dmnul mieu, iel ui de mulţă vreame la războiu şi mării tale încă nu va sta bine: că, Dmnul mieu, el uş pune capul dereapt mine: iară tu vii cu mine, iară David zis către ea nu ţi temea că nu va fi aşe cum zici tu, ce va fi cu(m) voiu zice ieu, că ui voiu scrie carte Urii şi voiu porunci să vie el cât mai curând din tabără: de săş mai vază curţile şi ce are şi săş (vază) Dmna: şi de porunca me el va asculta; şi va veni şi aşe el va sălăşlui cu tine şis**) vii fii arăduit***) tăroasă, iel va zice şi va gândi că ieşti tăroasă de iel; şi aşe face David sălaş cu ia şi aşe porunci David şi scrise carte cum să vie Urie acasă din tabără de săş mai vază dmna şi tot ce area; el decă văzu carte şi porunca împăratului său a lui David el vini acasă din tabără, iară Urie iel nu marsă la casa sa mai nainte; ce el marsă la împăratul său la David; şii păru bine lui David şi să uspătă David cu Urie în tri zile şi tri nopţii, ce dereapt ceia zisă David împărat Uriei tu pasă****) acmu şi la casa ta de-ţ vezi curţile tale şi curtenii tăi şi te sălăşluieşte cu jupâneasa ta. Direapt aceia Urie el purceasă de să margă la casa sa; şi el eşi de la David şi mărgând el acasă iară lui ieşiră înnainte dmni şi mai marii Ierusalimului şi toţi înţelepţii oraşului Ierusalimului şi-l duseră în casă de oaspeţi de îl ospăta pre Urie până a 3 ia zi: dereapt aceia când fu a 3 ia zi atunce spusără lui David, că Urie n'au mărs la casa sa de săş vadă curţile şi curtenii săi şi să să sălăşluiască cu Dmna sa, dereapt aceia Da-

*) Barbarism maghiar: ellenség duşman. **) Palat.
*) Greutate, sarcină. **) Şi, dacă.., ***) Purces. ****) Pleacă, păşeşte, dela pas.

www.digibuc.ro

vid împărat; el tare să mânie pre Urie şi-l întreba David pre Urie, dereapt ce n'ai mers tu la casa ta, cum te-m mânat eu de săţ vezi curţile şi slugile şi să te **s ă l ă ş l u i e ş t i** cu giupâneasa ta . . . ."

FINTEUŞUL-MARE*)

Până la mijlocul veacului XVI. a fost proprietatea urmaşilor lui Drag, iar de atunci a aparţinut districtului Cetăţii de Piatră.

In veacul al XV-lea se scrie numele acestei comune Fenthes, sau Fenthews, după ortografia ungurească din acele vremuri.

Originea numelui comunei vine însă dela numele familiei Finta, boeri vechi în acest judeţ. A aparţinut cândva unui membru din această veche familie, cu numele în diminutiv, Fintăuş, ca şi Drag-Drăguş, Petru-Petruş etc. deci Finta-Finţăuş. De remarcat despre această comună că a rămas ortodoxă.

Inscripţii:

Pe un Pentecostarion din Blaj, 1768:

„Aceasta sf. carte este a mea, că am cumpărat-o eu cu 16 zloţi în anul 1799, în luna lui Dechembrie, eu popa Todor, preot Finteuşul-Mare şi cine o va fura să fie blestemat de treisute optsprăzece de sf. părinţi dela Nichie, sau cine nu o va da la pruncii mei, sau va vrea să o ia dela dânşii, să fie afurisit şi blestemat de Dumnezeu şi de mine şi de bise ică".

FINTEUŞUL-MIC

O comună mică din ţinutul Chioarului, care, pe vremuri, pare să fi avut cu mult mai mare însemnătate ca şi acum. Aceasta se poate deduce din obiectele găsite în localitate cu ocazia unor săpături, care s'au constatat să fie de pe vremea invaziilor barbare. Decoraţiile de pe acelea

*) *In inscripţia aflată pe Cazania din Berchez, numele comunei este scris: Sinteuşul de Sus.*

www.digibuc.ro

obiecte au fost făcute cu multă iscusință și măestrie, exact sistemul apărut mult mai târziu în Italia, așanumitul „Grafitto", adeca suprafața obiectelor a fost suflată cu aur, sau argint și apoi sgăriată, producând astfel un minunat joc de desene.

Pe Triodionul din 7255 dela facere (1747), tipărit de Popa Stoica Iacovici la București, există următoarea inscripție:

„Aceasta s-tă carte, Triodion . . . și s'au dat mie popa Lupu, dela soacra în făgădaș, când m'am însurat, iară cine o vare sminti dintr'acel făgădaș să fie afurisit."

Dar iată că cineva totuș nu a respectat afurisenia, sau poate, s'ar fi schimbat lucrurile, pentru că întregul text este șters cu cerneală de altă coloare, iar la pagina 36 scrie:

„Aceasta sf. carte anume Triod o au cumpărat satul Fintenșnl Mare și l-au pus în sfânta . . . la hramul sfântului Ion Botezătornl și o au dat în biserică ca să fie pomană la tot neamul lor cari au dat bani în carte aceasta să le fie pomană și cine o strămuta dela sf. beserică, sau o va vinde, să fie (a)natema și în afurisania acelor tri sute 18 de sf părinți a soborului dela Nicheia. Ioan Popovici, protopop, Coaș, Februarie, 1806"

Cartea mai are și următoarea însemnare în caractere latine, la pagina 100:

„Intr'asta lună a lui Februarie, în 22 zile au fost tunet și vreme gre. Anul 1859.

GROȘI

Figurează cu numirea de Thukes și Tyukes la anul 1411, Insuș Szirmai recunoaște că numirea comunei este tradusă din românescul „gros" care inseamnă buștean, butuc gros.

Pe Liturghierul din 1807., tipărit la Sibiu de Ion Bart:

„Aceasta sfântă și dumnezăiască liturghie o au cumpărat robul lui Dumnezeu Băiaș Filep din Vad și o încredințează Cinsti-

www.digibuc.ro

tului preot Popa Grigorie din Câscău, nepotu-său, ca să slujască lui Dumnezeu de pe ia pentru fericita pomenire şi ertarea păcatelor lui Băiaş Filip şi a soaţei sale şi a tot neamului dumnisale, părinţi după părinţi, fii după fii şi, după moartea luminatului preot, să rămâie aceasta carte la vreun fiu de al său, care va fi iarăş în darul preoţiei aşezat, ca să slujască iarăş lui Dumnezeu de pe ia, iară de nu vor dobândi darul preoţiei, cari sânt fiii numitului preot mai sus scris, atuncia nu va fi slobod nici numitul preot a da slobozenie fiilor săi a o vinde, iarăşi numiţi fii preotului mai sus zis, nu vor fi slobozi a o vinde în preţ de bani ca Iuda mirul cel scump, supt grea afurisenie şi pedeapsă, ci să rămâie în veci pomana în biserica satului Câţcău, ca să slujască pe ia lui Dumnezeu preoţi cari vor fi slujitori la acel sfânt jertavnfc şi iară cine s'ar ispiti a o fura, sau intr'alt chip a o înstrăina aiurea, să fie afurisit de 318 sfinţi părinţi dela Nicheia şi iarăşi cine ar îndrăzni a o primi la sine dela fur, văzând acest zapis a nostru scris, încă să fie afurisit şi proledit ca spurcatul Arie şi alţii furi de cele sfinte."

Pe un Antologion neidentificat :

„Să să şite că aceasta carte anume Mineiu este a lui popa Toader din Groşi, vidicul Băii Mari 177?

Pe Evanghelia din 1762, tipărită la Iaşi de Grigore tipografu l :

„Aceasta sf. carte, Sf. Evanghelie o a luat jupânul Rus Ion din Groşi, să fie pă sama bisericii din Groşi şi cu femeia dumisale, pă nume adeca Ioană, ca pomană să fie în veci şi cine s'a afla să o fure, au să o e, au să o mute de aice, să fie afurisit şi anatema şi în preţ, 10 vonaş florinţi. 1786, în luna lui Iunie, 13 zile, prin îndemnarea cinstitului popa Grigorie de aice şi parohuş din Groşi."

HOMORODUL DE MIJLOC

Afară de inscripţiile de pe marginile cărţilor vechi, mai public şi o pastorală foarte interesantă, a episcopului Andrei din Ungvar (Uzuhorod, Cehoslovacia), găsită în protocoalele acestei parohii.

Inscripţii :

Pe Antologionul din vremea lui Constantin Nicolae Alexandru voevod, tipărit în mănăstirea Hurez :

www.digibuc.ro

„Aceasta sfântă carte o au cumpărat jupânul Tătar Matei din Homorodul de Mijloc drept . . . de florinți vonaș în care nime nici o treabă nu are, cătră cartea aceasta, fără unde are a o dare dumnealui să o de, o poate da, acar la feciori, acar la fată și cine ar vrea a o sminti de unde eu u-oi da, acar la fată, acar unde, de s'a ridica dela feciorul feciorilor mei napoi, să li o de cu blăstămul a trei sute și opt spre zăce de sfinți părinți, care las eu Tătar Matei din Homorodul de Mijloc cu rostul meu a doi cinstiți părinți, Saplonțai Stan Samoil, protopop; Tiodor din Nedișe parohuș în unu zile a lui Iunie 1784."

Evanghelia lui Popa Stoica 1723, tipărită în București. Pe pagina 4-a, la predoslovie:

„Aceasta carte, Ivagilie, ce au fost a lui popa Alexă Brătan din Ghereușa și on dat feciorii la popa Cuc din Socond, să de în Rătestu, la beserica de acolo să fie până . . . 24 August 1781, popa Vasile Cuc Sncond."

Strastnic 1796 de Petru Papavici:

„Aceasta dumnezăiască carte Strașnic, l-au cumpărat Homorodanii de Mijloc pă sama bisericii, cu Triod, Pentecostariu, într'o șumă drept . . de florinți vonaș, ca nime să nu le poată strămute de la aceasta sfântă biserică a Homorodului de Mijlnc. Fiind îndemnătoriul Popa Erdeli 1800."

O circulară pastorală:

Iubiți fii viteărhidiaconi, parohuși! Venind vremea soborului celui de primăvară pentru folosul vostru și a turmei lui Hristos cei încredințate voauă, unele porunci la înnoiesc, iar altele de isnov le poruncesc și acestea sunt: a) Fiindcă vreunii, mai ales dintre cei tâneri parohuși, pentru mutare lor la alte parohii, cu înștanțiile sale așa adeseori duc, ci nu înceată într'atâta cât aevea, .. arată că mai mult să răvnesc pentru veniturile lor cele vremelnice, decât pentru chemarea lor spre statul lor cel preoțesc și pentru mântuirea turmei lui Dumnezău cel încredințate lor, împotriva cuvintelor apostulului zicând: Mai mult ale sale cerând, decât celece sunt ale lui Hristos și cele mai multe parohii și mai mici în eparhie, nu numai vremelnicește, ci și sufletește de tot să pustiază, pentru unele ca acele stimbări, ca mutări al parohilor, nici aici, nici la alții, nici la domni cei pământești, nimeni a umblă să nu îndrăznească, aducându-și aminte de cuvintele Dlui: Căutați mai înainte împărăția lui Dzeu și dreptatea lui și acestea vi se vor adauge voauă. b) Cu durere înțeleg că în multe locuri preoți cei mici, fără învățătură creștinească, sufletește pier,

www.digibuc.ro

iară în locurile cele amestecate cu alte neumuri şi în căsătorii învăluite coată .... pruncii cei mici cresc în .... şi, după .... dela credinţă cea adevărată de tot se înstrăinează, pentru aceea fiecare parohuş, în tot anul va fi datoriu a face catalog, sau a scrie numele tuturor pruncilor din parohie şi din filiabişurile sale care sunt harnici spre învăţătura cea creştinească, adecă dela 5 ani până la 14 şi de îndată a însemna după cunoştinţa lor, oare umblă la învăţătura cea creştinească au nu? şi acest catalog pă vremea soborului celui de primăvară, viţearhidiaconului său a-l arăta, iar V. A. ieste datoriu aceste toate prin sate a le ispiti şi ave grige, ca să să plinească, pentru că amintrile de să va afla întru oarecarele parohie, în porunci, oarece mare neştiinţă a credinţii creştineşti, au încâ de s'ar întâmpla oarece trecere dela credinţa ce creştinească, atunci, ori precum preotul pentru lene, aşa V. A., pentru nebăgare de seamă, au pentru tăcere să deie uspenie, aicea se va chema.

c) Amu, de mult, şi foarte înrădăcinat obicelul în multe părţi este aceasta, că în beserici şi oamenii sărmani între sine şi cu parohuşul, aşa parohul cu diacul a obicinuit cu mare glas a vorbi care lucru ieste împotriva locului celui sfânt şi casii lui Dzeu, care lucru de acuma înainte să nu mai fie şi parohuşilor şi diacilor, şi printr'înşii tuturor parohienilor, de tot se opreşte şi V. A. lor ca să ieie aminte ce porunceşte.

d) Afară de acea ca pretutindinea preoţii ar trebui să arate pildă bună, încă într'uneori de acole vine sminteală, că soaţele unora preoţi, sau preotesele, au obicinuit în forma fecioarelor, fără de ceapsă a umbla, care lucru de acum înainte se opreşte întratâta, cât, dacă va vedea V.A. pe oarecare a face împotriva acesteia porunci, după întâie aducere aminte să o înştiinţeze, ca, precum preotul singur, aşa şi soaţa lui, vrednică pedeapsă să laie aşişdere.

e) Şi preoţii să .... dela unele ca acele haine mireneşti care nu se cuvine cinuiui preoţesc, să să contenească şi mai ales fără de haina cea preotească, adecă fără reverenda şi fără colariu, la locul de obşte şi la beserici pentru slugire lucrurilor celor sfinte a merge să nu îndrăsnească. Mai pre urmă:

f) Nu îndestuleşte rânduielele mele cele eparhiceşti numai a le vesti şi a le auzi, ci se cuvine fieşte care parohuş acele a şi le scrie în protocol şi acest protocol V. A. nului ori precum şi matricola, în tot anul a le arăta. Între altele împărtăşind, blagoslovirea arhierească, rămân de bine voitor, Andrei episcop în Ungvar 1804".

HRIP

In 1393 se scrie Hirip, numire ce i s'a păstrat de administraţia ungurească până în zilele noastre.

In biserica din Hrip am găsit o singură inscripţie în-

www.digibuc.ro

tr'un triodion a lui Petru Papavici Râmniceanu din Blaj, 1771:

„Aceasta carte o au cumpărat Berce Ioan de Hrip*), ca să-i fie spre iertare păcatelor a tot neamul Dumisale şi nime dela biserica de Hrip să nu o poată lua până ce va fi Români în Hrip**). Şi s'au cumpărat cu 31 de zloti sub stăpânirea împăratului Franciscus fiind episcop Baciski Andrei, vicarius din afară Beiuti Dimitrie, protopop Cordoş Dimitrie, curatori Rusan Toader, Baba Nichita, Egri Ignat, Tout George, Ardelean Dimitrie. Scris-am eu Roşcou Georgie întâile diac în Hrip, Dechembrie 20, 1804."

IADĂRA

In 1424 se pomeneşte despre 2 comune: Iadăra-Mare şi Iadăra-Mică (Nagyeder, Kiseder).

In 1848 a fost pustiită de honvezii lui Kossuth.

Pe un antologion neidentificat:

„Aceasta sf. carte, Mineiu, o au cumpărat dumniasa Prună Teodor din Iadăra şi o au dat pomană în biserica de loc, ca nimenea să nu îndrăznească a o lepăda din biserica Iadării. Dat Iadăra, cinstitul vlădicul Chioarului, parohia unită, anul dlui 1800, Aprilie 14 zile, prin mine, parohul locului, Popa Iacob."

In continuare:

„Anul 1804 luna Oct. 3, fiind Miercuri dimineaţă, fiind în sf. biserică în slujbă, s'au cutremurat pământul de au pocnit toată biserica şi turnul. Vasilie Cosma paroh."

Pe Liturghierul din Blaj, tipărit la 1775:

„Aceasta carte, Liturghia, au cumpăratu-o din Imbruz Crăciun Vasilie . . . Anică . . . Arsintie . . . Stefan şi o am dat pomană Lionte din sat şi cine o lua să fie afurisit de 318 de părinţi sfinţi şi am dat pentru sufletele noastre. Anul 1782 şi cumpărat cu 7 horgoşi."

---

* Nobil. **) Strămoşii mărturisesc prin aceasla şi acuză ...Pentru aceea Giorgie, diaeul din Hrip are prevederea să scrie că Triodul atâta vreme va fi al bisericii cât vor fi Români în Hrip!

www.digibuc.ro

Pe Strastnicul, tipărit de popa Constan(din) in Blaj, la 1753:

„Acest sfânt Straşnic l-au cumpărat sătenii Iadăreni pă sama sf. biserici din loc ca nici cum afara din sf. biserică să nu o străineze, sau să ridice din biserica Iadării în alte părţi, sau alte biserici. Dat în Iadăra, cinstitul vidic Chivar, parohia unită. Anul Domnului 1800, 4 Aprilie prin mine, Cosma Vasil s'au scris."

ILBA

In 1493 este scrisă Illubabánya (Minele Illuba). In vremurile de demult în această localitate se scotea cel mai curat aur nativ. Cariera de andezită este exploatată de sute de ani. Szirmai scrie că în Ilba este apă de minereu care „preface fierul în aramă" şi că se găsesc copaci pietrificaţi în păraiele de acolo.

Pe un octoih neidentificat:

„Dordiu Ioan, diacul din Ilba, pă banii bisericii în drept 4 florinţi, ca să fie . . . de Ilba şi am dat pentru legatul şăse măriesi şi cine are vre să o fure, să fie pedepsit de Dumnezeu. Scris-am eu, Maxim Mihail, fiind paroh în Ilba. 1792, Mai 28."

Pe un alt octoih neidentificat:

„Aceasta carte, care se chiamă oftaiu şi cuprinde în sine opt glasuri, o au cumpărat Gulici Evdochia a lui Istratie Găzdac şi o a dat în sama bisericii de Tăuţii de Sus, ca să fie pomenire la tot neamul său şi cine o va lua, sau o va înstrăina dela biserica mai sus numită, să cadă în blăstămul sfinţilor părinţi 318. Datu-s'au în anul 1805, Martie 26."

Pe Apostolul dela Blaj, tipărit în anul 1765 de Petru Râmniceanul:

„Aceasta sfântă carte, Apostol, o a cumpărat Blente Ioan şi soaţa sa Marie şi cu frate-său din preună. Blente Ioan drept 10 zloţi nemţeşti dela cinstitnl părintele parohuşul dela Cecărlăul-Mare, Mihail Maxin, pă sama sfintei beserici de Ilba. Cine dară

www.digibuc.ro

s'ar afla să o înstrăinească, acela om să fie afurisit de săborul dela Nichie, de sfinții părinți trei sute și 18. Anul 1800, în Aprilie 3 de zile; să dă pomană lor în veci."

In continuare, după câteva pagini goale:

„Aceasta sf. carte Dumnezăiască, Apostol, l-au cumpărat sătenii de Ilba drept dzăce zloți pă sama sf. beserici de Ilba, dela cinstitul părinte popa Mihail dela Cecărlău, ca să le fie lor pomană în veci. Amiu Aprilie 14 zile, anu 1801. Parohuș locului fiiud Eu, Oros Mihail, într'ace vreme."

Pe Pentecostarionul din Blaj, tipărit la 1768 de Petru Papavici:

„Aceasta sfintă și dumnezăiască carte, Pentecostarion, o au cumpărat Moroșan Petru pă sama sfinții beserici dela Ilba drept 16 zloți ca să fie lor pomană întru ertare păcatelor, alui Moroșan Petre, Anisie și Costan Ioan, Marie, Ioana, iproci. Și pentru sufletele celor mai denainte răposați Grigorie, maica sa Petra și Parasca, Iacob. Odotie, iproci. Anii Dumnului 1789, Mai în 14 zile, fiind Parohuș locului într'acee vreme Mihai Oros".

IOJIB

Am găsit în aceasta comună o carte veche rusească în care era o inscripție cu afurisania obicinuită. Dar, iată, că un delicvent oarecare nu s'a temut de fioroasa anatemă ci, sau a furat-o, sau „a petrecut-o din mâră în mâră", până ce a ajuns dela biserica din Bixad la aceea din Iojib. In inscripția aceasta mai vedem un alt lucru foarte interesant că în țara Oașului a fost rotacismul în plină floare în veacul al XVIII-lea.

Inscripții:

Leiturgiarion rusesc 1702:

„Aiasta carte ou cumpărat Todicencu Mălanea pintru păcatele sale și a tot rodul său. Scris popa Gabor misaț februarie în anu 17 . . , și cine a sluji să-l pomenească pe el și pe tot rodul lui și a ei și ou dat pre biserica Bixadului. Cine o fura să hie procliat . . . sau cine o petrece din mâră în mâră din (t)r'aista

www.digibuc.ro

biserică într'alta şi să o tăgăduiască, acela să hie afurisit de tot soborul."

Triodion de Petru Papavici Râmniceanul 1771 :

„In numele T-lui şi Fiului şi sfântului Duh. Amin. Aceasta carte, anume Triod, l-au cumpărat sau luat cinstitul sat sau parohianii de Iojib, iertare păcatelor sale, a viilor şi-a morţilor şi l-a luat pe banii bisericii şi l-au şi pus în biserică în hramul sf-tului Mihail şi Gavril în anul 17:8, în luna Martie, în 16 zile şi cine s'ar afla să o . . . anatemă de părinţii cei sfinţi carii s'au fost adunat la săborul cel dela Nikia asupra lui Arie celui spurcat. Pe ace vreme fiind parohuş eu, Mihail Popovici."

LIPĂU

Comuna aceasta se poate număra printre cele mai puternici citadele ale românismului sătmărean. S'ar putea foarte bine asemăna cu un colţ de stâncă, la litorarul etnic contimporan, care nu s'a lăsat maghiarizat cu nici un chip, în ciuda multor insistenţe feudale şi administrative.

In 1493 se scrie Lypamezew, ceea ce însemnează câmpul lipii, numire neaoş românească, venind dela cuvântul „lip" ceea ce însemnează noroi gras şi ceea ce se găseşte şi astăzi în hotarul comunei, din subsolul căruia se ivesc din când în când izvoare, adevărate mici vulcane de noroi gras şi lipicios. Lipău (cum i-a zis comunei totdeauna locuitorii satului şi cei din împrejurimi) justifică complet numele acestui sat.

In anul 1884 a ars jumătate comuna.

Pe Strastnicul din 1753 a lui Vasilie Constandin din Blaj, este următoarea inscripţie :

„Aceasta carte s'au dat pe sama mănăstirii Giuagiului fiind vicarăş P. S. Ci. părintele Gherontie A. 1781."

„Carte beserecii de Lippo cumpărată de sat 1781, 4 zile a lui Martie. Stan George."

MĂDĂRAS

Comuna aceasta este una dintre cele mai vrednice comune din părţile sătmărene, pentru că în trecut a dat mulţi

www.digibuc.ro

intelectuali români şi a avut o conştiinţă naţională desvoltată în vremea stăpânirii maghiare.

In prezent locuitorii comunei poartă cel puţin 150 de vlăstare la şcolile secundare şi la Universitate.

La începutul veacului XIX. a fost invadată de colonişti şvabi, cari, în relativ scurt timp, s'au maghiarizat, deşi în comună nu a existat nici odată nici o familie ungurească.

Pe Pentecostariul, tipărit în 1768 la Blaj, în tipografia mănăstirii Bunei Vestire, este următoarea însemnare:

„Aceasta sfântă carte o am cumpărat Pop Georgie drept 15 florinţi şi o am dat la biserica noastră în Mădăras şi cine o va clăti să fie anatema 1775."

Pe o altă carte neidentificată:

„In numele Tatălui, a Fiului şi a s-tului Duh. Aceasta sfânta carte anume . . . s'au cumpărat pre banii satului din Mădăras cu 24 de florinţi şi s'au dat pre sama sf. biserici de Mădăras, unde iaste s-tul Hram Arhangelii Mihail şi Gavril, ca să le fie pomană din neam în neam, cari au auzit cu credinţă, iară cine o ar străinare dela s-ta biserică din Mădăras, el să fie anatema, blăstămat de 318 de părinţi sfinţi. Scris-am eu, popa Mihai Mureşan, din parohia în Mădăras 1761, iară diacul Groza Dimitrie din Mădăras."

MĂGHERĂUŞ

In 1424 se scria: Monyoros, iar în 1490: Monyaros. Nu putea, astfel, să aibe numele delà aluniş-ul unguresc (mogyorós). In inscripţia de mai jos i se spune Măderuş, dar aceasta e forma acceptată în parte dela Unguri.

Pe Octoihul tipărit în 1708 de popa Mihai Papavici, tipograf râmnican:

„Aceasta carte, anume Oftaiu, o au cumpărat Morăşan Gafteuie, cu soţul său Dumitru şi o au cumpărat cu 20 florinţi vonaşi şi o am dat pomană în biserică în Măderuş."

www.digibuc.ro

MEDIEŞUL AURIT

Localitatea aceasta străveche este jumătate calea dintre oraşele Satu-Mare şi Baia-Mare. Probabil pentru aceasta jumătate cale a primit, încă de pe vremea Romanilor, numirea de Medieş. Este şi o localitate preistorică, întrucât cu ocaziunea unor săpături, pe care le-am făcut personal în hotarul comunei, cam la trei metri adâncime, sub nivelul solului, sub o movilă destul de mare, am găsit o vatră preistorică lângă care era o u'cea de lut ars, făcută cu mâna. S'au mai găsit în această localitate şi alte unelte de bronz, precum şi neolite. Are o cetate, care a existat şi în timpul năvălirii Ungurilor. Ungurii au numit acest Medieş şi „Aurit" (Aranyos). probabil spre a o deosebi de Mediesul din Codru (Medişa), sau de Mediaşul dinăuntrul Transilvaniei.

Pe un singur manuscris rusesc (Ucitelnic) am găsit următoarea inscripţie:

"Iorgul Ştefan... Oros... Ciuturaş, Dimitrie Dochi, Puşcaş Vasile, Andrei Veleaminski, Husti Şandor, aceasta carte, anum Ucitelnic şi eau dat-o în biserica unde iaste hramul arhistrilor Mihail şi vo . . . Mediaş Aronos şi cine o va depărta, sau un protopop, sau preot, sau diac . . . de 318 de părinţi cei din Nikia . . . Io diacul Vasilie Midiaş Aronoş 1745."

MERIŞOR

In 1493 se scrie, cu ortografia ungurească: „Monosthory", adeca „Mănăstire". Se poate că în localitate a existat, într'adevăr o mănăstire şi probabil să fi avut numele de mănăstirea Merişorului, cf. Mănăstirea Peri, Maramureş. Cu timpul, dispărând mănăstirea, a dispărut şi numirea ei, rămânând numai cu numele de Merişor.

In inscripţiile ce urmează, comuna e numită Mănăştur.

Pe Evanghelia lui Iordache Stoicovici din Bucureşti, 1760:

www.digibuc.ro

„In numele Tatălui şi a Fiului şi a sf. Duh. Amin. Iată eu Doche cu Gherville, cu gazda me, Ghervasie, am cumpărat aceasta sfântă carte, Evanghelie, pentru 16 Florinţi şi o las eu . . . în biserica Mănăşturului, să fie pomană. Care preot va fi slujitoriu, să aibă a pomeni Luca . . . prut, Petre, Odochie, nime să nu o poată zminti din biserica de Mănăştur, parocuş fiind popa Gavrilă şi popa Rad dela Cecărlău, fiind de faţă şi popa Simion dela Tămaia, parohuş fiind . . . în veci amin."

Pe Cazania din 1732 tipărită la Bucureşti de popa Stoica Iacovici:

„In ştire dăm tuturor pravoslavnicilor cetitori, cari de veţi întâmpla a citi pre aceasta sfântă carte întru Hristos, să vă . . . iată eu şarba a lui Dzău Odotia, am cumpărat aceasta sfântă carte, Ucitelnă, pe bani buni 24 de florinţi, allând şi jupâna Măriuţa cu 5 mărieşi . . . într'aceasta carte şi aducându-şi aminte şi de sf. Evanghelie, unde zice că unde va fi inima voastră, comoara voastră, acolo va fi şi inima voastră. Am cumpărat această sfântă şi Dumnezăiască carte să fie pomană mie şi părinţilor noşti şi a tot rodului nost şi să fie în sf-ta beserecă în Mănăştur şi cene s'are afla a face ceva siintelă şi să o trăiueze de sft. beserecă să i-o fure să fie subtu blăstămul a 318 de părinţi, cari au fost sfântul sobor al Nicheiei. Scris-am în anii Dlui 1741, luna lui Noembrie 17 zile."

MOCIRA

S'a scris în 1405 Hydegkwt, ceea ce însemnează ungureşte: Fântâna (izvorul) rece. Vlădicul Manuil Olsawsky dela Muncaci scrie cu mâna proprie, în anul 1761 numele comunei aşa cum i se spune şi astăzi: Mocira (Mocirla—Moczyla, pol. Adamescu.)

Pe Antologionul din Râmnic. anul 1755:

„Aceasta carte, anume Antologion, o am cumpărat noi, satul Mocira, care carte . . . în vremea dinainte nici satul, nici popa, supt afur sanie episcopască să nu o depărteze de sfânta beserecă din Mocira. Aceasta scrisoare s'au făcut prin mine Vlădicul dela Muncaci, Manuil Olşavschi, fiind aici în vizită, în aceasta vreme, în anul 1761, în 23 lui August în Mocira."

www.digibuc.ro

MOIŞENI

După istoriografii unguri comuna Moişeni ar fi fost întemeiată numai în veacul al XVII-lea de către un oarecare Moiş, venit din Bixad.

Moişenarii însă nu sunt veniţi din Bixad, ci din Maramureş, în graniţa cărui judeţ se află aceasta comună. Comuna este studiată şi răscolită până în măruntaiele ei sociale şi istorice de către echipa regală, care şi-a pus în gând să transforme în sat model acest vechi aşezământ românesc, cu locuitorii cei mai originari din toată Ţara Oaşului.

Poate, nicăeri, Majestatea Sa Regele Carol al II-lea nu a nemerit mai bine, în intenţiile Sale, ca aici, când a aprobat funcţionarea echipei în Moişeni. D. Gusti, directorul general al fundaţiilor a rămas uimit de arhaicul ce a prezentat aceasta comună în vara anului 1935.

Cărţi bisericeşti vechi nu s'au găsit; am aflat o inscripţie în matricula bisericii, referitoare la zidirea bisericii din Certeze:

„Beserica ce veche de lemn din Certadie s'au edificatu 1737. Turnu 1786. Preot au fost tartoczi Papp Elek, fetu Popp Janos. Curator Stan Onuţiu Stope."

NEGREIA

Aceasta comună mică a fost pe vremuri staţiune minieră şi a aparţinut oraşului Baia Mare. In veacul al XVIII-lea trece în proprietatea fiscului până la 1848.

Mai multe comune din această regiune au devenit proprietatea fiscului. Pentru aceea partea de ţinut în care sunt comunele fiscului de pe vremuri, se numeşte şi astăzi Fişculaş.

Pe o Ucitelnică neidentificată:

„In anul 1721, aceasta carte, anume ucitelnă, este anume alui Vereş Toader din Căşein dată de socru-său, de Pinte, me-

www.digibuc.ro

lomester*) dela morile Gherlei; îi dată ginerele său, lui Vereş Toader din Căşeiu, zestre şi pomană săi fie lui, Cine va fi dintr'însul nime să n'aibă treabă spre dânsa, fără Vereş Toader din Căşeiu şi feciorii lui şi cine va fi dintr'însul. De aceasta scriem zapis, să-i fie cu adevărat. Scris-am în Căşeiu, protopop Ştefan. Anul lu-am scris mai sus."

NEGREŞTI

Szirmai scrie: „Roma e clădită numai pe 7 coline, dar Negreştii e pe 77 coline, cu 300 case locuite in cea mai mare parte de nobili valahi." Mai departe: „Pietrosul (nu Pietroasa), proprietatea comunei, este aşa de înalt încât aerul pe vârful lui e atât de rar că detunarea armei se aude numaî ca o pocnitură de biciu."

Un alt istoriograf scria că Negreştii e aşezat pe mai mult de 300 coline! In 1490 numele oficial unguresc a Negreştilor este Felsewfalw, iar în 1490 Felfalw.

Pe Triodionul lui popa Stoica Iacovici din Bucureşti, anul 1747:

„Anul Domnului 1795. Aceasta carte, Triod, au cumpărat Popa Lup din Negreşti şi au pus în besereca de Negreşti pântru păcatele dumisale şi a părinţilor săi, derept 19 florinţi şi Ioan Viuntul an dat în dânsa 8 florini şi . . . Lupu, cumnatu-său 3 florinţi, derept păcatele lor şi au pus în besreca de Negreşti, ce să le hie în veciu pomană, iară cine se va afla blăstămatu să ee den beserecă şi să o vândză, să hie procleatu şi anatema în veciu. Amin."

Pe alt Triod, neidentificat:

„Anul Dlui 1748. Aceasta carte au cumpăratu-o Dumitru Pintei din Negreşti derept 5 florinţi şi au pus în beserica din Negreşti pântru păcatele d-lor şi a morţilor săi şi a tot rodul, iară cine o a fura şi vinde să fie anatema în veciu."

In continuare:

„Intr'acest chip dacă se va întâmpla a ceti predica, să mă pomenească şi pe mine păcătosul robul lui Dzeu Dumitru şi cu soaţa mea Vasiuca. Scris-am eu, popa Mihai din Sarasău, când am popit în Negreşti. Anul dela Hristos 1752."

* *Meşterul morar.*

www.digibuc.ro

Pe scoarţă :

„In ştiinţă, că popa Iacob, parohuş de Negreşti, când au popit în Negreşti. An 1719, luna lui Februarie, în 23 zile."

„Când au fost dascalu Stop Alexă, cu Berinde Tiodor acolo la Stop Iuăn, în casa lui, în luna lui Februarie în 21 de zile. Scrisam eu, Pop Tiodor să se ştie când au fost acee bine (?) oşcola acolo, anume aşe au fost amin de coconi (?) anume când au fost blagoveşteniile în Vinerea de Paşti. — An 1771, în Februarie 23 zile" (sic).

Pe o foaie volantă :

„Aceasta sfântă şi dumnezeiască carte iaste a sfintei beserici de Negreşti, însămnată în catalogul cărţilor prin Banc Ion, parohul locului, 1808, 19 Martie."

OUARI

In 1381 se scrie în actele ungureşti „Owary", ceea ce se citeşte exact aşa cum îi spune şi astăzi poporul : Ouari, pentru că „w" corespunde literei „u", ca la Totfalw-Totfalu.

Ouari în ungureşte nu însemnează nimic, până când în limba noastră are semnificaţie deplină. Se vede că din acest sat se furnizau cele mai multe oauă pentru cetatea Satu Mare. Trebuie că prin anii veacului XVII comuna aceasta să fi avut o situaţie înfloritoare, pentru că în vremea aceasta poartă titulatura de „oppidum" orăşel.

Comuna aceasta face parte dintre comunele care au avut de înfruntat mai mult şi care, în urma urmei trebuia să cedeze maghiarizării. La întrarea imperiului românesc, aproape toţi Românii erau maghiarizaţi.

Pe Apostolul neidentificat din această comună este următoarea însemnare :

„(Aceasta) Sfântă Carte, pre nume Apostolerlu, l-au cumpărat om de cinste din Cinghiriu, pre nume Petrică Imbre în 6 florinţi şi l-au dăruit pre sama stei beserici din O a r i n, ca să

www.digibuc.ro

fie pomană până a șaptea sămânță, iară cine s'are . . . și o are înstrăina de la aceia sf-tă biserică mai sus numită, să fie anatema și precleat an 1796 Martie 20 zile."

Pe Strastnicul dela care lipsesc primele pagini:

„Aceasta s-tă carte, pre nume Strașnic, o au cumpărat Atim Ion în șase florinți vonași pre sama sf-tei beserici din O a r i u, ce să-i fie pomană, până a șaptea viță și sămânță, iară cine s'are afla și o are înstrăina dela ace beserică mai sus numită, să fie anatema. Anu 1798."

OCOLIȘ

Comună străveche românească, despre care se scrie în actele vechi, începând dela 1411, când se numea Feketefalw, adeca satul negru. Semnificația numirei românești de Ocoliș este pe deplin justificată. Artera principală, spre Ardeal, dela Baia Mare, chiar acolo unde este comuna, trebuia să facă o mare ocolire, sau un respectabil o c o l i ș, din cauza râului Lăpuș. Poate să i se fi zis cândva și Satul Negru, dar cu vremea, când comunicația spre Ardeal s'a intensificat, satul a fost investit cu acest nume, cu mult mai potrivit.

S'a mai numit și Ocolișeni.

Am aflat următoarele inscripții pe diferitele cărți vechi:

Pe un Pentecostariu neidentificat:

„Aceasta carte, anume Pentecostariu, o au cumpărat Babanu Chișe și un Triod, dela Pinte Onuțu în 30 de zloți și l-au dat la biserica din Ocoliș, să fie în veci și cine s'ar îndrăzni să o mute, sau să o fure, să fie afurisit de 318 sfinți părinți. Scris-am eu, Tăroi Gavril, diacul din Ocoliș."

Pe ultima pagină a Mineiului neidentificat:

„Aceasta carte este a beserichi din Ocolișu și cine o ar înstrăina, sau fura, sau să o mute, să fie afurisit de toți sfinții părinți trei sute și optsprăzece, ce-s sfinți părinți."

iar, dela pagina 20, pe margine:

www.digibuc.ro

„Aceasta sf. carte, ce se zice floarea cuvintelor, ce cuprinde slujbele tuturor sfinților peste tot anul, o au cumpărat satul Ocolișeni cu 33 de zloți și o au dat în sfânta biserică în Ocolișeni, să fie în veci și cine o va zminti din biserică, să fie afurisit și fiind jupânul Băban Alexa într'acest an de 37 de ani, adeca în anul Domnului 1795 și fiind dumnealui făt a bisericii, s'au aflat să înnoiască aceasta carte și au dat 9 mărieși. împreună cu soața dmisale, Dochia, să le fie pomană în veciu și cine va sluji pe aceasta sfântă carte să fie dator să zică să le ierte Dzău păcatele lor."

Pe Liturghierul neidentificat :

„Aceasta carte, Liturghie, o au cumpărat Băbanu Vasalie din satul Ocoliș pe sama sfintei Ocolișului drept 8 zloți, dela cinstitul părintele protopop dela Coaș, ca să-i fie pomenire pentru cei vii și morți și cine s'ar afla să o mute, sau să o stindereasca din biserica aceasta, sau să o fure să fie anatema.

Am scris eu, Cârțiță Toma, parocuș și administrator, iară cantor Pinte Moisei. Anul 1804 Sept. 4."

Pe Evanghelia tipărită în Blaj, la 1775 :

„Aceasta sf. Evanghelie ei a me, a lui Popa Nichifor 1796. Și s'au scris acum, să se știe la toți că aceasta Evanghelie s'au răscumpărat și o au luat Onofrie și cu Chira, să le fie pomană pentru a tot neamul în biserica din Ocoliș în veci.

Deci pentru aceia cinene o a relua sau o va fura, sau o va străina de aceasta biserică, să fie afurisit de 318 de sfinți părinți, așe lăsăm în sufletele noastre și ne rugăm tuturor preoților să ne pomenească la sfintele liturhghii. Binte Pop Toader, protopop de Groși."

Pe Apostolul, tipărit în Blaj la 1767 :

„Aceasta sf, carte, adeca Apostolui, o au cumpărat satu pentru 12 florinți și o au dat în sama sf. biserici în Ocoliș pentru iertarea păcatelor viilor și a morților în veci să fie și cine o va strămuta, sau va iura, să fie afurisit ca Arie de sf-ții părinți 318 dela Nichia sobor. Așe să fie. Scris-am eu, Pop Ioan, diacul dela Ocoliș, în luna lui Februarie 16 zile, anii Domnului 1775 "

ODORĂU

Se seria în 1463 Odvary, iar în 1481 Wdvary.

Pe Evanghelia tipărită de popa Stoica Iacovici la București, în anul 1723 :

www.digibuc.ro

„Aceasta sf. Evanghelie dintâi fiind a lui popa Filip, o avem după moartea lui popa Filip din Năpradea, carele au murit în Săplac, fraţii lui popa Filip din Năpradea anume, Turău Toma şi Turău Pintea, fiind la moartea frate-său şi dându-se lui popa Filip un sărindariu dela duhovnic popa Filip având o Evanghelie băgată zălog pentru 8 florinţi vonaşi, fraţii lui popa Filip s'au rugat către popa Zaharie din Uileac, să slujască acel sărindariu şi să dezbată Evanghelia şi să fie a dumuisale, neamul lui popa Filip să n'aibă nici o treabă la cartea aceasta. Popa Zaharie a dat banii 8 florinţi şi au slugit sărindariu. Aceasta s'a făcut (înaintea) potrupopului Vaselie din Băseşti 1773, luna Martie 3 zile."

In continuare:

„Să se ştie că aceasta sfântă, Evanghelie, o au cumpărat Măte Mihai din Uiliac şi cu Pietruş Toader şi au dat câte 5 florinţi, unul de ei am dat, eu popa Filip, din Năprade 5 florinţi şi s'au făcut cincisprăzece. Drept atât o au cumpărat aceasta sf. Evanghelie şi fiind eu popa Filip lui Măte Mihai şi Toader fiindumi fiu sufletesc, m'au ajutorat, ca să le fie pomană, anume Mihai Toader; moşie să-mi fie mie, nimeni nicie o treabă să nu aibă, fără numai a pomeni pentru numele lor, anume Mihai Toader, popa Filip din Năpradea. Rodul să nu facă nevoe pentru dânsa, nu-i volnic, că păcat (are) să aibă, iară cine o va fura, să fie procliat şi trecliat, anatema. Popa Filip o scris pe aceasta Evanghelie în 1755."

Mai departe:

„Aceasta sfântă şi Dzească carte, Evanghelie, o au cumpărat cinstitul nemeş*) Donca Ioan, cu soaţa d-sale, Anderco Eudochia, dela Crise Ioan, paroh al Uleacului drept cu 33 de zloţi, precum arată reversaliuşu despre ea, dat de parohu de Beudi, popa Ioan şi o au adus Bortelecbi George a o vinde şi au şi adus preţul pentru e, mai sus numit şi o au cumpărat dară mai sus numitul Donca cu 33 de zloţi şi o au dăruit sfintei biserici din Udoriu, în vecie, pentru ertarea păcatelor dsale şi soaţa sa, a fiilor părinţilor şi a tot neamului şi o au dăruit sfintei biserici din Udoriu aşa, ca pururea a bisericei să fie şi de acolo nici fiii, nici ficele, nici un fel de neam, să nu o poată lua sau înstrăina dela mai sus numita băserică, iară cine o a relua, au ar vrea a o înstrăina, să fie anatema, procleat. Amin ... Ştefan Simon paroh Udorîului şi înaintea noastră, diaci Vasile Erdöş şi Gavril Erdöş, făt Cupşa Alexa înaintea noastră, curator Savanu**) Vasilie, Dărăban Gheorghe, Stan Iacob."

*) Nobil. **) Din familia Savanu, Ungurii au scos familia neaoş maghiară... Savanyu (acră), până când Savanu are aceeaş derivaţie ca Popanu din Pop, Todoran din Todor, deci Savanu din Sav, Savu.

www.digibuc.ro

PETEA

Szirmai mărturisește că Petea în anii 1820 era curat românească, avea preot român și bisericuță de lemn și că se amintește în scripte la anul 1280 cu numele Pete. Astăzi bătrânii nu știu românește, așa că preotul — spre a fi înțeles — ține cuvântările (predicile) în l. maghiară...

Pe Evanghelia lui Petru Popovici Râmniceanul, din anul 1770:

„Aceasta sf. carte, s. Evanghelie, a cumpărat sătenii împreună pă sama sf. biserici, cu 14 florinți, pă sama sf. biserici în Petea, când s'a prăznuit și sf. hram, este s. părintele Vasilie cel Mare, pentru păcatele lor și a moșilor lor, fiind Vasi ie Bredi parohușiu Vetișen·lor și administrator Petea în 1776."

Pe Octoihul tipărit de Petru Sibianu', în anul 1760:

„Anii domnului 1761. Acest Octoih l-am cumpărat eu, Onci On și cu frăția sa Costan, pomană la s. biserică. Or cine ar muta sau ar fura să fie afurisit, iară eu Onci On să am putere a o duce au sămânța me."

Pe un Triodion neidentificat:

„Aceasta sf. carte, anume Triodion, este a s-tei beserice de Pete. In luna lui Februarie, în 20 zile, anii dela Hs. 1807. Scrisam eu, S rban Ștefan, diacul ritușului grecesc Pete."

PIȘCARI

Avem date scrise despre această comună din anii 1332. când numirea, ei oficială era Pyskarkos, în 1428 Pyskarkas.

Pe Strastnicul din Blaj, 1753:

„. . . Straşnic a s. beserici de Pi;:ariu legat prin mâna l·a 1

www.digibuc.ro

mai multora pentru mântuinţa sufletelor lor, în luna lui Septembrie, anul 1819, fiind preot locului Molnar Ilie, Tomuţa Lup feo*) curator."

Pe Evanghelia tipărită de Petru Popovici Râmnicianul la Blaj, în anul 1776:

„Aceasta sf. carte, Evanghelie, s'au cumpărat de cinstiţi parohieni şi curatori a bisericii, ca să fie în s. besereră de Peişcari, care este zidită şi sfinţită pe hramul sf. mai marilor Voievozi Mihail şi Gavril, ca să fie spre mântuirea sufletelor lor şi să n'o smintească nimene sub afurisenie sfintei troiţe şi a sfinţilor părinţi 318. Preţul cărţii 15 florinţi vonaşi. Luna August 3 zile, 1779."

Pe Chiriacodrominul tipărit de Mihai Iştvanovici tipograf în Bălgrad la anul 1699:

„Aceasta sf. carte, anume cetelnă, au fost a lui popa Todea din Săsariu şi jupâneasăi lui, Lupeanca, şi am cumpărat pre banii mei cei buni"

In continuare:

„Aceasta sfântă carte, ucitelnă, este a sf. bisericii vezendanilor pă ai lor bani cumpărată în Vezendiu Scris-am eu, Maghiar Teodor, fiind Martie 26, 1780."

Pe Triodionul, dela care lipseşte pagina cu titlul:

„Acest dzeiesc Triod . . . de Pişcari şi curator, ca să fie pă sama besericii şi pentru mântuirea sufletelor . . . sub blăstămul sf. părinţi 318 fiind curatori Pop Marc, Bumb Flore. Preţul cărţii de 14 florinţi vonaşi. 1781, parohuş Ion Pintea."

Pe Liturghierul delă Blaj, din 1779:

„Aceasta sf. Liturghie o au cumpărat pişcăraniî pe sama ca să fie la biserica pişcăranilor până a fi vreun om în Pişcari şi biserică."

*) *Feo = fő (magh.) principal; prim, dela caw, capetenie.*

www.digibuc.ro

POMI

Dacă traducem semnificaţia numirii ce i s'a dat de către Unguri acestei comune, ar însemna „câmpul sihastrului" (Remetemezew-Remetemező). Se spune că teritoriul acestei comune a aparţinut unei mănăstiri a călugărilor din ordul Sfântului Pavel, mănăstire intemeiată de Ciobanca în anul 1302. Acest Ciobanca (Chabanka) este strămoşul familiei conţilor Rhédey. Se prea poate că mănăstirea să fi fost cu pomi, adeca mănăstire cu pomi, ca şi Mănăstirea cu peri (Maramureş) rămânâd numele de Pomi ca şi Peri, de unde apoi poporul să-i fi dat numele de „Pomi".

Pe Apostolul, tipărit la episcopia Buzăului în 1704 se află următoarea însemnare:

„In numele Tatălui şi a Fiului şi a sf. Duh. Aceasta sfântă carte, anume Apostol, să fie la sfânta besereca de Pomni. Pomană să fie în veci până la sfârşitul lumii aceştia şi cine o va lua, sau va fura dela sfânta besereca de Pomni, să fie anatema şi afurisit de trei sute optsprăzece părinţi dela soborni Ni(cheisi). Nici să zică că-i a me, sau a ta, ce numai a sfintei besereci de Pomni şi când besereca să va sfâr(şi), au când va veni ziua de apoi şi vor peri t(oate) de odată, să fie şi periciune aceştii cărţi. Iară amintre noi supt afurisenie . . . Şi se dă de Mine robul lui Dumnezău şi preot Mota Georgie, cu maica me, Tioran Maria din Pomni, cu robii lui Dumnezău, preot George roba lui Dumnezău Maria, cu toţi . . . săi, vii şi morţi. Anul 1797 Ianuarie 29 de zile."

Pe Liturghierul, tipărit în Sibiu la Petru Bart în 1798:

„(Aceasta sf. carte) Liturghie, o au cumpărat Boltai Ioan, cu jupâneasa Dumisale, cu Vârvara, cu 8 zloţi, pă asma sf-tei besericii din Pomni, să fie pentru ertare păcatelor până a şepte seminţie şi cine o va depărta, sau o va fura, să fie afurisit de trei sute 18 sfinţi părinţi. In vreme aceia fiind parohuş cinstitul părintele Simeon Suciu, diac Ioannes Borbély.*) In luna lui Octombrie, în 24 de zile, 1798. Amin."

Pe un Ceaslov slavon, neidentificat:

*) *Acelaş Ioannes Borbély semneaza pe scorţa şi „Ioannes Barbur." Maghiarizare . .*

www.digibuc.ro

„En, Groză Simion, din Pomni dau aceasta carte în Pomni, să-mi fie pomană mie şi părinţilor mei şi feciorilor mei şi a toa-(tă) r o d e n i e noastră. iară cine o va lua, să fie afurisit de 1(risute) 18 de părinţi sfinţi din Nicheia. Scris-am aceasta carte eu, Andrei diac din Aciua, în an(ul) domnului 1745, fiind soborul în Pomni."

Pe Liturghierul lui Mihail Becicherechi din Blaj, 1786:

„Io ştire facem tuturor cărora să cuvine a şti că aceasta carte au cumperat Lazor Mărina drept 8 mariaşi şi o am dat în besereca ce mare în C h i u i e ş t i, să fie acolo dumnezăire şi să (s)lujască preoţii cu dânsa şi să aibă pomălnic. Eu, Lazor Mărina şi feciorul meu Hârste Ignat şi o am dat în mâna lui popa Iancu din Chiuieşti, ca să poarte grija ei şi ca să mă pomenească pre mine şi pre pruncul mieu Cârste Ignat şi tot rodul mieu să fie în pămelnic, Anii Dm. 1787 luna August întâia zi."

POTAU

Se numea în vechime oficial Magosmart, ceea ce ar însemna în limba veche maghiară ţărmure înalt (Veacul XIV).

Pe Minologionul din Blaj, tipărit la anul 1781:

„Aceasta carte pe nume . . . o au cumpărat satul pe nume . . . dela Opre Gavrilă din Tiuza, curatorii fiind pe aceia vreme Andercău Gheorghe, Bărbuş Gheorghe, Bordac Floare, Mărcuş Alexa . . . iar pe vremea aceia fiind parohuş . . . iară fiind de faţă la cumpărare . . . care carte luând dela biserica de Potău, care subt afurisenie nime să nu o poată . . . fără ştire a tot satul cumpărându-o în anul 1779."

Pe un Triod neidentificat:

„Aceasta carte, Triod, o a cumpărat jupânul Pinte Demian, locuitor din Potou şi o au cumpărat pă sama s. biserici din Potou cu . . . florinţi pentru spăsenie sufletului său şi a rodului său şi preot fiind pe vremea aceia în sat Raconţi Teodor şi cine s'ar afla să o fure, sau să o depărteze dela locul acela, să fie blăstămat şi afurisit, anatema, marana. In anul 1787, în luna lui Sept. 19 zile."

www.digibuc.ro

RACŞA

Apare în veacul al XV-lea sub numele maghiarizat de Rákos (răcar), desigur tradus din Racşa românească. Se spune (Szirmay) că la muntele Comşa de lângă Racşa legendarul Grigore Pintea ar fi avut ascunzători în stâncă.

Pe Octoihul tipografiei Seminarului din Blaj, tipărit în anul 1792.:

„Aceasta sf. carte, anume Octoic, prin sârhuiala [cinstitului preot Vasile, parohuş Racşa, Vasilie Pop, ca să se ieie pă sama sfintei biserici din Racşa şi o am cumpărat , . . să fie întru tot neamul lor cutare Crăciun Voilie, pominirea fiindu-i cutare Tonca Mărie întru tot neamul ei pominiţ să fie, cutare Mihne Toader, întru pomenita fericire neamurilor lor, să fie purure în cinstita biserică Racşii pentru acesteşi tri neamuri, ca nime să nu cuteze a o înstrăina pentru . . . afurisiţi şi să fie blăstămaţi de sf. adunare dela Nichia şi de toţi sfinţii părinţi. Amin. Zile 1 în Aprilie 1809 şi s'au dat pentru dânsa 17 zloţi."

Pe Pentecostariu, tipărit la Iaşi, în anul 1753 de Ion Simeonovici tipograf ardelean:

„In numele Tatălui Fiului şi Duhului sfânt. Amin. Aceasta sf-tă şi Dumnezăiască carte o au cumpărat Griga Arioneasa cu Mărluţa lui Găvruş Mihai, drept patru zece vonaşi florinţi, pintru sufletele lor şi a părinţilor săi şi ou pus în biserica de Racşe, să le fie pomană. Cine o va streina să fie afurisit de 318 de părinţi sfinţi."

Pe un Strastnic neidentificat:

„Aceasta carte, anume Straşnic, ou cumpărat răcşenii drept 6 florinţi şi ou pus în biserica de Racşe. Cine se va afla să o decale să fie anatema."

Pe Cazania tipărită de popa Mihai Atanasie Popovici Râmniceanul în anul 1740 (7256):

„Intru numele Tatălui şi a Fiului şi a svântului Duh. Amin.

www.digibuc.ro

Aceasta svântă carte, anume Evanghelie ucitelnă, o au cumpărat Ioachim Ion şi cu soţul său Anisie, pintru ertare păcatelor lor şi pintru a fiilor lor şi pintru bună pomănire morţilor lor Ioachim, Alecsa şi cu soţia sa Odoca; Toma şi cu soţia sa Cozmină şi o au pus în băsărica Racşei la hramul svintei maicei noastre Parascovii, să le fie pomană la împărăţia ceriurilor. Amin. Iară cine se va găsi ca acela să o deperte dela beserica Racşei, sau să zică că-i a luj, să fie blăstămat şi afurisit de Dumnezău şi 318 părinţi de la Nichie. Amin. Şi au dat derept dânsa 17 florinţi. Anul domnului 1749."

REMETEA

Numirea aceasta derivă dela cuvântul „eremit", primit şi de limba ungurească sub forma de „remete", cu înţelesul de pustinic, sihastru.

Biserica de lemn din Remetea este din veacul al XVII-lea.

Se prea poate să fi fost cândva pe acest loc vre-un schit, dela care să fi primit numele comuna.

Pe Evanghelia din Sibiu, tipărită de Ioan Bart la 1806 este următoarea inscripţie:

„Aceasta carte iaste a bisericii din Remetea."

Pe Strastnicul neidentificat:

„Aceasta carte o dau eu, Chiş Ghivad Ianoş, cu soaţa me Dsa Nastasie, ponană bisericii din . . . cine ar . . . să o ducă sau să oo zerătească dela biserica din Remetea, să fie afurisit cu tot sămânţa sa de 318 părinţi sfinţi."

Pe Triodul dela Blaj din 1800:

„1831 Au fost bucate multe de tot felul, mierţa de mălai cu 1 goroş de argint, de grâu cu 2 zloţi şi a picat umătu la Simedru."

Alta pe margine:

„Aceasta sf. carte s'a dat pomană în sf. biserică în Rămetea,

www.digibuc.ro

ca să le fie lor pomană veşnică la tot neamul lor, deci cine s'ar afla să o fure, sau să o înstrăineze să fie afurisit, blăstămat, preafisit de 318 de sfinţi părinţi de Nichie şi de ceilalţi sfinţi părinţi să săboar şi să fie anatema şi să i să verse maţele, pe cum s'au vărsat maţele lui Arie şi să-i înghită pământul de vii, pre cum a înghiţit pământul pre Noftam şi Aviron şi să-i fie trupul lui ca piatra ce mucezeşte şi ca ferul ce ruginează. Acest contrătuş s'a făcut de Chiş popa Gheghe, parocuşul din Remetea. Anii 1805, în luna lui Ianuar, 20 de zile."

REMEŢI

Este interesant că cronicarii acestei comune ii scriu numele „Râmeţ".

Pe Strastnicul tipărit in Blaj, la Fundaţia Bunei Vestiri la 1773, este următoarea inscripţie:

„Aceasta carte o am cumpărat, cu patru zloţi, eu Surducan Andrei dela Râmeţ şi cine să va întâmpla a-l citi şi il va lumina, domnului să să roage pentru mine şi să nu să mute din biserică şi afurisit să fie cine o va fura."

Pe Triodionul din Blaj, tipărit in 1813:

„S'au cumpărat în anul 1814 aceasta sfântă şi dumnezaiască carte, adică Triodion, s'au cumpărat de popa Nicolae, paroh fiind în Dăneşti, iarăşile preţul acestei cărţi fiind 25 zloţi şi cine a fi următoriul cu slujire la sfânta biserică, să fie dator a-m face pomenirea la sfintele slujbe cu afurisenie şi cu blestem să rămâie nemişcat la biserica din Dăneşti."

Pe Minologionul dela Blaj din 1774:

„Eu, popa Mihai, cu a mea jupâneasă, Maria, am luat aceasta carte pe sama bisericii, să fie la biserica din Râmeţ de pomenirea neamului meu şi tuturor în veci. Nimeni să nu o poată muta supt afurisania trei sute optusprăzece de părinţi, care au fost dela soborul dela Nicheia să fie afurisit. Eu Dorcă Ursuc, cu a me jupâneasă Maria."

Pe Cazania nei dentificată:

„Eu popa Atanasie din Baduş am dat aceasta cetelnă lui popa Toader din... dipt 16 florenţi luna April 15, anul 1740."

www.digibuc.ro

Iată și un model de corespondență dintre preoții noștri dela inceputul veacului XIX. Popa Alexie din Rimeți cere lămuriri asupra stării civile a unui holtei, care vrea să se căsătorească în sat și este original din Olpret:

„Cinstiți preoți dela Olpret și mie iubiți în Hs. frați, mă închin de sănătate frățiilor voastre și prin aceasta scrisoare mă rog sfințiilor voastre pentru acest fecior din numitul al frățiilor voastre sat, Vasălie David, că de va fi cu putință a să căsători, să-i dați îndreptare după cum veți ști sfințiile voastre. Avut-au căsătorie au ba. Și de-l știți că-i fecior holteiu și nu are nici o împedecare, să-i dați carte să se poată căsători."

La această întrebare popa Grigorie din Olpret răspunde în felul următor:

„Cinstite frate Alexie. La feciorul aceasta, Vasilie David, dau aceasta dreptate, că aici, la satul Olpret și în cât știm noi n'au avut nici o căsătorie nici odată, ce să poată căsători pre lege; Rămânând de binevoitor în Olpret, Grigorie 1816 Septembre 29."

SÂRBI

In vechile scripte ungurești este numit Oláh-Tótfalu. Pe un Mineiu neidentiticat:

„Aceasta sfântă carte s'a cumpărat pe seama sfintei biserici den Sârbi, pe banii cinstitei parohii, direpț 30 de vonași, la care carte nime nici o parte nu poate avea, afară de numita biserică. Dată în Sârbi 1302 prin mine, Grigorie Pop, protopopul Ardusadului. Anul și luna ca și mai sus, fiind parohuș cinstitul părinte Marina Antonie în Sârbi."

Inscripțiile de pe scoarța Matricolei vechi a acestei biserici sunt următoarele:

„2 Iulie 1847, după ce m'am trezit, la două ceasuri după miezul nopții, am văzut lumină, cu tot felul de podoabă, strălucind ca raiul cel frumos, cu nespuse sfălucirl arzând. Oricum m'am

www.digibuc.ro

şters la ochi şi m'am trezit, tot multe chipuri de vederi luminoase mi s'au arătat în toate laturile, ca ardere de foc. Mai mult ca un fărtai de ceas a ţinut. Socoteam într'o formă că doar m'am învrednicit a trece la vecinica viaţă şi nu cu puţină spaimă aflându-mă. Scris-am eu, Boloş Filip, diacul de Sârbi."

„1849 August 28 la oraşul Sibou puseră jos armele Ungurii noştri lângă puterea lui Iosif împărat şi a muscalului împărat, Carlovits Nicolae. Scris Boloş Filip cantor în Sârbi, Marina Antonie preot în Sârbi."

SĂSARI

Comună foarte veche, în 1410 este scrisă Zazaar. S'a încercat să se maghiarizeze, colonizându-se mai multe familii ungureşti, dar nu s'a putut, întrucât, chiar după mărturia istoriografilor maghiari, la anul 1741 biserica reformată ungurească din Săsari a fost „ocupată" de valahi, fiindcă nu se mai găsea nici un ungur în sat.

Comuna este situată pe malul stâng al râului Săsari, format din confluenţele păraielor de munte Stur, Blidari şi Şuior.

Pe Octoihul tipărit la Blaj, în anul 1770, de Petru Papavici tipograf râmniceanul:

„Acestu Otaiu l-au cumpărat Săsăran Grigorie drept patru florinţi; dreptate au fost Săsăran Ion, 2) Zano Grigorie, 3) Zăsăran A . . . şi Săsăran Grigorie au cumpărat carte aceasta să fie pomană moşilor şi strămoşilor, cine ar îndrăzni să o mute dela biserica din Săsariu să fie afurisit de 318 părinţi în anul 1798."

Pe Psaltirea tipărită de Duca Sotirovici, dela Tassos. în Iaşi la anul 1743:

„In anul domnului, în anul 1778, au fost lăcustele la Baia-Mare, în luna lui August în 6 zile şi atunci am . . ."

In continuare:

„ . . . aceasta dela popa Andrei când au şezut la noi în Fersig . . . ca să nu îndrăznească nimene să o ascuză, ca să cază sub blăstămul şi afurisania celor 318 de părinţi sfinţi dela Nichia dela săbôr."

www.digibuc.ro

Mai urmează în aceasta psaltire şi următoarele interesante însemnări:

„In anul 1846, 10 Iunie a murit învăţătorul diacul cel bătrân Gavril Gherasim, care înainte de a sa moarte au fost mulţumit jos cu al său rost; îi ocupă locul Gherghe Şereş de înv. cantor din Crai-Dorolţ, atât pentru Săsar cât şi pentru Arieşul de Câmp 1846—1875.

După o altă notiţă se vede că în anul 1818 a fost învăţător şi cantor Ion Dunca. Şereş, se vede că a fost şi „poet", fiindcă după însemnarea de mai sus, lasă pentru posteritate următoarele versuri:

„Voi, fraţi luminaţi
Ştiu că-s fi mai învăţaţi
Cu multe mai dedaţi
Iata noe sinteţi următor
Noi am fost direghetor
Precum este nula între numere
Fere dânsa nimiche nu semele . . ."

Pe Triodionul tipărit în Blaj, la anul 1771:

„Cade-se a şti cui i se cuvine, că aceasta sfântă carte, anume Triod, o an cumpărat jupânu Bozdan Filip, cu jupâneasa d-sale, Niede, drept 17 florinţi şi au dăruit sfintei biseareci din Săsariu, la hramul înălţării Sfintei Cruci, ca să le fie pomană dumnilor sale şi cine s'ar ispiti a o înstrăina dela această besearecă, să fie anatema şi să i se verse maţele ca a lui Arie şi să fie supt . . . scrisă în Săsariu, în anii 1779, 27 de zile a lui Iulie."

Pe Antologionul tipărit de popa Constandin râmniceanul la anul 1766:

„In anul 1847 în luna lui Martie în a doa zi au dat presfinţitul patriarh dela Râm până în 13 martie binecuvântare la a toţi preoţii să deslege în mărturisire toate păcatele oricât de mari ale poporului şi întru acele zile preoţii să jertfească sf. liturghie. Însemnător Sereş Gheorghe."

Pe ultima pagină:

„In anul 1848, în luna lui Mars, ungurii asupra împ. Ferdi-

www.digibuc.ro

nand f. mulţi ca să le de săbădş g. *) Intru acee vreme oastea împăratului era dusă în Italia, cea mai mare parte, pentru ca să ţâie războiu acolo; aşadară s'au încrezut ungurii, cumcă fiind depărtată puterea cea împărătească, se vor scula şi ei asupra împăratului, precum s'au şi sculat. Intre aceia vreme foarte puţine cătane ave împăratul în ţara ungurească şi mai era grăniceri în Ardeal, români militari, iarăşi mai încolo sârbi şi corvaţi, pre cari magiarii pe toţi au vrut a ne înşela, dară sârbii şi corvaţii şi Românii n'au voit a primi poruncile ungureşti, fără cu toată dragostea a ţinea cu împărrtul, pentru aceea s'au sculat ungurii şi asupra Românilor. Ungurii toţi s'au pregătit cu arme şi au silit şi pe Români din ţara ungurească a ţinea cu ei şi şi-au învăţat muştre şi au ţinut războiu întâi cu raţii şi corvaţii, mai pe urmă şi cu toată puterea împăratului şi făce mari învingeri. Neau silit şi pre noi Chioranii şi Românii din Ardeal, ca să ţinem cu dânşii; noi n'am voit a ne plecr, pentru acee au prins a ne robi; pre foarte mulţi Români au spânzurat; pre alţii au puşcat, da mai ales tot pre cei de frunte, satele au aprins; făcut-au toată batjocura cu noi, cât nu se poate spune şi au ţinut puterea lor un an şi jumătate, după aceea ne-au trimis D zeu pre Musca **) şi au bătut"...

Pe Strasnicul din 1773 dela Blaj:

„Şi să se ştie că aceasta scrisoare câtă-i scrisă cu mâna, au venit cartea aceasta zmintită, hibată, şi am scris eu robul lui Dumnezeu, popa Costan Moldovan, fiind lăcuitoriu într'acest sat, la anul Dlui 1798 în luna lui Martie 21 şi mă rog, la cine se va tâmpla a ceti să nu vă grăbiţi a defăima . . ."

SATU NOU DE JOS

Este o veche aşezare curat românească din imediata apropiere a oraşului Baia Mare. Satul este compus din o mulţime de livezi.

Pe Apostolul din Blaj dela 1802 este următoarea inscripţie:

„Aceasta carte, Apostol, o au cnmpărat Paşca Dirasim din Satu Nou de Jos pe sama sfintei biserici, ca să-i fie pomană şi cine s'ar afla să o mute, sau să o stinghereascâ din biserica acessta, să cadă sub blăstămul sfinţilor părinţi ce s'au

*) Libertate (magh.) **) Ruşii. ***) Cu lipsă, greşită (magh.)

www.digibuc.ro

adunat la soborul dela Nicbea Am scris eu Cârtiță Toma parohuș fiind Satu Nou de Jos, iară diac Băbuț Ioan. Anul dmnului 1803, Mai 21."

Pe Evanghelia din Blaj, 1765:

„Aceasta s. carte o au cumpărat cinstitul Boldan Ion, cu iubita soața sa, Anastasia, în sama sf. biserici din Satul Nou de Jos, carea să rămâie în sama aceiași biserici pentru ertare păcatelor lor și a tuturor răposaților părinților săi, drept florioțt 15, în anul 1788 Iunie 11 zile. Scrisă în sama besericii prin cinstitul părintele vice arhidiacon Andrei Boitor din Baia Sprie și preotul locului, popa Giorgie, fiind de față cinstitul părintele popa Ion din Satu Nou de Sus."

SÂTMĂREL

Numele îl are recent de vre-o câțiva ani încoace. Adevăratul nume a comunei este Jidani. In 1332 se scrie Sadan. In 1417 erau două comune Jidanii mari și Jidanii mici (Nogsadan, Kyssadan).

In registrele dela Oradea se pomenește, la începutul veacului XIII-lea de un oarecare Jalta, din Jidani.

Pe Pentecostarul tipărit la București în anul 1743 (7251):

„Acest Pentecostariu este a bisericei de Nod Jidani și cine o ar depărta, să fie anatema, maranata. Scris-am eu, Iuhas Grigorie, fiind diac în Nod Jidani."

Pe Antologionul rusesc-românesc, tipărit în anul 1705 (7213) la Râmnic:

„Ca să se știe când am cumpărat aceasta carte dela Niculai din Mireș drept 19 florinți când s'a . . . la casa . . . Ion Ghiz, Ghirontie Ilie . . . luna Octombrie, anii dela naștere lui HS. 1712 scris-am diac . . ."

Pe un Strastnic neidentificat:

„In numele Tatălui și a Fiului și Duhului sfânt. Amin. Acea-

www.digibuc.ro

sta carte, anume Strastnic, au dat Pop V. Pop Mihai diacn din Jadan la hramul stului ierarh Nicolae, In besereca de Jedan, pentru ertare păcatelor sale şi a tot neamul său. Cine are îndrâzni a o fura au a o muta dela aceasta sfântă biserică al sfântului hram mai sus numit, sa fie blestemat şi afurisit, anatema, maranata, iproci. Anul dlui 1782, fiind eu Ioan Şaru, parohuş den Jedan."

Pe Octoihul tipărit la Blaj în anul 1792 :

„Aceasta carte, anume Oftaiu, s'au cumpărat de săteni, anume de Jidani, pe sama sfântei biserici de Jidani dela Opre Gavrilă din Tiuza din chizep Sovncc*) şi o am (cumpărat) cu şepte zloţi pe vreme me, anumə Petre Erdev, fiind parohuş pe acela vreme şi cine s'are afla să o depărteze dela sfântă biserică să fie blăstămat, maranata 1798 Mai 20."

Pe Triodionul tipărait la Blaj, în anul 1771 :

„Aceasta carte este a bisericii Nagy Jidani şi (cine) o ar depărta dila biserică să fie anatema maranata şi au scris Boitor Grigorie, fiind frate său diac, Boitor Ioan, Anno 1826, Augustus 17."

Alta :

„Aceasta carte anume Triodion, a postului mare, au cumpărat sătenii, ctitorii a s. biserici cu voie unuie altu cu 14 florinţi ca să le fie pomenire în veci şi au dăruitu-o la s. beserică dela Jedan întru cinste sf. Nicolae, acăruie este şi hramul, fiind eu parohuşul Ion Şaroi, cine o are fura, dar nu va încunjura perire ce i se spune din aceasta sf. carte şi să fie procliat, maranata. An dlui 1781, luna lui Martie 12 zile."

SEBIŞA

Este arătată drept o comună mică şi foarte săracă de guşaţi şi muţi. In 1493 este scrisă în documente Sebespatak (părău repede).

Pe Liturghierul din 1728, sub Nicolae Alexandru voevod :

*) Judeţul Solnocul de Mijloc.

www.digibuc.ro

„1794 Februarie eu Boncaş Palaghie dau aceasta carte în biserica de Ilba să-m fie pomană mie şi soţului mieu, preut Simion, răpăusat în Domnul."

Pe un Strastnicul din Blaj, tipărit la 1773:

„Aceasta stă carte anume strşnic o au cumpărat cu opt florinţi răboşeni*) în luna lui Noembrie în nouă zile, în anul dela naştere lui HS. 1800 dela Opre Gavrilă din Tiuza din oarmeghea Dăjulni şi dea fi cumva biserică în Săbişe noi om aduce-o deacolo la a noastră beserică, iară de n'a hi beserecă în Săbişe, să hie acolo în Ilba şi iară cine să va afla să o iae, sau să otăgăduiască, să fie supt anatcmă şi sfurisit de Dumnezău."

SEINI

Localitate foarte veche, care-şi are numele dela părăul Seinel, pe care Ungurii l-au homonimizat în Szinér, ceea ce nu insemnează nimic în l. maghiară. Seină se spune la o varietate de struguri vineţi (Adamescu), apoi săin — vorbind de oi — insemnează sur; oaie săină. Ambele ipoteze sunt favorabile, relativ la originea numelui localităţii. 1) Viile dela Seini au fost vestite totdeauna, putea să aibă pe vremuri specialitatea strugurilor seini. 2) Părăul Seinel izvoreşte şi curge printre nişte stânci negre, vărgate cu alb, ca şi lâna oii sure, de unde se poate admite cu uşurinţă originea numelui părăuaşului şi apoi a localităţii.

Pe Antologionul tipărit în Râmnic de popa Mihai Atanasievici, în anul 1743:

„Aceasta sf. carte, anume Mineiul, l-au dat pă sama sfintei biserici din Seiner Varolya bunii creştini şi a lui Dumnezeu robi, Pop Ştefan şi Pop Savu, lăcuitori în Seiner Varolya, cu toată voia lor şi muierilor lor, pomană pentru sufletele moşilor şi strămoşilor şi a părinţilor lor şi pentru iertare păcatelor sale, a tuturora şi aceasta pomenire s'au scris în vremea me, George Venter, paroh şi protopop dela locul numit, în anii domnului 1788, Martie 9 zile, prin mine Georgie Venter protopop."

Pe Evanghelia tipărită la Bucureşti, în anul 1742, de popa Stoica Iacovici:

„Aceasta carte, Evanghelie, este a sfintei biserici de Varole, mărturie este Ioan Ghiz paroh locului."

*) Răboşeni = traducerea justă a cuvântului „vonaş" atât de frecvent, adeca ban cu zimţi.

www.digibuc.ro

SOCONZEL

Cândva s'a numit Socondul de Sus.
Pe Triodionul, tipărit în Blaj, la 1800:

„Aceasta sf-tă şi dumnezeiască carte s'au cumpărat la anii dela mântuirea lumii, 1802 şi s'au cumpărat pă sama acestei s-te beserici de Soconzăl, pă banii besericii, ca vecinică să fie la aceasta s-tă beserică şi oricine o ar muta sau o ar strămuta dela aceasta sf-tă beserică, să fie orânduit şi pedepsit cu pedeapsă bisericească."

Pe Pèntecostarionul din Sibiu, tipărit la 1805:

„Aceasta s-tă şi dzeiască carte o au cumpărat . . . de Soconzăl . . . şi s'au cumpărat la anii dela mântuire 1806."

Pe Strastnicul dela Blaj, tipărit de Vasilie Constandin la 1753, în mănăstirea Sfintei Troiţe:

„Acest Strastnic l-au cumpărat popa Ion dela Arduzel piutru bani gata trì sute de bani dela cinstitul protopop Ionu dela Odriheiu întracesta chip tipărit, în zilele prea înălţatei chesară crăiţă Maria Terezia în zilele . . . Făgăraşului P. Paul Arou, leat 1756 Faur 20."

Pe Evanghelia din 1746, tipărită de Mihai Atanasievici, tipograf râmnicean:

„Aceasta s-tă şi dzeiască carte o au cumpărat . . . Pătcaş . . . cu soaţa dumisale Ileana, pe sama sf-tei beserici Soconzel, spre sfârşit ca aceasta . . . la numita beserică . . . supt blăstăm nimene să nu a poată muta, sau străina dela aceasta sf beserică spre sfârşit . . . ca cât s'au slujit dintr'insa să fie răsplătire morţilor şi viilor . . . până şi la şaptea săminţie. Insămuatu-s'au şi s'au dat în anul 1790, zile 19, a lunii Noembrie, fiind biruitoriu împărat craiu Franţisc al doile, episcop al Muncaciului în Ungvar excelenţia sa Andrei Bacinschi protopop de rând al Bitatăului Grigorie Boitor parohuş de Supurul de Jos, paroh locului Ioan Pop, sub birăire Udan pre însămnatului cumpărătoriu . . . Pătcaş Ion supt curatorie Udan în a prea însămnatului cumpărătoriu Pătcaş Todie, Grozăş Vasilie, Grozăş Simeon şi Făcăuş Ioan şi s'a dat prin mine iscălitoriu, Giorgie Creşpai, parohuşul Socondul-Mare.

www.digibuc.ro

ŞOMCUTA

In 1405 se scrie Somkwth, ceea ce s'ar putea traduce: Fântâna Cornului. Mai sigur e însă că arhaicul nume al acestei localităţi a fost Fântâna Cornii (lui Cornea,) fiindcă în localitate este o parte de loc căriua i se spune şi astăzi Corneasa şi mai este şi un izvor căruia îi spun localnicii: Fântâna Cornesii. Poate că astfel i s'a spus mai de mult şi aceasta numire a fost tradusă nepotrivit în ungureşe. Ar fi recomandabil ca localitatea aceasta să-şi reprimească vechiul nume, lepădându-se de numele actual, unguresc.

In hotarul Somcuţii a existat cândva comuna Balconea care se scria în Ungureşte Balkfalwa, (Satul lui Balc) despre care se pomeneşte în 1405, dar la sfârşitul aceluiaş secol Balconea a dispărut. A fost capitală de judeţ.

Pe Octoihul Mare neidentificat:

„. . . octoih din mila lui dumnezeu şi îndemnul cinstitului domn Pop Stefan, lăcuitor în Mănăştur, împreună cu răposata soaţa dumisale, Pop Petria şi cu tot neamul dumisale, l-au dat de pomană la sfânta mănăstire a Şuncuţii, acei sfinte mănăstiri, până va trăi aceasta sfântă carte, ca ori carii preoţi şi rugători s'ar afla la acea sfântă mănăstire, ca să fie datori a ruga (pe) Dumnezeu pentru iertarea păcatelor acestor vii şi morţi şi ca să nu o poată strămuta nime dela aceea sfântă mănăstire, nici într'un feali de chip, fără de . . . archiereului . . . şi a ctitorilor acestei cărţi supt pedeapsa sfinţilor părinţi 318, Scris în Mănăştur, 1777 Avgust 13 zile rugaţi(vă) şi pentru mine Avram şi soaţă-mea Mărie."

Pe Pentecostarionul, tipărit la Blaj, în anul 1768:

„Acest Penticostarion . . . biserici unite din satu Şomcuta Mare vidicul Chioarului, anul 1772, 23 Aprilie, prin mine Stefan Iacob Aron."

Pe Minologionul dela Blaj, tipărit în 1781:

„Aceasta sfită carte, anume Mineiu, s'a cumpărat cu banii răposatului nemiş Butean Urs, prin sârguinţa cinstitului boier nemiş Butean Oane şi s'au dat în sf-ta biserică a Suncuţei Mari în

www.digibuc.ro

anul 1783, ca să fie pomenire numiților boieri și a tot neamului lor, iar cine ar îndrăzni aceasta carte a o lua și a o muta dintr'aceasta s-tă biserică, să fie afurisit de trei sute și optsprăzece părinți, adunați la soborul dela Nichia.

Aceasta s-tă carte, sau Mineiu, care-i dat pomană de cei mai dinainte cinstiți boieri și nemiși din Somcuta s'au legat a doua-oră, iarăși pomană pe sama sf-tei biserici prin noi, Fechete Vasile de Selnița, fecior holtei ca să-i fie vecinica pomenire spre norocire și iertarea păcatelor. Anul 1831 Iulie în 20 zile."

SOMEȘENI

Comună, care, după toate probabilitățile, a fost cândva de mai mare însemnătate. Comuna și-a păstrat pe de-a întregul caracterul ei românesc.

Inscripții:

Pe Apostolul din 1743, tipărit în Buzău:

„Aceasta sfântă carte, anume cartia apostolilor, o au cumpărat anume Ștefan Sălnicianul și femeia lui Nedelea, să le fie pomană lor și părinților lor celor răpăusați Simion și Ioana, Irimie și Nechita, iproci. Și o au dat aici în Somoștealec în biserică, să le fie pomană și nimene din beserecă să nu o străineaze că va fi de afurisenie de sfinți."

Pe Evanghelia lui popa Stoica Iacovici din 1723:

„Aceasta sf-tă Evanghelie o am cumpărat drept 15 florinți dela diacul Petre, feciorul lui popa Giorgie, din Fiuteușul Mare, să fie în veci . . . . în mâna lui popa Girasin."

STÂNA

In hotarul comunei acesteia este părăul Nanda, numele căruia pare să fie de origine pur dacică și păstrat nealterat până astăzi.

Pe Evanghelia dela 1760, tipărită în București de Iordake Stoicovici:

www.digibuc.ro

„Aceasta sf-tă carte o au plătit Toduț Paşc din Stâna în 12 florinți şi o au dat pomană la aceasta s-tă biserică şi cine o va clăti să fie anatema 1776."

Pe Octoihul din 1742, tipărit de popa Mihai Atanasievici la Râmnic:

„Aceasta sf-tă carte, anume Octoih, este anume a diaculuí Gomboş David din Stână şi o au cumpărat direpț 23 florinți vonaş pe sama sa şi n'are nime nici o (parte) sau bani întrînsa."

Pe Mineiul din 1781, tipărit în Mitropolia din Blaj:

„ . . . cărora . . . a şti de rândul acestei sfinte şi dumnezeieşti cărți, numită Mineiu, care s'au cumpărat din îndemnul ci (nstitului) P(ărinte) popa Ilie, parohuşul locului de săteni, curatori, biraele din . . ., cu chieltuiala a tot satul, ca să le fie vecinic a bisericii de aice. In Stână, 20 Iunie, 1785. Scris-am Teodor Madior."

Pe un Strastnic neidentificat:

„Această sfintă şi Dumnezeiască carte anume Straşnic o au cumpărat jupânul Chiş Lică, frate al nostru cu soaţa dumnisale, Nica, cu 20 de florinți dintru a sa chieltuială toată, pă sama sf. besearici din Stână pentru ertarea păcatelor acelor de mai dinainte adormiți părinți, fraţi şi neam a lor. Fiind paroh locului C(institul) părinte Teodor Buda, iarăş diac, jupânul Chiş Mihaiu, supt domnul protopop Ştefan Sabo protopop al Bitatăului (?) şi paroh în Supurul de jos.

Scris-am eu, Chiş Mihaiu, cantor d'aci, din Ştână. 11 Aprilie, în sfânta şi mare Joi. Anul dela Hs. 1838."

TARNA MARE

Este cea mai fruntaşă comună a ţinutului Ugocea. Date istorice lipsesc — deocamdată.

Pentecostarion din 7251 (1743) de popa Stoica Iacovici, Bucureşti:

Pe pagina albă dela sfârşit:

„In anul 1795 umătu au fost până în brâu şi au fost foamete

www.digibuc.ro

mare. Mălaiu au fost cu trei florinți, grău cu doisprezece. Scris-am eu Balaș Ștefan, când am dinit*) diac în Cărășeu și Blagoveștenie au fost în Dumineca Florilor**) tăt într'acela an, când au fost foamete ce mare"

Octoih, 7282 (1774) de Popa Constandin, tipograful râmniceanul;

„Aceasta carte anume Ootoih, l-am cumpărat eu, Popa Ioan Chiș . . . 30 florinți, ca se fie pomană și er'are păcatelor tuturor rodului, moși și strămoși, până la a șepte și la mie sămânță. Anul Domnului 1783, luna lui Mai, 7 zile."

Inscripția se repetă pe pagina 3-a, dar numele este maghiarizat:

„Aceasta carte o am cumpărat eu Kis Papp János, diac de Tarna Mare și am dat 30 de florinți pentru dânsa. 1783.***)

Ultima pagină este semnată însă de Ieromonahul Macarie dela S(ânta) M(ănăstire) a Dragomirnei:

„Precum doresc să ajungă la limanul cel cu liniște care sânt bătuți de valuri în luciul mării, așa doresc și tipografii să ajungă la sfârșitul cărții."

Triodion din Blaj, Mănăstirea Bunei Vestiri 1771:

„In numele Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh și a S-tei Troițe cei de o ființă și nedespărțită sau . . . au luat cu feciorul dnii sale cel mai mic, Ion, în 19 florinți aceasta sfântă carte . . . pomenire din neam în neam și să se poată . . . între ctitorii s-tei beserici aceștie,"

Strașnic, Blaj, 1773:

„In știință să fie tuturor cui să cuvine cumcă această carte, anume Strașnic, s'au cumpărat de mine Popp Ștefan de Bătarci, paroh de Tarna-Mare, în 7 zile a lunii lui Iulie, anul 1802, pentru zece zloți, bani gata și doi zloți pentru fericita pomenirea sa, Tiblanki Georgie, dela care s'au cumpărat de bună voință; s'au

*) Venit. **) Florilor, nu „Floriilor." ***) Cu cifre arabe.

www.digibuc.ro

îngăduit, afară de cei zece zloți și până vare fi alta în biserica din Tarna, o dau întru aceastaș s. biserică, ca să se slujască cu dânsa, iară de nu se va întâmpla să se slujască alta e să rămâie acole, în pururea și cine s'ar întâmpla a ceti și sluji de pe dânsa, să roage pe M. dumnezeu, ca să iarte păcatele mele . . . . Cine dară s'ar întâmpla să o fure sau depărteze afară de . . . mai sus pus, să fie afurisit."

TÂRSOLȚ

Szirmai afirmă că prin 1810, comuna aceasta s'ar fi numit românește Sarsaț, dar că numele vechi este Târșolț.

Pe Evanghelia tipărită la Blaj, de Petru Papavici Râmniceanul, în anul 1776:

„Aceasta sfântă Evanghelie s'au cumpărat de Ana Șteța pă sama bisericii dela Târșolț a cuvioasei Paraschiva pentru pururea ei și a soțului său pomenire. Anu 1782, luna lui Iulie, 11 zile."

TĂTĂREȘTI

In 1411 se scria Reztheleke, în 1470 Rezthelek, ceea ce însemnează, loc în care se găsește aramă.

Pe o filă ruptă dintr'un Apostolier-manuscris s'a scris:

VERȘUL INVIERII ȘI RĂ(STIG)NIRII

Astăzi cel prea lăudat — Până își va plini osândire
Ingerul marelui sfat — Și va veni izbăvire
Care Hs. s'au numit — Care toți sfinții au dorit
Și din iad ne-na slobozit — Și când vreme au sosit
Sfătuind dumnezeire — Hs. în lume au venit
Să-și izbăvască zidire — Aducându-și slugi preabune
Care încă din început — Puindu-i mai mari în lume
In păcat au fost născut — Iar când fu mai pre urmă
Călcând dumnezeiască poruncă — Strânsă toți frații 'mpreună
S'a trimis în iad la muncă — Vrând cina să le gătească

www.digibuc.ro

Știind c'au să'l răstignească
Când cina au blagoslovit
Atunci pre Iuda au vidit
Știind că-i om neseţios
Văzând pre domnul Hristos
Având iubire de bani
Și grăind către dușmani
Dați-mi trizeci de arginți
Să vi-l dau să'l răstigniți
Dându-le sămn de sărutare
Cu care luo zugrumare
Jidovii dacă l-au prins
El la Pilat l-au trimis
Să-l judece spre moarte
Că la dânsul să pot toate
Pilat dacă l-au vidit
Către el cuvânt au grăit
De unde ai vinit aice
De faci între omini price
Hs. nimica negrăind
Fiind ca un miel pre blând
Pilat striga cu mânie
Dipt ci nu răspunzi tu mie
Au nu ști că eu sânt tare
Și putere me ți mare
Că am voe de . . .
Au să te dau la răstinire
Hs. răspunsă lu Pilat
Putere Tatăl f'au dat
Pilat neaflând vină de moarte
Pre el la norod lă scoate
Și spuind că-i om curat
Ce n'are nici un păcat
Jidovii deaeă auztră
Toți la el că să pornirâ
Strigând toți din toate gloate
Răstignește-nt-l Pilate

Pilat văzând neîngăduire
Nevrând a-și strica domnire
Ticălosul om stricat
De Hs. s'au lăpădat
El dacă l-au dubănit
El în obraz l-au școpit)*
I-au pus în cap de spini cunună
I-a dat și trestie în mână
Pre umeri cruce i-au pus

Sus pre cruce l-au nălțat
Cu oțăt l-au adăpat
El capul și l-au plecat
Și cu glas mare au strâgat
Părintele mieu cel ceresc
Eu duhul ți-l dăruesc
El sufletul și i-au dat
Besereca s'au strâcat
Sorle s'au întunecat
Petrile s'au despicat
Luna întorcându-se în sânge
Ingerii începura a plânge
Morții din gropi s'au sculat
Că Hs. iadul au prădat
Și lui Adam mânna i-u dat
Zicând:
Scoală Adame a me zidire
Că pintru al tău păcat
*Eu cânu**) mare am răbdat*
Și scoată la luminare
Astăzi în zio cea mare
In care îngerii să veselesc
Ominit să veselesc
In care zi de veselie
Tuturor stă scris să fie
Dumnezeiasca înviere
Să ne fie mângăere."

Pe un Penticostariu din 1743, tipărit de tipograful Atanasie Vici, Râmnicu V.:

„Aciasta sf. carte o a dat pomană protopopul dela Supurul de Jos, Bale Tămaș în biserica dela Tătărești și în hramul arhanghelului Mihail și Gavril . . . fiul părintelui mai sus numit al protopopului, care a slujit în biserica de Tătărești în 38 ani și s'a răposat aicie. S'a scris în 1 zi a lui Iunie, 1791."

*) *Scuipat.* **) *Chin*

www.digibuc.ro

TĂUȚII DE JOS

In 1490 se scrie „Totfalu", însemnând sat de slovaci. Este interesant de reținut despre aceasta comună ca în anul 1647 s'a proclamat „r e p u b l i c ă l i b e r ă ș i i n d e p e n d e n t ă." Are o biserică foarte veche, din veacul XIV, care este a reformaților.

Pe un Orologieriu neidentificat:

„ . . . besrecii din Tăuți . . . în preuția lui popa Maftei să-i fie pomană rodului. Cine are fura, au o are vinde, sau o va schimba fără hiriu*) rodului să fie procliat 1757 "

Pe Pentecostariul tipărit de popa Stoica Iacovici la București, în anul 1473:

Pe marginea de sus:

„Aceasta carte, anume Pentecostari este a bisericii din Tănți și cine o va fura, sau o va vinde să fie afurisit de sf. părinți: 318, care au făcut sobor la Nichie."

Pe marginea de jos:

„Aceasta sf. carte, anume Pentecostari, o au cumpărat direpț 7 florinți Ionaș Huban . . . a bisericii din Tăuți . . . și s'au luat în anul 1788, fiind parohuș Lucăcioiu și cine o va . . ., sau o va fura, sau o va schimba, (să) fie afurisit de sf. părinți și să-i fie pârâși sf. apostoli Petru și Pavel. Amin."

TĂUȚII DE SUS

Cândva se numea Tăuții lui Girod, sau Gerod; într'o vreme se numea Tăuții cu Smântână, mai târziu Tăuțișori.

*) *Voie. (magh.)*

www.digibuc.ro

In scripte se pomenește, începând dela anul 1336, pe când era în posesiunea familiei Gerod. In anul 1408 comuna a fost vândută unui cetățean din urba Baia-Mare, cu numele Omechim, care a testat-o spitalului din Baia-Mare. In anul 1687 intră în posesiunea ordului minoriților, cu obligațiunea să întrețină anual 6 oameni săraci.

Inscripții;

Pe frontispiciul bisericii, pe o tablă de piatră, frumos cioplită, se află săpată, cu caractere chirilice următoarea inscripție:

„Aceasta beserică, pe cheltuiala, cu ajutorul și puterea Românilor din Tăuții de Sus s'a ridicat, ca să le fie casă de rugăciune. Anul Domnului 1773."

Pe dosul icoanei dela altar, care reprezintă sfânta Treime, este următoarea inscripție:

„Această icoană o a plătit Flueraș Istrate și cu soața sa, Dochie și ficele dumisale Afimie, Părască, Mărie, iar Mărie, ca să le fie pomenire vecinică. Anul Domnului 1810, Ștefan zugravul din Fișești." *)

Pe Ceaslovul din Iași, de Grigore Stanovici, tipărit la anul 1773:

„Aceasta sfâută carte s'au cumpărat cu banii sfintei biserici a Tăuților de Susu în anul 1818, cu 40 zloți. Scris de mine Petraș Petru, sfătul cel românesc și feciorii lui."

Pe Cazaniile lui Grigorie Ghica Voevod, tipărite la Râmnic, în anul 1788;

„Aceasta s-tă carte, Cazanie, o au cumpărat jupânul Saşma Vasilie, fiind lăcuitor în Tăuții de Sus, drept credincios."

Pe Evanghelia dela Blaj, din 1775:

„Cade-se a ști că această sf-tă Evanghelie o au cumpărat jupâuul Moldovan Ion din Tăuții de Sus și au dat 6 Florinți vonași

*) Șișești.

www.digibuc.ro

de taleri și a dat 5 florinți jupăneasa . . . să fie din sufletul a tot neamului dumisale și în scris jupân Crăciun Năunășesc și cu jupăneasa Todosia, soața dumisale, au dat 3 tărdași și să aibă cine va sluji cu această sftă carte la sfta beserică a pomeni la toate sfintele liturgii pre aceștia care am înscris întâi io în căința morții . . . și să fie pe seama sfteî bisericii cei românești p â n ă v o r f i r u m â n i î n T ă u ț i i d e S u s și nime să nu o poată luoa dela sf-ta biserică, să o înstrăineze, ci să fie pentru sufletele care . . . Anul 1779 Noembrie 7."

Aftologion Râmnic, 1755 :

„Aceasta carte este a bisericii din T ă u ț i ș o r i."

Pentecostar, Blaj, 1813 :

„Aceasta sf-tă carte o au dăruit jupânul Talpoș Dumitru sfintii biserici din Tăuții de Sus. Nimenea să nu îndrăznească a o schimba sau a o vinde. Cine ar cuteza a o înstrăina să fie cu anatema și afurisit. Petriș Petru, sfătul românesc. În anul 1818, luna Septembrie, 26 zile."

TEREBEȘTI

În 1270 se scrie Therebest terra vacua, iar în 1446 : Theketherebes. La 1789 au fost colonizați Șvabi în comună, aduși din Württemberg.

Pe un Triod — manuscris chirilic — scris de dascălul Gavril din Tiream la 1730 :

„Aceasta sf. carte o au cumpărat Stemoare Dumitru dipt 12 florinți pintru mântuire sufletului său și o au lăsat sub blăstemul sfinților părinți la sf. biserică de Terebești, ca nimeni să nu o sminteasca 1759, în luna lui Aprilie, în 7 zile. S'au scris de noi curatorii, Suci Irimie și Pop Gabor și Menținți Grigore."

La pagina 98 :

„Aceasta carte o au cumpărat Bălin Dumitru, să-i fie pomană și cine o va lua să fie proclial . . . Todoraau Simion."

www.digibuc.ro

La sfârşitul manuscrisului :

„Scris-am eu cu ajutorul lui Dzeu aceasta carte de post, eu dascal Gavril, a lui protopop Toader de Teream, dela naşterea lui Hristos ani 1730, luna Octombrie, în 13 zile. Eu, dascal Gavril, fiind locuitor în Dindileag, iar de moşie din Mara Morâş, anume din Budeşti, nepot lui Popa Ştefan şi lui popa Ionaş.

In biruinţa episcopului nostru Gheorghie Vizantie Ghenaghie*), să trăiască ani mulţi, cu tot cinu preoţesc şi deaconesc şi călugăresc şi cu toată ceata de creştini pravoslavnici întru Hristos. Amin."

„Pentru aceaia şi eu dau har Tatălui şi Fiului şi Duhului sfânt că mi-au dat sănătate, decum am ajuns de am început a scrie aceasta carte sfântă, am ajuns şi sfârşitul; că aşa iaste scriitorul când începe a scrie cartea, cum ieste corăbiarul când întră pre mare şi deacă pleacă la adâncul mărei, îi loveaşte vânt mare şi vihor şi nu-şi mai trage nădeajdea că va mai ieşi la uscat, ci în grije şi spaimă mare (iaste), dar dăcă agiunge cu ajutorul lui Dzeu la uscat şi la locul cel dorit cătră carele călătoreaşte vesel şi cu bucurie mare (iaste).

Aşa şi scriitorul când începe a scrie cartea cu grijă multă şi doreşte să ajungă şi sfârşitul, iară dacă ajunge la soroaca cea mai de pre urmă se veseleşte şi dă harul lui Dzeu. Pentru aceea iarăşi grăesc de mă rog preoţilor şi tuturor cui va fi a ceti prea aceasta carte sfântă, să nu mă blestemaţi, de veţi afla într'însa vreun greş în vreun cuvânt, sau în vreo slovă, că sânt şi eu păcătos, că din păcate m'au născut maica mea, că unde am dat că am smintit, am semnat cruci şi am pus pre margine, deci socotiţi bine şi tocmiţi cuvintele, ca să aveţi spăsenie întru Hristos. Amin."

Pe un Mineiu neidentificat :

„Aceasta sfântă şi Dzească carte, anume Mineiu, o au cumpărat Guşoeş Grigorie cu 26 florinţi vonaş şi o au dat sfintei biserici din Terebeşti pintru mântuire sufletului său; oricine o va sminti din aceasta sf. biserică să fie blestemat de sf. Troiţă şi de toţi sfinţii lui Dzeu. 1759, luna lui Octombrie, 16 zile." Fost-au curatori pe acee vreme Suci Irimie, Pop Gabor şi Meţenţi Grigore, fost au în acee vreme preot Pop Alexe."

Pe Pentecostarul din 1743, tipărit de popa Mihai Atanasievieci în Râmnicul Vâlcea :

*) *Al XV-lea episcop al Muncaciului, despre care o notiţă scrisă cu mâna într'un Şematism (1822) scrie următoarele: „Gennadius Bizánczy György succesit sub hoc 1715 in colle Szabolcs Pocsini imago miraculosa B. M. V. lacrimas sudit, in cuius honorem hic ecclesium aedificari curavit, per quod celebris indulgentiarum locus factus. Antiquum monasterium Krasznobrodiense e ruina 1729 huius adunione reaedificatum similique miraculosa imagine locus celebris effectus."*

www.digibuc.ro

„Aceasta sf. carte o au cumpărat . . . dipt 12 florinţi pentru mântuirea sufletului . . ."

Pe Molitevnicul dela Râmnicul Vâlcea, tipărit de Constantin Atanasievici. in 1758 :

„Aceasta s-tă carte, anume Trebnic, l-au cumpărat anume Gușoeș Grigore cu 10 florinţi vonaș, 1759."

Preotul Aurel Papiu din Giorocuta a descifrat un manuscris din Terebeşti, un verş la mort, compus de diacul Flore Bone in anul 1800 :

JELNICA CÂNTARE LA MORŢI

Acuma m'am odihnit
Şi m'am mântuit
Truda m'au îngăduit
Şi odihnă mi-am găsit.

Aflatu-mi-am uşurare
După multa me răbdare
Viaţa mai cu oftare
C-am trăit în supărare.

Zilele câte am trăit
Pe acest pământ (trudit)
Mai mult mi le-am tânjit
Ca beteag şi năcăjit

In scârbe şi cu dureri
Trăind fără mângâieri
Aşe cu îngreoiere
Mi-am isprăvit şi avere.

Ca o iarbă ce'ncolţeşte
Primăvara apoi creşte
Iară toamna veştejeşte
Că bruma tare o topeşte.

Aşea-i şi omul pre lume
Ca apa ce face spume
Nu-i rămâne nici un nume
Nici cărare nice urme.

Văzut-ai luntre pre mare
Sau pasăre zburătoare
Că nu-i rămâne cărare
Aşe-i omul măcar care

Văzuta-i vulturi zburând
Sau prah cătră nori suind
Peşte în apă înotând
Ceva cărare lăsând.

Aşe omul pătimeşte
Pruncul nici n'apucă a creşte
Cel tânăr se veştezeşte
Că pe toţi moartea-i topeşte.

Să uite şi de părinţi
Şi de fraţii cei iubiţi
De unii, de vecini cinstiţi
De priatinii cei doriţi.

O soţul mieu cel iubit
Iată că ne-am despărţit
Iartă-mă ca un dorit
Fi de Domnul miluit.

www.digibuc.ro

Pe Strastnicul din Blaj tipărit de Vasilie Constandin la 1753:

„In ştiinţă să fie că viscolul cel mare, ce au spart beserica de Terebeşti, au fost în luna lui Iunie în 22 anul Domnului 1762."

TRIP

Pe o carte neidentificată:

„Anii domnului 1752. In numele Tatălui şi Fiu şi Duhu sft. Amin. Aceasta carte o au cumpărat Etelca Popa Ion şi cu Ivanca Ion şi o am pus amândoi pentru păcatile noastre şi pentru a părinţilor noştri şi o purem în beserica Tripului şi cine s'a afla să o fure să fie procliat şi trăcliat anatema."

TUR

Localitate veche, care are numele dela râul Tur, care taie în doua Ţara Oaşului.

Pe Evanghelia tipărită la Snagov, în 1695:

„. . . o au cumpărat . . . . 21 florinţi dela un călugăr din Ţara Românească, când am fost diac la părintele popa Ştefan din Galda de Jos. Scris în Bucerde, fiind popa Bucerzenilor popa Damaschin, d'n anul Domnului 170[illegible]."

VALEA VINULUI

Numele original, neaoş românesc, păstrat până aproape acum în zilele noastre, al acestui sat este B ă r b ă t o c, din acest Bărbătoc Ungurii au făcut Borpatak, (Părăul vinului) şi, apoi, am venit noi Românii, să traducem semni-

www.digibuc.ro

ficaţia acestei numiri şi ne-am ales cu . . . Valea Vinului . . .

Există mai multe localităţi in ţara noastră care poartă numele de V a l e a V i n u l u i, însă toate acestea nume au un motiv de botez. Sunt multe localităţi cu acest nume, pentru că în hotarul lor sunt izvoare de ape minerale potabile. Dar, la „Valea Vinului" a noastră se găsesc doar belţi pentru broaşte, care seacă peste vară.

In textele descifrate numele satului este scris cu numirea lui ungurească, desigur fiind o obligaţiune a preotului local se respectă limba oficială.

Pe Triodionul lui Petru Popovici Râmniceanu, tipărit la Blaj, în 1771, am aflat următoarea inscripţie:

„In numele Tatălui şi a Fiului şi a sf. Duh. Amin. Aceasta sf. carte, anume Triodion, o au cumpărat jupânul Bărbuş Simion cu soţia sa, Fagi Maria, cu 16, adeca şaseprăzece zloţi, ca să le fie pomană în veci pentru sufletele părinţilor lor şi o au dat pomană sfintei biserici din Borhid şi nimene din neamul nostru să nu o poată lua, ci la biserică s'o (lase) pentru lipsa sa şi cine o va înstrăina dela sf. biserică, să fie înstrăinat de toată mila lui Dzeu. Ioan parohuşul locului, Ioan Ferne diac 1802."

Pe un Strastnic neidentificat:

„In an 1814, în ziua sf. proroc Irimie, au nins toată ziua pe dealuri."

Mai are apoi şi următoarea poezie religioasă:

„Isus pe cruce fiind
Capul în jos plecat ţiind
Se făcu tăcere mare
Se întunecase tare
Insuşi turbata mulţime
Zabevnica jidovime
Se muiase încetase
De blăstămuri se lăsase
Ciata lui Hristos iubită
Umbla tristă şi mâhnită
Uitându-se de departe
Cu inima tristă foarte
La stăpânul răstignit
Şi pe cruce pironit
Sta toţi pe cale pe aici
Unul dintre ucenici

www.digibuc.ro

Ioan numit cel iubit
De iel nu s'a despărțit
Și maică-sa ce duioasă
Sta lângă el lăcrămoasă
Sta lângă cruce trudiți
De frică încremeniți
Niăi nu putea ei grăi
Că durere îi opri
Aciasta Isus văzând
Capul la pământ plecând
La inimă să rănt
Nu să mai putu opri
Tare îngrijat fiind
La aceștia doi privind
Deci la maică-sa preveste
Oh Maică maică grăește

— — — — — —

Acesta este fiul meu
Și 'ntorcând capul cu greu
Către Ion cel iubit
Asemene a grăit
Iată maică-ta Ioane
Cu cumplite a mele goane
Nu mă lasă să grătesc
Mai multe să povestesc."

Și încă următoarea alta inscripție:

„Aceasta carte, Strastnic, adeca a fost a lui Morar Ștefan din B u ș a c și s'au repausat în sat în Borhid și s'a îngropat în țintirim, la biserică și o au lăsat pe sama sf. biserici din Borhid supt blăstăm și afurisanie ca cine va clăti dela biserica dela Borhid (să fie) procleat și afurisit de 318 sfinți părinți; care s'ar afla să o fure și să o depărteze dela sf. biserică din Borhid. S'au scris prin mine, Stan Samoil, parohuș din Somoștelec*). Anul Domnului 1791, care prin Sima Ioan, parohușului din Borhid și a diaculul Vida Ioan sârguialele lor s'au strâns spre sf. biserică."

VALEA SEACĂ

Comună mică din ținutul Ugocei.

Pe un manuscris slavon se găsește următoarea inscripție românească:**)

*) Someșenii de astăzi. **) Manuscrisul acesta l-am găsit la teologul Gavril Bălan din Someșeni.

www.digibuc.ro

„In numele Tatălui și Fiiului și Duhului sfânt. Acmu și purure și întru veci de veci adevrit. Aceasta carte se chiamă Apostol . . . și au dat în besereca lui sobor (sic) arhandeli Mihail în Vale Saca și cine s'a afla ca acela să o îndeperteze de la aceasta beserecă să hie blăstămat, procliat, anatema și mranete și a dat piintru sufletu acelui mort și au stat acolo rodu acelui mort Ioneț (?) Ioan Pante, Diurdie Ilieș, a lui popa . . . feciori și (Ci)-dzul și Blidar Toder și Trușucă (Ci)orcle și Trușucă Petre. Anii dila Hs. 1710, luna lui Dechemre 9 de dzile. Scris popa Andreaș Bealodzar."

Pe o pagină rămasă albă s'a scris și un apostol în limba românească:

„. . . sfinților apostoli vom ceti. Fraților, dăduiu cuvântul de toate o Teofile și de toate ce au început iei a face și a le învăța până în vremea acee carea au poruncit apostolilor prin duhul sfânt. pre cari alesese sei înalțe c ă r o r a li se și arăta. după patima lui viu cu multe semne adevărate. în patru dzeci de dzile. arătânduse și zicând lor ca . . . de împărăți lui dmnzeu. și petrecând cu ei porunci lor din Ierusalim să nu margă. ce se aștepte făgăduiala tatălui care ați audzit de mine. că Ioan au botedzat cu apă. iară voi vă veți botedza cu duhul sent. nu după multe dzile și adunânduse ei întrebară dzicând doamne au întraceasta vreme vei tocmi. împărăție lui Ilie: și dzise lor. nu este a vostră se știți voi vremeale. și ceasurile. carele tatăl li au pus întru a lui. putere. ce primiți putere duhului svânt viind spre voi șim veți fi mie mărturie. în Ierusalim și în toată Iudeia și Samareia până la marginile pământului."

Pe o evanghelie din Lvov, 1690 (7198):

„In numele Tatălui. Amin și a Fiiului. Amin și a Duhului sf. Amin. Iată noi anume Tipuș Vășiliu și Tipuș Simion și Maxin Ghiorghie și Sarca Iacob, Albaș Ion, ce se chiamă Lupul și Gavrilă, au închinat loc de eclejie, în câmp ce se chiamă Dumbrăvița, acesta loc l-au închinat sfintei beserici în dar pentru păcatele sale, pentru a tot rodul seu, fieștă carile deie ei până a șepte seminție Tipuș Ghiorghie, Tipuș Marc, Tipuș Ieonaș, Tipuș Iona, Tipuș Mihai, Găvruș Ștefan, Tipuș Pătru, Albaș Ivan și Maxin Albaș, Iacob Albaș, Ionuț Sarca, Mihail Sarca, Pătru Sarca Viu (?) și Toader Monau, Iob Bizonșag, Reveica Matei, Babineț Ivau, Mălanica Iouaș din Becicău, pentru păcatele tuturor acelora ce s'au scris și altora până a 14 seminție, au au perit de foc, au de sabie, au de spândzurătoare*) au fiară, au de apă, au în cărare, au în dial, tuturor se se facă pomană de preuți ce or slujî în sfânta beserecă de Vale Sacă la hramul lui Arhanghel Mihail, iară noi scriem sus și acea-

*) Dovezi... dovezi...

www.digibuc.ro

sta se se ştie, că de să va afla cineva blăstămat eretic lepădat ca acela, au domn, au prost, au de rodul nostru cineva, au mic, au mare, dară acela să fie blăstămat de sfânta beserică. de sfânta evanghelia, ni-am pus mânule de l-am dat sfintei beserici şi de cruce lui Hs. mântuitoriul, pre care s'au răsticnit singur şi se fie trecliat, procliat, anatema şi maranata şi se fie afurisit de 318 de sfinţi carii au fost în Nikiia la saborul cel de întâie, când au tocmit lege creştiniască de toate de aceste să fie blăstămat şi afurisit acela om, ce va zminti aesta lucru. Amin. Şi iară preutul ce va lăcui pre acel loc, de se va leni se nu pomenească pre acele roduri câte s'au aflat de au rupt den uricelea sale de au dat sf. besereci dară (ace)la preut cu aceeş blăstăm să fie blăstămat. Amin. Anul domnului 1741, 22 de dzile în Noemvrie."

Mai departe:

„Ear noi v a l e c ă s e n i*) când au fost poruncă dela împărat la tote satele tilin să de ţintirimuri la sfintele beserici, iar noi valecăseni n'am avut loc bun de ţintirim aire în gotar nici în sa(t) aire ce au fost locu a bisericii şi din acele loc a besaricii am rupt şi am înnoit ţitirimul dintr'acel loc pintrucă acel loc au fost într'una cu ţitirimul de cum sau zidit satul şi besereca şi aire loc şi dintr'acel loc . . . . . loc de a fi poruncă şi de a doora să înoim ţintirimul am mai lăsat loc să fie mai innoi ţintirimul."

VALENI

Pe Apostolul din 1802, tipărit în Blaj:

„Acest st. Apostolier l-au cumpărat P o p I l i e, biraul dela domaie şi fătul bisericii, pintru 12 florinţi şi l-au dat pomană în biserica . . . cine oare fura să fie anatema. Anul domnului 1805, Decemvrie, 26 de zile."

Alta:

„Aceasta sf. carte, anume Apostolieriu, l-au cumpărat Dumnealui, Pop Ilie, din cinstitul vidic al Chioarului, sat Văleni. O au cumpărat pintru 12 florinţi şi l-au dat în biserica Vălenilor, ca cine vor fi slujitori la s beserică să slujască pre dânsa rugându-se şi pentru dănători . . . . neamul, san feciorii lui Pop Ilie să-i poarte grijă cărţilor; cine o ar fura, sau o are strămuta într'alte

*) *Aşa este scris: valecăseni, în loc de valecăsen".*

www.digibuc.ro

părți, să fie afurisit de 318 părinți s. dela Nichea și să fie anatema. Ș'au scris acest zapis în anul Dlui 1804 Dech. 26 zile, în casa Dumisale Pop Ilie, prin mine, Costan Vasilică notariș din Iadăra."

VARAIU

Pe Chiriacodromionul din 1669, tipărit în Bălgrad de Mihai Istfanovici:

„. . . . domnului . . . și . . . când a luat acestă carte în luna Ini Feurar 2 zele dobromoiu ou: cuperat și Merica și au dat să fie pomenile părioților și fraților și feciorilor și au dat în mâna lui popa Ștefan din Lemnii și feciorilor și mearâdicului*), să nu poaiă clăti nime de unde o dat . . . să fie treclet, anatima cela de . . . de om dat eu pomena me și a soțului maiu . . . Ion, Chira, Ion, Toader, Toma, Neachita, Nede, Marie, Gavrila, Simion, Nede, Ioana, Icnat, Maria."

In continuare:

„1744, Iulie 13 zile. Aceasta facem știre tuturor fraților cum să cade a ști aceasta sfântă Ucitenă o am întors eu popa Petre diu Lemnii dela popa Icnat din Ciocmani cu 6 florinți ai miei, pătrupop Pașcu din Samiraș fl. 2 popa Gabor din Lemnii notarășul fl. 3, nemiș Gliga din Oaraiu. Dreptăți apoi am dat în anul 1745 am mai dat 2 florinți în casa lui popa Gabor din Lemnii notarășu și Pop Toader și Pop Nuț și Pop Gligorie din Lemnii 1746, Februarie, în 4 zile, am mai dat 3 mariași . . . Nichita feciorul lui popa Andriș cel mai mare Griga și au luat pintru carte 19 florinți și un jumătate înainte a 3 nemiși Derman și Ciocian Filip, Chiș Lazar, redeuș până au luat banii și să fie în veci . . ."

Pe Orologiul din 1766 din Blaj, tipărit de Petru Râmniceanul:

„In numele Tatălui, Fiului și Duhulni sf. Amin. De știre tuturor oamenilor cărora se cuvine că eu, Moitaș Marie, am cumpărat aceasta carte, anume Ceaslov, cu 4 florinți pentru spenie sufletulni părinților, feciorilor, fraților sororilor, până la a șeptea sămânții și pentru sufletul mieu, împreună cu a soțului mieu, a

*) Rămășițelor (urmașilor).

www.digibuc.ro

Nistorului, pă sama s-tei biserici . . . să slujască dintr'insa sf. preoți și dieci pentru sufletele (lor) dar de s'ar afla cineva să departe acesta ceaslov dela . . . vecii vecilor aranamata. Inaintea mea, Mihail Volomnoschi, vice arhidiacon și parohul V a r A l i i și a diaconului Doboș Micloș și înaintea lui Anton, curatorul bisericii.“

www.digibuc.ro

ORAŞUL SATU MARE

www.digibuc.ro

SATU-MARE

Anonymus, cel dintâiu cronicar al Ungurilor, în istoria cuceririlor ungureşti pe care a intitulat-o Gesta Hungarorum, descrie cucerirea cetăţii Satu-Mare astfel:*)

„ . . . In urmă însă Zobolsu şi Thosu, plecând de aici (probabil dela Aced, cetate pe balta Acedului, D. P.) au ajuns la fortareaţa Zotmar. Şi, după o luptă de trei zile, asediind fortăreaţa, au câştigat victoria şi, intrând a patra zi în fortăreaţă, pe soldaţii ducelui Menumorut, pe cari i-a putut prinde aici, i-a legat în lanţuri şi i-a băgat în fundul cel mai adânc şi întunecat al unei temniţi, dar pe fiii locuitorilor i-au luat ostatici şi a lăsat apoi fortăreaţa plină de soldaţi. Iar ei au căutat să se ducă spre porţile Mezeşului."**)

Szirmay, la 1810, încearcă să deslege de unde şi-a luat numele Satu Mare. Personal el crede, împreună cu Cermák, că numele acestui oraş vine dela o căpetenie de a lui Atila, numit Othmar. După doctorul Thomas, se credea că oraşul s'ar fi botezat după evreiescul „Seti Mare" ceea ce însemnează . . . Tristă Inundare . . . sau Beutură Amară. Mai vreau unii ca să explice numele oraşului cu „Saltz Markt" Târg, piaţă de sare. G. Bartók, în 1861 este de părere că vine din latinescul „Satum"***) semănătură şi „ar" = aur, adeca lan de aur. In Dictionarium ul lui

*) G. Popa-Lisseanu: *Izvoarele Istoriei Românilor.*

**) *REGINO, abatele de Prüm, contimporan cu invazia Ungurilor, scrie despre ei următoarele (Folio 169 a. al No. 6388 din biblioteca regală din München):*

„ . . . pe care din arcurile de corn, astfel că nu poţi scăpa de lovitura lor. Ei nu sunt în stare să se războiască de aproape, în trupe regulare, sau să asedieze o cetate, ei nu ştiu. Insă se bat călări, în atac, sau în retragere, adecă simulând fuga. Multă vreme nici nu pot să lupte. Dealtfel nu li s'ar putea ţine piept, dacă rezistenţa şi perseverenţa le-ar fi ca şi atacul. De multe-ori, în toiul luptei, se retrag, şi nu peste mult reînoiesc atacul, astfel că ajungi în primejdie, chiar când s'ai crede că s'a câştigat lupta. Lupta lor, pe cât este de necunoscută altor popoare, pe atât este de periculoasă. Intre atacul lor şi a briţilor atâta este doar osebirea că, pe când ei se folosesc de săgeţi, ceilalţi aruncă sulite. Ei nu traesc ca oamenii, ci ca fiarele sălbatice. Pe cum se aude, ei mănâncă carne crudă, beau sânge şi rod carnea prinsonierilor, pe cari îi taie în bucăţi, spre a le servi ca un fel de leac. Nici un fel de milă nu cunosc, nu cunosc nici un fel de evlavie. Părul şi-l taie până în piele, cu fierul. Ei umblă numai călări. Numai călare ştiu să judece, pot vorbi şi pot să se odihnească "

ALTA. La Folio 12 b col I şirurile 28—32 (Manuscris No. 451, Biblioteca imperială vieneză): „In aceea vreme, Avarii, pe care îi numesc şi Maghiari (Unguri), umblând prin ţinuturile transdunarene, făceau multe lucruri de deplâns, pentrucă ei ucigând femeile bătrâne şi moşnegii, duceau cu ei — „iuvenculas tantum ut iumenta pro libidine exercenda .." (Árpád és az Árpádok. Csánki Dezsö, Budapest. Ed. Franklin, 1907).

***) *Sero, sevi, satum = a semăna. In forma „sata", ca substantiv plural, însemnează loc semănat, semănătură, seceriş = lan.*

www.digibuc.ro

Francisc Parizpapai din 1708, Satu Mare este numit latineşte „Borgum Centenarium", adeca loc de cântărit, crezând că din centenar(ium) s'a făcut cent'nar, satmar, etc.

Primarul oraşului din 1751, Iosif Zanathi, a susţinut, încă de pe atunci, că numirea oraşului este curat românească, primită deci dela autohtoni, insemnând Satu Mare. Vocalele dela sfârşitul celor două cuvinte eliminându-se a rămas forma acceptată de toată lumea — prin influenţă şi oficialitate — Sătmar, care s'a scris apoi în diferite forme ca : Zotmar, Zottmár, Zotthmár, Szatthmár. Dublarea lui „t" din mijlocul cuvântului şi adăugirea unui „h" dovedeste că acest cuvânt este într'adevăr compus. Şi că Ungurii aşa au făcut cu toponimiile compuse, primite de la noi, să ne servească următoarea d o v a d ă.

Am citit cu luare aminte descrierea râului Someş de Szirmay. La § 17, pag. 16 (vol. I.) arată, ca prim afluent al Someşului, râul „I l l m á r". Cum eu cunosc toate p ă r a i e l e la originea Someşului, fiind din partea locului de naştere, am rămas nedumirit, fiindcă Someşul Mare nu are nici un afluent cu numele Illmár. Szirmay arată următoarele afluente: Illmár, Lecs, Rebra, Brebişora, Naszod, Lascad.

Dar, se vede că Szirmay a lucrat de pe hartă şi în loc de numele râurilor a luat numele satelor, fiindcă râul Năsăud nu a existat nici odată, nici Rebrişoara, numai Rebra (Rebrişoara este o comună la afluenţa Rebrei cu Someşul), iar Lusca (Laskad ! !)*) are un părăiaş care vara nu prea are nici broaşte. Deci în loc de numele de râuri, Szirmay a scris nume de localităţi.

Primul afluent este deci I l l m á r, pe care Szirmay, după instinctul neamului său, l-a contras, rotunjit şi maghiarizat din numele comunei I l v a M a r e. Este identic acelaş fenomen, ca şi cu Szattmar din Satu Mare şi încă cu „l" dublat. Zanathi, primarul din 1751 are dreptate. Numele oraşului vine dela satu' mare.

Acesta este adevărul, fără nici o prejudecată.**)

In 1919 am cercetat aproape din filă în filă arhiva

*) *Prin părţile acele nu au trăit nici od.tă neam de Unguri şi, totuşi . . . Laskad ! , ca să samene cu Sarkad.*

**) *Dacă e vorba de prejudecată şi de compoziţii asupra numelui oraşului Satu Mare se pot face destule. Iata una, mai tare decât alt le multe, care ar da numele inteşral de „Satumare": 1) Satum 2) Arae. Semnatura locului de je tta (de serviciu religios) A easta o scriu, ca un divertism nt şi nici decum pentru a fi luat în serios, d r, la t ot cazul este ma puţin amuzant, decât: „Iristа inundaţie", sau „Amara beutura", din evreiescul (cazarul) Seli mare, după doctorul Thomas.*

www.digibuc.ro

orașului, care are acte începând dela anul 1305, dar nu am găsit nici un act referitor la Românii din Satu Mare, pentrucă acele au fost sustrase.

In cărțile probelor de foc, din 1257 se amintește de niște soldați din Satu Mare, cu numele Cepan, Tămaș, Cușa (Chepan, Tamás és Kusa).

In o diplomă din 1261 sunt următoarele toponimii: Eșeclicui, Hurușmal, Vida Kutja (fântâna lui Vida), care numai ungurești nu sunt.

In 1391 se ocupă pământurile lui Girvasie (Gervás) din Satu Mare.

In 1600 Mihai Viteazul a stat și a petrecut mai multă vreme în Satu Mare.

Dintre domnii români au fost la Satu Mare, Alexandru Lăpușneanu, Pătrașcu cel Bun, Constantin Șerban, Ștefan Gheorghe, care a stat mai multe luni în oraș, iar Radu Mihnea a murit în Satu Mare și ar fi înmormântat la una din bisericile de aici.*)

Că au fost Români în acest ținut se mai constată iarăș din registrele probelor de foc. La 1216. Hisce (Comes Curialis Castre) P. 275: „Boynuc (voinuc), de fel din Vasvari (Oșvareu), a dat în judecată pe ginerele său, cu numele Tecuș, că și-ar fi ucis soția, adecă pe fata lui Boynuc; judecători fiind Hisce, șpanul cetății Satu Mare și protopopul Gavril, pristav**) Forcoș din Gylian. Tecuș, purtând fierul roșu, s'a ars."

Alta:

Anul 1239: „Illabor și Andrei, iobagii lui Laurențiu, feciorii lui Poth, au chemat în judecată pe Ștefan, sluga lui I o a n k a, pentru furt. Judecători au fost Zaharia, șpanul cetății Satu Mare, pristav, Buciha din satul Euru. Numitul Ștefan, deci purtând fierul roșu în Oradea, s'a curățit."

Consultând lista tuturor primarilor (Fő-Biró) orașului Satu Mare, e destul de greu să se constate care au fost Români. Totuș, despre câțiva se poate spune cu siguranță că au fost Români. In 1732, George Mihoc; în 1751 Iosif Sanate (Zanathy, despre care se știe că a fost Român); în 1778 Mateiaș Mihalache (Mihalaky); în 1804 Mihai Șimleoanu

*) Dintr'o conferință, ținută la Satu Mare de d. prof. univ. I. Lupaș.

**) Szirmay îl scrie „perest-oldó" ceeace ar însemna lichidatorul, soluționatorul, avocatul, acțiunii de judecată, Szirmay s'a luat după Szegedi (Rubricae sine synopses Titulorum etc. Juris Hungariae I. 42 care derivă pristald-ul din ungurescul perest-oldó, combătută aceasta . . . filologie ungurească de Miller, „Pristaldus ex antiquitatibus juris hung. interpretatione critica restitutus (Pest, 1805. p. 8 pag. 111)".

www.digibuc.ro

(Somlay, familia există şi astăzi, fiind gr. cat. maghiarizată).

Este de reţinut şi următoarea relaţiune*):

In 14 Ianuarie 1605, când Bocskai (Bocicoianu ?), a atacat cetatea Satu Mare, „a fost şi un episcop român în cetate, de vitejia căruia se uimi toată lumea. El se lupta cu un paloş mare — pentru două mâini — şi ori unde lovea, cădeau după mâna lui; adesea, unde lovea, nu lovea în zadar. Apoi s'a întâmplat de a fost impuşcat în piept (közép aránt) . . . şi a murit."

* * *

In Satu Mare cea mai veche biserică românească este aceea din Mintiu (Németi) despre care Sarkadi Nagy Mihály (Szatmár-Németi, 1861 pag. 99) scrie că este cea mai veche biserică şi parohie dintre toate cele existente din oraş şi este închinată Sfântului Nicolae.**) Actuala biserică este clădită de negustorii greci, aşezaţi în Satu Mare, în locul bisericii de lemn, străveche, a cărei ridicare se pierde în vremuri, istoria nu-şi mai poate aduce aminte de ea şi a fost târnosită (actuala biserică) de George Ghenadie de Bizanţ, episcopul de Muncaci, la anul 1690***).

A doua biserică românească s'a târnosit în 1803, care a existat până acum 4 ani, când în locul ei — fiind prea mică, — s'a clădit actuala catedrală.

Dela 1803 incoace la biserica din Satu Mare limba liturgică a fost românească, rămânând la cea din Mintiu, limba rusească.

Am cercetat — cât mi-a fost cu putinţă să cercetez — arhiva bisericii din Mintiu, găsind mai multe Minologioane greceşti.

Am mai găsit matricole vechi şi registrul circularelor, din cari am scos datele esenţiale, care urmează în acest capitol.

Notez, în acest loc, spre aducere aminte, că în acest an se clădeşte în Satu Mare o catedrală ortodoxă impozantă şi de o frumuseţe remarcabilă.

---

* *Székely Kronika. pag. 125.*

**) *A mostani szatmár-németi lelkészetek és egyházi telekezetek között, legrégibb a németi görög katholikus lelkészet és a szent Miklós czimü egyház. A most is fennálló templomot az ide költözött görög kereskedök épitették a régi fatemplom helyébe, mely fatemplom épitésének kora, a régi időben vész el, — a történelem róla nem emlékezhetik — és 1690-ben szentelte az fel munkácsi püspök: Bizánczy György Genadius."*

***) *In 1690 când a fost târnosită biserica nouă, încă nu s'a făcut unirea cu Roma.*

www.digibuc.ro

Pe un Penticostarion din 1805, tipărit la Sibiu de Ion Bart:

„Aceasta carte, anume Penticostarion, o au cumpărat pe sama bisericii sfinţilor arhangheli Mihail şi Gavril de Stamariu direpţ doaozeci şi cinci de zloţi cinstitul boieriu, anume Andarcău Toma, lăcuitoriu din Satmariu, acăruia pomenire să nu să ciunte, ce în veci să rămâie. In anul domunlui 1807."

Pe Psaltirea din 1764:

„Adeca Petru Filip din D r a g u au cumpărat aceasta carte, psaltire rumânească, dela popa Luca din Iad cu măriaşi 19 şi o am dat feciorului lui popa Simion din Caoaş anume Tioader. I-o au dat unchiul său, Negru Filip din Drag, să-i fie pomană lui şi părinţilor lui, anume Negru Andrei, Toader, Gergie şi nepoţilor miei ca să ie fie pomană. Anul 1763. Scris prin mine, protopop Gavril Şinca."

Pe Antologionul din 1761:

„Aceasta sf-tă carte, ce să numeşte Antologion, ce să tălmăceşte cartea cuvintelor, s'au cumpărat prin cinstiţii, smeriţi oameni . . . şi biserică . . . cei mai . . . . curatori ai bisericii Şooş Gabor, Pecorariu Laszlo. Pintru aceie nime să nu înstrăineze dela acea sfântă biserică dă Sath Mariu, cu 50 fl. cu cinstea şi cu darul lui încununat şi proslăvit"

Pe un Strastnic neidentificat:

„Aceasta carte, anume Strastnic, o au cumpărat pă sama sf. Beserici s-ţilor arhangeli Mihail şi Gavril de Satmariu cinstiţii boieri, anume Andarcău Toma şi Groză Marc, direpţ patruspră-zece zloţi în anul Domnului 1807, a cărora pomenire să nu să ciunte, ce în veci să rămâie."

Pe Triodionul din 1682:

„ . . . cumpărat . . . şerbul lui Dzeu ieromonah anempodist dus dela mănăstirea dăpostrită dă la Vilna şi am dat bani după dânsa, bani a miei, nu satul, nice a ctitorului, că după mână a mă, doauăzeci de zloţi nămţească, deci trimis Dumnezău sfâtul muit aceasta sfântăi mănăstire o au lăsat toată cărţile Trhihodul, Mineiul . . . Ohtoiul, cu mâna mă scrisă Liturgaie şi şi Trebnic mare şi Ciaslov mară, dăla Lvov tipărită, toată această cărţilă am

www.digibuc.ro

dată svântei biserici la Cluj Mănăştur să ne fie pomană după moartă mă şi să pomenească cum am anempodist. Şi părinţi Andrei şi Marie. Cine s'ar ispiti să o mute din sfânta biserică dela mănăstirea aurea, au să o fure au să o vânză, ori din călugări cari va alege Dzeu să fie preuţi . . . . ou din ct tori, au din dieci, au din protopopi, au din popi, s'ar ispiti să ie dă la sfânta mănăstire, acela ora cn trnp şi cu suflet să fie trăclet, proclet, anatema şi să fie afurisit de 12 apostoli şi de 4 evanghelişti şi de 318 părinţi sfinţi ce au fost în Nichee şi la înfricoşatul judeţ a lui Hs. să fie pârât (de) singur Părintele şi Fiul şi Duchul sfânt, Sfânta Troiţă, care iaste hramul la sfânta mănăstire şi să fie partea lui cu procleatul(ui) Arie. Scris şi s'au răposat ieromonah anempodist la Mănăstirea Cluj-Mănăştur vleat 1695, luna Martie, 26 zile."

La finea acesteia s'a mai însemnat următoarele:

„Haec snnt scripta anno Domini 1833, per Antonius Zyma de Budfalva liberae et regiae civitatis cujus Szathmar Nemethiensis iuratum et ordinar cancellistnm qua ecclesiae cujus graetiae ritus catholicae Szathmariensis smeritum cantorem."

SATU MARE MINTIU

Din „Protocollum G. Ritus cleri In Cottu Sathmariensi Diaecesis Munkacsiensis. Anno 1781 Inchoatum" care conţine 582 pagini admirabil conservate. Cele ce urmează sunt scrise cu litere chirilice.

Circulara I-a românească a episcopului Andrei dela Ungvar:*)

„Iubiţi fii parohuşi!

Incât cu bucurie văd în tăbliţele cele de an a multor parohuşi putere şi viaţă cu pildă bună întratâta împotrivă nu poci răbda a oarecărora fărădelegi în multe lucruri şi mai ales în beţie şi alte . . . greşele; pentru acee întărind rânduelele mele cele de mai nainte date iară în săboarele cele ce să vor ţâne acele a le înnoi; şi a le aduce aminte prouncescu; După aceste de sare cunoaşte cineva a sta în potrivă rânduelelor mele parohuşu ca acela nu numai sare pedepsi cu venire aice la Ungvár, ce şi din

*) Am pastrat ortografia întocmai

www.digibuc.ro

subsidiumul cel de an, au mai puţân, au nimica nu va căpăta. Viţearhidiaconu iară de nu va trimite la vreme rânduită; adecă până la sfârşitul lui Dechemvrie în fieşte care an, tăbliţă înnoită precum aice să arate aşe supt pedeapsa ţânerii aice a subsidiumului său va fi dătoriu de faţă a aduce tăbliţa săborului său. Aşijdere de are tăbliţa parohuşului neplinită de numărul sufletelor din lenevire, sângur acela aice la Ungvar va fi dătoriu al aduce. Acuma dară numai aceste poruncind, adouă:

A) Pentru mai mare evlavie a norodului, şi bunăstare sslor beserici fieştecarele parohuş să sârguiască a aduce obiceiu între norod cântare supt dumnezeiasca liturghie cu diacul începând dela pruncii cei tâneri cari în şcoala satului trebue să să înveţe întâe, ca să să sfârşască liturghie cu mai mare evlavie, nu numai cu o gură ce şi cu inimă.

B) Va fi cu mare folos şi fieştecărue să porunceşte, ca să să tâlcuiască sta liturghie nărodului pentru mai mare înţălegere, şi evlavie din cuvânt în cuvânt cu slove proaste luminate şi acee de multe ori să porunceşte a tâlcui iubirilor voastre.

C) Pentru împedecare mutării cei de grabă şi de multeori făcute dintro parohie întralta a parohuşilor de unde să strâcă parohiile poruncescu, ca după acee să nu îndrăznească a umbla aice, când va fi pricina mutării driaptă, şi îndestulată, atunce Viţe Arhidiaconul şi fără de venire parohuşului aice va fi dătoriu în vreme sa a descrie parohuşul acela, iară fără descriere Viţe Arhidiaconului înzădar va veni aice, batăr de lucrul mutării. Aşijdere:

D) S'au dat mie de ştire, că mulţi parohuşi, au diecі, au parohieni cu acela ponoslu vin tocma aice la Catedra me, care sângur Viţe Arhidiaconu lesne le poate dejudeca şi sfârşi, precum să şi îndătoreşte, au batăr de s'are ţâne tocma la Catedră ponoslul acela ce fără descriere Viţe Arhidiaconului nu să poate dejudeca: Pentru acee dară să dă de ştire parohuşilor, diecilor şi parohienilor ca în ponoslurile sale mai nainte să margă la Viţe Arhidiacon care de n'are pute sângur sfârşi în întâmplările cele mai mari, va fi dătoriu aice drept cu toate întâmplările a le descrie precum şi judecata sa cătră descriere a adauge. Intr'a'tele împărtăşind blagoslovenie dar ceresc rămâiu iubirilor voastre de bine voitoriu părinte A n d r e i e p i s c o p în Ungvar, 6 Martie 1798.*

www.digibuc.ro

Circulara a II-a, redactată în l. română episcopului Andrei al Muncaciului din Ungvar, dată în 4 Sept. 1798:

„Iubiţi fii parohuşi!

Sosind vreme săboarălor celor de toamnă pentru îndreptare precum ale sale aşe şi a turmei cei duhovniceşti care au supt cârma sa poruncescu ca să să aducă aminte iubirilor voastre rânduielele mele cele înainte date, cătră care acuma poruncind adaug aceste:

1-a. Incât cu bucurie văd în tabulele cele de an, care trebue să să trimată la mine fără zăbavă că în multe locuri mai ales supt a noastră vreme beserici de piatră au cu tot sau zidit, au acuma să fac întratâta vreu a şti şi poruncescu Vadiaconilor ca să să porucească în săborul cel viitoriu de toamnă şi după acee în tabule tocma spre acee făcute să scrie şi trimată la mine cu aceste punctumuri; şi răspunsuri. 1-a) In satul N. Beserica de piatră în care an sa zidit. 2-a) Carele parohuş a fost acolo după nume şi poreclă, atuncia când sau zidit beserica aceasta? 3-a) Cu a cărue chelşug; şi cât de mult era acela chelşug în bani? 4-a) Cine dintre parohieni după nume şi poreclă mai vârtos cu trudă şi chelşug au ajutat zidire besericii aceştie?

Descriere ca aceasta fieştecare parohuş aşiderea în bes rica sa trebuie să dăe pentru pomenire ce de pururе a zidi orilor ctitorilor şi făcătorilor de bine şi lor lui Dmzeu beserici şi pentru aducere următorilor la asemine sârguială, iară pă lângă catedra ce Eppască în arhivuş va rămâne pomană lor din rod în rod.

2-a. Fiindcă de mult ştiu că mulţi parohuşi supt nădejde subsidiumului celui de an fac datorii, care datorii trimasă aici la Catedră pentru deplătire aici a datoriilor cu tot să opreşte şi nici să va primi.

3-a. Spre înştiinţare şcolarilor acelora, cari din şcoala cea lătinească poftesc a vini aice la Ungvar pentru examen la clerică, să rânduieşte zioa întâe după naştere precuratei Fecioarei Mariei adecă a 8 Septembrie după călendariumul cel vechiu.

4-a. Văzând cu durere inimii că fii a multora părinţi după mulţi ani viind din şcoala cea lătinească aice la examen, poftesc a să primi la statul cel clericesc şi învăţătura sa ce rumânească aşa sânt cât nici a ceti, nici numele său al scrie, iară din cântare, ustavul cel besericesc cu totul nimică nu ştiu, fiindcă încă ca tâneri părăsesc ri-

www.digibuc.ro

tuşul său, fără care învăţătură ca de lipsă mijlocirii la statul cel clericesc nime nu poate veni; de acolo urmează, că aşe neînvăţaţi în seminarium cu început trebue să să înveţe învăţătura ce românească cu paguba învăţăturii cei teologiceşti; şi a fundaţiei; alţii iară venind la parohi tocma pentru acee neştiinţă derâd rituşul său. Pentraceea dară să fie vestit tuturor iubirilor voastre ca fii înainte de ce vor veni la învăţăturile cele mai mari, batăr numai a ceti, a scrie, şi pe glasuri după ustav a cânta să să înveţe.

5-a. Supt vreme săborului celui de toamnă fieştecarele Viţe Arhidiacon să facă şi să trimată la mine catalog adevărat, adecă: cât fieştecarele parohuş a soborului aceluia au plătit la cinstita Oar.neghe pe sama insurghenţilor (pro insurgente nobili Miliia) Aşijdere şi acee să scrie la catalog, unde, şi cât au plătit diecii. In celelalte împărtăşind blagoslovenie Arhierească rămiu iubirilor voastre de bine voitoriu părinte Andreiu epp. In Ungvar a 4-a Septembrie 1798."

Circulara III-a românească a episcopului Andrei din Ungvar, dată luna Martie a anului 1799:

„Preste oarecâţiva ani şi mai ales în anul 1795 Martie 28. şi iară în anul 1796 Martie 20. Iară în anul 1797 Septembrie 19 şi mai pre urmă în anul 1798 Martie 6 şi Septembrie 4 am poruncit iubirilor voastre cu ce sârguială şi cu prezvie şi cu arătări bune să cuvine a voastră diregătorie să o pliniţi spre mântuire precum a voastre aşe şi a turmei cei sufleteşti. Ce fiindcă mulţi sunt numai ascultători cuvântului, iară nu făcători ştiind bine a face şi de nu poate mai mare păcat e lui; aşedară precum celor ce ştiu, aşe celor ce nu ştiu ca nimine să nu aibă pricină de acee, că nau ştiut rânduelele mele poruncescu, că ccle mai sus aduse de 4 ani, rânduele a mele să să cetească, şi săs să vestească, în săborul cel ce va fi.

1. De na veni cineva dintre parohuşi la săbor şi după săbor până la a 15 zi înainte VADiaconului de nu să va îndrepta cu adevărată pricină, tocma cu rămânere acesta să fie oprit de la toată slujire besericli, şi aşe oprit fiind să va îndatori a veni aice la mine în Ungvar.

2. Fiindcă în anul cel trecut în Dechembrie 19 data me porunca me de tăbliţele cele despre ovăs din parte preuţilur şi die-

www.digibuc.ro

cilor ca să le trimată încă nici până acuma din vremnele districtumuri în mânile mele nau venit ca să le fiu potută arăta înainte împăratului ca bucuroasă ajutoriiță a clerului mieu; pentracee dară din fieştecare districtumuri VADiaconul va fi datoriu fără zăbavă până la sfârşitul lunii lui Maiu a trimite tăbliţele despre ovăs.

3. Cu durere din tăbliţele mie trimise din şcoalele cele lătineşti, că mulţi sânt între tâneri cei rumâneşti cari nici a ceti nici a scrie în limba sa nu ştiu şi iară mulţi sânt dintre dânşii cari nici sfânta cuminecătură după rânduiala besericii sale nu o primăsc, tocma împotriva rânduieleii celui mai înălţat sfat împărătesc, pentracee dară iară înnoescu porunca me în cel trecut an despre acelaş lucru dată, că amintrele pe strâcătorii limbii sale şi a ţeremoniilor sale celor besericeşti nu numai pre singuri şcolari la clirul mieu nui voiu primi ci şi pre părinţii lor la grele întrebări îi voiu trage.

Iubiţi fii! Aduceţivă aminte de cele trecute vremi, şi de cele de acum; de nu toţi, batăr bătrânii ştiţi, în ce cinste şi în ce stat au fost cleru preoţesc numai înainte de 20 de ani şi acum (Mărire lui Dumnezeu şi mulţămire) în ce stat este? Ce fiindcă din zi în zi vremile cele strâcate pretutindene să ridică, cu frică în Domnul să vă nevoiţi ca nu cumva să aducă mai rele fiilor voştri şi întru norodul nostru, şi a răligiei noastre strâcare, şi aşe nebăgare în samă a besericii, ci ca să trăiască mai mare milostivire dumnezeiască şi ce împărătească facere de bine preste noi. Intraltele împărtăşând blagoslovenie Arhiereasca rămâiu Iubirilor voastre de binevoitoriu părinte Andrei epp. In Ungvar . . . Martie 1799."

A IV-a circulară românească a episcopului Andrei dată în Ungvar la 21 Martie 1800:

„Iubite fiule Vicarăş!

Ce feliu de porunci trimitu astăzi în tot dieţezişul mieu, acele pentru vedere socotire şi sfârşire aice mai jos descrise prea iubirei tale le dau în ştire:

www.digibuc.ro

Iubiţi fii parohuşi !

Batărcă şi mai de mult am pomenit iubirilor voastre să fiţi socotitori rânduielelor mele ce liam dat în cei trecut ani care şi acum înnoindule iară le poruncesc ale vesti, totuşi cu mare durere ştiu, că să află vreunii cari ca împotriva orânduelelor mele neascultătorii fac şi pagubă, şi sufletească şi vremelnică, iară săborului şi altor cinstiţi parohuşi ruşine aduc. pentracee dară către rânduielele mele în cei trecuţi ani date, care iară le întăresc acum numai aceste adaugu :

1-a. Decând sau început aşe multe mutări dintr'un loc într-altul de atunci şi singuri parohuşi mai săraci au început a fi, iară norodul nu numai pagubă vremelnică ce şi sufletească să vede a răbda, pentracee dară de obşte să opreşte să nu facă parohuşi alegere în parohii şi pentru mutare sa de atâte ori să nu vie aice ci mai vârtos chemare sa, şi folosul cel sufletesc să aibă înainte ochilor săi, decât venitul cel vremelnic, afară de atunce când după lipsă chemat de la mine sa întreba Vicarăşul au Viţe Arhidiaconul de mutare oarecuiva, au tocma acie vor prepune mie pentru neîncungiurata lipsă au pentru folosul cel sufletesc mutare oarecuiva amintrele nici uu să ostenească nime întru nimica.

2-a. Iară unde sa întâmpla oarecare mutare a parohuşului au după moarte orecuiva alt nou paroh să rânduieşte, atunci va Diaconul aflare (Inventarium) tuturor lucrurilor, şi averilor celor ce să ţin către beserică şi către Casa Parohiei precum sânt Casa beseariciı, haine, cărţi, lucruri besericeşti, aşijdere în casa parohiei, matrica, dela care an? Protocolum, mese, scaune, etc. Iară pământul cel de arat, cosalău către parohie, au către beserică ţânut a descrie şi în trei părţi descrisă, şi nu numai cu numele său ci şi cu a parohului carele atunce să rânduieşte la aceeş parohie întărită scrisoare va fi datoriu a găta dintru care aflare (Inventarium) una parohului din loc pentru ţinere ai dare, alta Viţe Arhidiaconului la sâne a ţâne, a tria aice la mine către catedră la Arhivăşul Dieţezişului a trimite să îndătoreşte, adecă : ca aşe în vreme să să cunoască, cine? ce? către beserica sa şi către parohia au câştigat, au au strâcat oarece? Intru acee

3-a. Să nu fie aceasta cunoaştere târzâu pentracee dară nu numai slobodu ci tocma dătoriu va fi Va Diaconul a socoţi şi în vreme sa după arătare aflării (Inventarium) statul besericii şi a parohiei a căuta şi aşe după acee : cine ce folos au pagubă au adus în biserică, şi în parohie sa Va fi mie dătoriu a descrie.

4-a. Inmulţândusă fărădelegile multor parohuşi în beţie că-

www.digibuc.ro

rora nici îndemnare me nici necinste sa, nici cunoştinţa lui Dumnezeu pentru sminteala nemica nu foloseşte spre înbunare pentru acee dară greşelele lor să nu urmeze după moarte şi în fii lor opresc şi de acum în toată vremea poruncescu, ca pe fii săi pentru câştigare preoţiei nici săi trimită cătră mine la examen şi nici la şcoala teologhicească ci să fie grijitori de fii săi amintrile, că aice nu să vor primi.

5-a. Fiindcă fii vreunrilor parohuşi au a diecilor sau şi a mirenilor din fire sa nau daruri la învăţătura ce şcolasticească, au dela Dumnezeu nau chemare la statul preuţiei, şi de bună samă au doară pot fi toţi preuţi din aşe multă tânerime? Iară înpotrivă nus oameni din rituşul nostru întracele meşteşuguri învăţaţi, acărora în tot dieţezişul lipsă este, precum sunt zugravi, aurari, legători de cărţi, au compactori, cărora totdeauna e lipsâ şi alţi streini mare plată capătă pentru acele în fieştecare an pentracee dară Iubirilor voastre acest aşe de lipsă şi cinstit lucru vil laud, şi sfătuesc ca precum pentru cel de obşte folos a Dieţezişului, aşe şi pentru cel de osebi a fiilor săi, şi a parohienilor săi bune, mai sus numite meşteşuguri întru norodul nostru din fii săi a răsădi şi a înmulţi să să sârguiască.

6-a. Să nu rămâie nici diecii de loc fără rânduială, să porunceşte lor, ca în fieştecare an, mai puţânel odată, când dela VaDiacon sa spune. la săbor cu parohuşi săi a veni, să fie dători; unde precum din parte învăţăturii cei creştineşti din ustav şi din cântare besericească, aşe din parte năravurilor dela VaDiacon vestit întrebaţi a fi să îndătoresc, pentru înştiinţare la mine de na fi cineva vrednic de diecie. Intracee VaDiaconul îndătoreştesă în lucrul acela a fi cu bună socotire să nu răbde cineva numai pentru ură, au pentru oarece altă pricină, izgonire au în săbor să fie îngreuiat cu oarece plată nu de treabă.

7-a. Iubiţi fii! Nu numai să slăbeşte, ci tocma să miceşte den dzi în dzi românie noastră şi rituşul nostru cel de demult fiindcă toată tânerime pentru străină limbă şi învăţătură umblă prin toată lume, iară limba sa, învăţătura şi rituşul în care are vre acuma statul preuţiei, şi a sluji norodului nici de cum, au puţânel ştiu, pentracee dară iară rânduiala me ce de an pomenind, înnoesc, ca nime batăr din ce înălţată şcoală lătinească fără de ştiinţa ce rumânească, fără care nici cumva na pute sluji în preuţâe norodului

www.digibuc.ro

său, să nu îndrăznească a venire şi preuţâe a cere, că mai bine şi mai folositoriu este în mare parte Dieţezişului să fie preut numai ştiutoriul limbii sale rumâneşti şi bineînvăţat în ustav şi în rânduiala sa apoi aici în Teologhie luminat, decum fără ştiinţa acestora cu limbile cele străine norodului său zminteală şi şi strâcare rituşului ai aduce. Prin această rânduială a me nici cum nu opresc eu ştiinţa limbii lătineşti au altor limbi, ci numai ca cea rumânească, ca la statul preuţâei mijlocire ce de lipsă, fără care preuţâie în rânduiala sa ce rumânească nici cum no poate dobândi, mai din tâe acee a învăţa şi întracee a să întări.

Intraltele împărtăşând blagoslovenie arhierească rămâiu iubirilor voastre de bine voitoriu părinte Andreiu epp. In Ungvar, 24 Martie 1800."

A V-a circulară românească a episcopului Andrei dată in Ungvar la 20 Februarie 1801 :

„Iubiţi fii parohuşi !

Luminat să apropie vremile cele de pre urmă întru carele la mulţi credinţă pravoslavnică a să potoli dragoste ce către Dzeu şi către deaproapele a să răci ce părintească a noastră bună cucernicie a să micşora păstoricească a păstoriilor celor sufleteşti sârguială şi viaţa ce bună pildă în lenevîre păgubitoare şi în strâcare a să purta şi deasupra tuturor acestora, precum asupra păstorilor, aşe şi asupra turmii cei sufleteşti fără de lege a să înrădăcina să înceapă. Pentracee deci oarecând mai ales acuma când asupra voastră şi asupra turmii voastre feri (fiare ?) stau, mai cu mare sârguială sânteţii dători a străjui şi a lua aminte de voi şi de toata turma, întru care Duhul st. vau pus pe voi păstori ca să paşteţi beserica lui Dzeu, care o au câştigat cu scump sângele său că veţi fi dători şi cuvântul va da înainte celui mai înălţat Arhiereu şi judecătorul vostru Is. Hs. Spre acela sfârşit şi eu multe folositorae rânduele am dat în cei trecuţi ani care şi acuma întărind şi tuturor în cunoştinţa a ţinere iară Vice Arhidiaconilor a griji şi mie a da de ştire, iară pre călcătorii legilor la înbunarea ai îndemna poruncind întru altele acuma aceste poruncesc :

www.digibuc.ro

Începutul şi temeiul precum a creştinităţii aşe si a toatei vieţii cei cu frica lui Dzeu este învăţătura pruncilor celor mici din început. Deaici doară după aceasta întâe datoria fieşte care paroh, precum în parohie aşe şi în filialul său pre cei mici prunci din amândouo rânduri (feciori şi fete) la învăţătura creştinească (catihizm) şi la rugăciunile cele dumnezeieşti cu ajutorinţa diecilor celor de loc şi învăţare să îndatoreşte care învăţăfură a o plini mai lezne iarna când pruncii şi păstorii acasă remân iară vara în toată dumineca după miazăz înainte vecernii în beserică va fi dătoriu parohuşul aceasta dătorie cu cei mici prunci a o plinire şi acee aşe că de sare vâji să vie VADiaconul aver la care parohie au filial în săborul său va fi lui nu mumai slobod, ce şi dătoriu va fi aver pă carele prunc cu care sa tălni în sat ai întrebare din învăţătura ce creştinească şi din acela răspuns cu sârguiala au nesârguire parohului în tablă obicinuită în toţi anii după vregnicie au nevregnicie a lui mie a o descrie; veţi ispiti iubiţilor fii că cu aceasta învăţătură a pruncilor cu vreme sa mai buni mai cu bună cucernicie mai plecaţi şi mai cinstiţi parohieni veţi găta nu numai voao ce şi următorilor voştri cu mare nedejde întru cele alalte ai auzire dela domuul, bine. Slugă bună şi crediocioasă, preste puţân ai fost credincios, preste multe te voiu pune, întră întru bucurie domnului tău,

2-a. Precum pre cei mici prunci aşe şi pă celelalt norod în toată dumineca şi praznice după liturghie ce dzească cu învăţătura ce mântuitoare ai învăţare să lasă. Parohuşul aşe împotrivă să nu cuteze aver ce feliu de cuvinte cele lumeşti în beserică a ncepe au datorile sale dela parohieni a poîti şi aşe pe dânşii la vorbă a aduce au asupra cinstii lor a grăi ce mai vârtos pă tot norodul său la evlavie şi la stare înainte în beserică cu frica lui Dzeu şi cu credinţă cu pilda sa a învăţa să să sârguiască.

3-a. Ce să ţâne de beserici aceste toate şi care în beserică să află veşminte, vasăle cele sfinte precum şi icoanele cele sfinte cu cinste în rând şi curat a ţâne să cuvine pă sfta taină sau Euharistie spre sama betegilor ţinută adeseori a muta şi aceasta cu frica lui Dzeu şi cu credinţă la cei bolnavi spre primirea a duce dătorie şi lipsă este. Pentru aceea de sa vâji să întreVADiaconul averi la care beserică în săborul său aflând întrânsa fără rând şi nu aşe curat cum să cuvine va fi dătoriu pă paroh de scădere a îndemna.

4-a. Multe beserici pentru acee să pustâiesc că necredincioşi şi (nu voitorii de bine) gazde a beserici cu bani a beserecii după voe sa lucrează fără de dare de samă pentru aceea dară la ce-

www.digibuc.ro

lelalte tare să porunceşte ca fieşte care an fieşte carei beserici precum în Matăr aşe şi în filial samă după formula aice adusă mie dela VArhidiaconul până la Stretenila D-iui nelăsat să să trimată aşijdere întru aceasta formă formula să să lase lângă fieşte care beserică, care dare de seamă a besericii VArhidiaconului prin trii următori ani (vinirii sale) sânguri pretutindine în estere de faţă dând de ştire mai nainte parohuşilor locului: nu numai a parohuşului şi a gazdelor besericii ce şi întra a celor mai dintâia dintre oaminii locului va avea şi va tocmi, adeca aşe ca prin trii ani şi însuş dare de samă la mai bun rând să le aducă şi pă paroh or abijnui la aceia unde aceia încă era neobicinuit lucru.

Spre acesta sfârşit dară în fiecare beserecă să aibă lada beserecii la doo tei, care una la parohuş, alta la cel giurat spre aceia ales prin parohieni. Gazda beserecii va fi ca la deschidere pă zi tot diauna să iie amândoi de faţă şi unde ce sa câştiga prin an au ce sa luoa afară din ladă să să scrie tot diauna. Intru aceia din bani beserecii fără ştire VADiaconului nici paroh nici gazda a besrecii nici şie nici altue nimărui a da împrumut nu pot. Iară cu voe VARhidiaconului a da împrumut contratuşu scris în lada beserecii să să încue. Aşijdere datorille cele de demult parohuşu cu giuraţii beserecii de va fi lipsă şi cu ajutorinţa VADiaconului şi cu ajutorinţa Dnilor celor Biruitori au a Oarmedii a strângere să nu lasă amintrile cele ce u dat împrumut va fi dătoriu a întoarce paguba beserecii.

Aice trebuie a înţelege aceia că pământul arătoriu şi cositoriu au vie a besericii au averi ce de acele feliu pă sama însuş a parohienilor nici altora nimărui a vinde au a da arândă nui slobod fără ştire şi voinţa VaDiaconului, iară în cele mai mari lucruri fără ştire Episcopului; iară cărţile despre acele averi a besericii aice la Arhivom Episcopăsc a trimite a trebui în estere acelor cărţi a cere de la Dnul său cel biruitoriu întărire.

Rânduiala aceasta a me din bunul besericii fieşte care paroh va fi datoriu mintini după sabor parohienilor săi a vestire.

5-a. Pirtru înstrăinare năcazurilor în căsătorie na fi slobod pă cei străini adecă pă galiţieni au leşi pă muscani, pă bohemi, pe maravi, pe silizieni, pă ardileni şi pă cătane a lăsa la căsătorie fără de adevărata scrisă mărturie dela prepuşi săi dată despre sloboda a întra în căsătorie care mărturie va fi datoriu parohuşu a arăta VADiaconului spre judecată.

Ce şi pe cei ce vreu a întra în căsătorie care mărturie şi parochienilor săi pă când învăţătura ce creştinească care mai de

www.digibuc.ro

lipsă este nu or şti nici a vesti în besrecă de primire căsătoriei na fi slobod parochuşului. Mai pre urmă:

6-a. Să porunceşte ca în dumineci şi sărbători să nu cutedze parochuşul a lăsa nu numai itrosu şi liturghie ce şi vecernie următoare pintru mai mare evlavie norodului. Încă cel mai mult va fi tare foiosităre sufletului pre norod în parohie după pilda a celor mai întâia părinţi ai noştri a Răsăritului de nu în fieşte care post batăr numai în postul Naşterli, în cel mare, şi întru a Născătoarei iară în praznice mai mari către Taina Pocăinţii şi către Euharistie pre norodului şi ai pleca.

Intru alte împărtăşind iubirilor voastre blagoslovenie arhierească rămâiu în Ungvar 20 Februarie 1801 de binevoitoriu părinte Andrei epp."

A VI-a circulară românească a episcopului Andrei, dată din Ungvar, la Februarie 1802:

„Către cele alalte care până acuma sau aşezat şi întru protocolumurile fiăştecărue parohuş trebue scrisă să fie, acum încă aceste următoare să mai adaug:

1) Pentru depărtare zmintelelor între norod şi pentru cuviinţă între preuţi feştecarele VADiacon să vestească iarăş de obşte sărbătorile şi praznicile dele de peste an care amu de mult cu poruncă chesaro-crăiască sau dat afară şi aice închisă tuturor să scriu înainte afară de care nici mai mult nice mai puţâne a ţâne au a sârba să nu îndrăzniască; şi aceste fieştecarele preut şi parohuş şie să şi le scrie.

2) Pentru alinare vrajbelor şi ponoslurilor care forte adeseor să fac încâtui despre venitu ile cele de preste an şi cele din stolă a parohuşilor şi a diecilor celor de strană, trebuieşte mie ca să ştiu Eu cu adevărat în tot Dieţezişul şi Eparhie me unde şi ce fel de obiceiul să ţâne acuma, pentracee dară fieştecare VADiacon la săborul cel viitor de primăvară ispitind cu adevărat de la toţi sămi scrie mie răspunsuri la întrebări care aice în lontru sânt închisă scriind deodată şi acee oare unde locuri în soborul lui într care nu să ţine obiceaiu întocormă.

3) Despre diecii cei de strană sau făcut mie aceasta înştiinţare cumcă vreun singur înblă cu cruce iară alţii pentru oarece pricini a lor să tocmesc cu parohieni pă mai puţân bir de an de cât cum este rânduit (ca şi carele lucru necuvios şi despre uni

www.digibuc.ro

dentre uni dentre preuţi cu mirare am înţeles) unile ca aceste călcări dară supt pedeapsa ţâpărli din toată deregătorie să opresc şi pentracee pre cei ce nu să vor supune VADiaconul va fi dătoriu la mine ai scrie, ca pre neascultători şi turburători. Aşeşdere

4) Am înţeles cumcă vreuni ADiaconi pentru osteneală au obicinuit dela parohuşi a trage pe parte sa din subsidiumul cel împărătesc iară alţii penîru încviziţii sau vălătaşuri care le fac; iau dintra besericii, carele amândoo supt gre întoarcere înapoi de tot să opresc; însă totuş cel ce poftesţe pă VArhidiacon la încviziţie acela este datoriu a plăti ustenala lui afară de atunci când V. A. D. din dregătorie sa să îndatoreşte oarece a ispiti.

5) Iarăşi să aduce aminte iubirilor voastre înştiinţare me care în anul trecut în luna lui Februarie am fost vestit despre milostiva chesarocrăiască orânduială încâtui despre, cei muţi şi surzi fiindcă spre acesta sfârşit încă din unile săbori nimică nu sau cules pentru acee de să va pute acum oarece culege aice să să trimată.

6) De vreme ce subsidiumul cel împărătesc vreunor preuţi numai pentru mai mare răzvrătire a vieţii lor slugeşte, pentracee de aice înainte subsidiumul unora ca acelora au din mai mare parte au din tot să va opri şi ca aceia sânt cei băutori beţivi au care să dau la bătăi au carii nu învaţă norodul lor şi pruncii cei mici întru învăţătura ce creştinească şi întru învăţătura neamului său şi cari batărce orânduele a mele Eparhiceşti nu le socotesc.

7) Să porunceşte VArhidiaconilor ca să iae aminte cu toată sârguiala la preuţii şi diecii săborului său, oare plinesc ei poruncile şi rânduele cele Eparhiceşti? Şi pre cei neascultători după cunoştinţa sa la mine săi scrie dară şi fără de acee de nu mai mult, batăr odată pre tri luni fieştecare VArhidiacon să îndătoreşte după deregătorie sa ami face mie înştiinţare despre împrejurstările cele de acolo din săborul său.

Intru altele împărtăşind arhierească blagoslovenie remâiu iubirilor voastre de binevoitoriu părinte A n d r e i epp. m. p. In Ungvar, Fevruar 1802."

www.digibuc.ro

TRAGEDIA NUMELOR ROMÂNEŞTI BĂŞTINAŞE DIN ORAŞUL SATU MARE

Cercetând sumar arhiva bisericii gr. cat., astăzi rutene — maghiarizate — din Satu Mare, am găsit matricola veche a acestei biserici care se conducea dela 1772. Timp de 5 ani, adeca până la 1777, înscrierile în registrele botezaţilor, cununiilor şi morţilor se făceau cu scriere chirilică, iar dela 1777 înainte cu litere latine.

Atâta vreme cât matricola s'a scris cu chirilice, toate numele patronimice au fost respectate şi s'au scris româneşte, cu o desăvârşită fonetică. Astfel numele familiilor băştinaşe româneşti au fost foarte bine conservate. Dela 1777 înainte însă toate s'au schimbat. Şi-a făcut intrarea triumfală în matricolele bisericilor noastre scrierea latină şi s'a întâmplat într'adevăr ceva paradoxal: Până când literele slavone ne-au respectat şi conservat numele originale româneşti, literele latine au început maghiarizarea lor! Paleografia slavonă ne-a menţinut Români, iar neografia latină ne-a maghiarizat.

A venit, să presupunem, ca ginere, sau în altfel, un voinic din Ardeal şi s'a stabilit în Satu Mare. Lumea l-a botezat din nou, fără să mai ţină cont de numele avut, şi i-a spus de atunci înainte: **Ardeleanu.** A venit Ardeleanu la popa pentru a-şi boteza copilul şi a fost înscris în registrul matricol mai întâi cu numele de Argyelán, apoi cu hibridul de Erdélyán, ca la urma urmelor să devină un nume patronimic curat unguresc: Erdélyi. Aceasta metamorfoză tipică: Ardelean, Argyelán, Erdélyán, Erdélyi, este foarte frecventă. Astăzi nu putem să reconstituim autenticul românesc al celor mai multe nume ale Românilor sătmăreni, pe care le-am găsit în 1919 maghiarizate complet. De unde să mai putem constata astăzi originea românească a unor nume ca: Aranyos (aurit, sau auriu), Aranykut (izvor, fântână de aur), Börvej, Buzgó, Fokos etc.? Dar că purtătorii acestor nume au fost Români (prin sângele lor sunt şi astăzi), nu poate încăpea nici o îndoială, pentrucă Ungurii nu au fost ortodocşi şi n'au putut trece la greco-catolicism (nici nu se îngăduia trecerea dela romano-catolici la greco-catolici, sau invers,

www.digibuc.ro

fiind interzis direct dela pontificele din Roma), deci acei greco-catolici, care astăzi se declară Maghiari, sunt de fapt Români şi într'o mică proporţie, Ruteni.

Urmează acum, ca să poată constata orişicine prefacerea numelor româneşti în ungureşti, alfabetul numelor de familie găsite în matricola dela biserica gr. cat. ruteană (maghiarizată astăzi). In partea stângă sunt numele care au fost înscrise în matricolă dela 1772 la 1777, cu litere chirilice, iar în dreapta sunt numele înscrise dela 1777 înainte, cu litere latine. In paranteze sunt numele pe care le presupunem cu tot dreptul că au fost cele originale, care cu vremea, au fost alterate şi schimbate cu desăvârşire:

1772-1777	1777—	1772-1777	1777—
	A		Bodonyi (Bodonea)
			Borhidán
Andrei	Anderkó (Anderco)		Barbuj (Barbu)
Ardelean	Avasán (Oşan)		Balás (Bălaj)
Apostol	Aleksza (Alexa)		Buzgó
	Andréka(Andreica)		Blázsi (Blăjan)
	Alb (Albu)		Bonyi (Bonea)
	Aranyos		Borta (Bortă)
	Andrej (Andrei)		Bánk (Bancu)
	Andirkó (Anderco)		Buzsor (Bujor)
	Aranykut		Bertalan (Vartolomei)
	Abrudán(Abrudan)		Boska (Boşca)
	Avasi (Oşan)		Biro
	Apán (Apan)		Baró
	Almási (Almăşan)		Borbély (Barbur)**
	Apai (Apan)		Bódi (Bodea)
			Bora (Bora)
	B		Bernard
			Bús
Banduleac	Botez		Bota (Bota)
Borşoş*)	Boroş		Bibáczi (Bibăţean)
Bodonea	Bizo		
	Balog		**C**
Boră	Bogán (Bogan)		
	Batizi (Botizan)	Cotel	Csapó (Glugan)
	Bottyán (Boteanu)	Contraş	Csitsós (Cicio)
	Bátori	Cădar	Csidreki
	Babás (Baban)?	Cicio	Czintzás (Ţânţaş)
	Boté (Botei)	Ciorodar***)	
	Börvej	Cozea	

*) Este înscris în matricolă: „Borşoş Lupul"... **) Vezi comuna Pomi.
***) Vezi Gulyás.

www.digibuc.ro

1772-1777	1777—	1772-1777	1777—
	D		Fiutyósán (Fînteuşan)
	Dávid (David)		Felsőczy (Susan)
	Domahidi (?)		Falucska
Dorca	Drágos (Dragoş)		
	Donka (Donca)		**G**
Doma	Dudás (Cimponeriu)		
			Gerendás (Grindeanu)
Dragoş	Dorka (Dorca)	Gore	Gulyás (Ciurdariu)
Degan	Dombi (Dâmbu)	Grodean	Gábor (Gavril)
	Darabán (Dărăban)	Ghețea	Gornyik (Gorníc)
	Doma (Duma)	Gherche	Goroszlai (Goroslăuanu)
	Dunka (Dunca)	Glodan	Glodján(Glodeanu)
	Doltya (Doltea)	Gludean	Gazdag (Găzdac)
	Donkovics (Doncovici)		Grosán (Groşian)
	Dimikita (Dimichita)		Gróza (Groza)
	Dulka (Dulca)		Gárdos
	Dorkó (Dorca)		Glogán (Gologan, Glugan)
	Deák (Deac)		
	Daszkál (Dascăl)		**H**
	Dobán (Doban)		
	Diák (Diac)	Huton	Horvát
			Halász (Păscaru)*
	E		Heletye (Heletea)
			Huta
	Erdey (Pădureanu-Ardeleanu)		Házsi (?)
	Erdéli (Ardeleann)		Hosszú (Lungu)
	Erdélyán (Ardeleanu)		Homorodán (Homorodan)
	F		**I**
Fanea	Fányi (Fanea)		
	Fejér (Albu)	Ilieş	Ionucz (Ionuţ)
	Fodorutz (Fodoruţ)		Illés (Ilieş)
	Farkas (Lupu)		Ilutz (Iluţ)
	Fintyós(Finteuşan)		Izsák (Isac)
Finteuşan	Fokoş		Izák (Isac)
	Flóra (Florea)		Ionuczás (Ionuţaş)
	Fazekas (Olariu)		
	Fogarași (Făgărăşanu)		**J**
	Fakos	Jurja	Juhász (Păcurar)
	Fekete (Negru)		Jódi (Ieudeanu)
	Fülep (Filip)		Jányi (Ianul)

*) *Vezi la litera „P" coloana stânga.*

www.digibuc.ro

1772-1777	1777—
	János (Ion)
	Jóka
	Jánky (Iancu)
	K
	Kriszta (Cristea)
	Kosztán (Costan)
	Kovács (Fieraru)
	Krisán (Crișanu)
	Kontros (Contraș)
	Keresi (Crișanu)
	Koszta (Costea)
	Koos (Căuș ?)
	Kis (Micu)
	Kosa (Căușa)
	Klipács (Ciocan)
	Kondor (Vultur)
	Kosztin (Costin)
	Karácsonyi (Crăciun(eanu)
	Kapcza (Oghială)
	Kozma (Cosma)
	Korondán (Corundan)
	Kodra (Codrea)
	Koncz (Conțiu)
	Király (Craiu)
	Kanász (Purcaru)
	Kotecz (Cotet)
	Kádár (Dogaru)
	Krisztián (Cristian)
	Keresztény (Cristian)
	Krisfalusi
	Kövari (Chiorean)
	L
Lozan	Lozán (Lozan)
Luşca	Luka (Luca)
	Lengyel (Leşu)
	Lomán (Lomanu)
	Lázár (Lazar)
	Lutzás (Luțaș)
	Lovas
	Lomnyán (Lemnian)

1772-1777	1777—
	M
Madiar	Mátyás (Matei)
	Máu (Manu)
Moroşan	Modrán(Modreanu)
	Marosán (Mureşanu)
Micu	Molnár (Moraru)
Misarăş	Mathej (Matei)
Moldovan	Méts (Meciu)
Mailat	Mutsirá (Mociranu)
	Moiszin (Moisin)
	Marián (Marian)
Moşa	Máté (Matei)
Moisin	Máriás (Măries)
	Moiszen (Moisin)
Medişan	Márkis (Marchiș)
	Mojszényi (Moisineanu)
	Makabej(Macavei)
	Mondics (Mandiciu)
	Maksziu (Maxim)
	Mikes (Micheș)
	Márkus (Mărcuș)
	Mókán (Mocanu)
	Majláth (Mailat)
	Medgyesi (Medieșanu)
	Murgó (Murgu)
	Moldován (Moldovanu)
	Moriska (Morișcă)
	Mezei (Câmpeanu)
	N
	Nemes
Nichita	Nyegre (Negrea)
Nicolai	Nyikora (Nicoară)
	Nikita (Nichita)
	O
	Onáts (Onaciu)
	Oláh (Roman)
	Orha (Varga*)
	Orosz (Rusu)
	Onácz (Onaciu)

*) Vezi Varga.

www.digibuc.ro

1772-1777	1777—
	Ország*)
	Onte (Onciu)
	P
Prochimen	Papp (Popp)
Paşcul	Puskás (Puşcaşu)
Pop	Pénzes (Banu)
	Piskorán (Pişcăreanu)
Păscar	Peleskey (Pleşcan)
Prodan	Préda (Preda)
Prístav	Paloska (Plosca)
	Petrucz (Petruţ)
	Pujda (Puida)
	Pásk (Paşcu)
	Polgár (Plugaru)
	Pászkál (Pascal)
	Petrus (Petruş)
	Pál (Paul)
	Pintye (Pintea)
	Párnás (Pernaru)
	Popovits(Popovici)
	Pleskey (Pleşcan)
	Piskóti (Pişcolteanu)
	Pálinkás(Horincar)
	Prodán (Prodan)
	Patóván(Potăuanu)
	R
Rus	Ros (Roşu)
Rad	Rabin
Roman	Rusz (Rusu)
	Román (Roman)
	Rácz (Raţiu)
	Rostás (Ciurar)
	Rutzás (Raţă)
	Ritz (Hriţiu)
	Rád (Radu)
	Roska (Roşca)
	S
Surducan	Simon (Simon)
Sitaş	Sztojka (Stoica)

1772-1777	1777—
Seladea	Sajtos (Brânzeu)
	Surányi (Şuranu)
	Suta (Şuta)
	Ster (Şter)
Şemion	Sáska (Lăcustă)
Ştefan	Sinka (Şinka)
	Stir (Ştir)
	Szabó (Croitoru)
Sima	Sándor (Alexandru Sandru)
Şimon	Somlyai (Simleuanu)
Strugar	Sorbány (Şorban)
	Sátri (Satră)
	Szilágyi (Sălăgeanu)
	Szavuj (Savu)
	Szima (Sima)
	Szunyog (Ţânţar)
	Szücs (Cojocaru)
	Szokács (Socaciu)
	Szlezsán (Sălăgeanu)
	Szurdukán (Surducan)
	T
Tot	Trip (Trip)
Terebeşan	Tiska (Tişcă)
Tăşnadea	Tot (Tăutn)
Topa	Todor (Todor)
Toma	Takáts (Tocaciu)
	Triff (Trifu)
	Toma (Toma)
	Trilep (Trilap)
	Tivadar (Teodor)
	Tamán (Teman)
	Tasnádi (Tăşnadea)
	Talpos (Tălpos)
	Török (Turcu)
	Tokos (Teacă)
	U
	Urszulli (Ursul)

*) ŢARĂ-LUNGĂ. *Acest nume există în judeţ în arhiva oraşului Baia Mare, în legătură cu procesul faimosului Pintea, eroul legendar al câtorva judeţe, canoscut tuturor sub numele de Pintea Viteazul. Familia există şi astăzi în Moldova.*

www.digibuc.ro

1772-1777	1777—	1772-1777	1777—
	V		**Z**
	Verdeș (Verdeș)	Zeican	Zegrján (Zăgreanu)
	Virág (Florea)	Zeucan	Zékány (Zeican)
	Varó	Zoltan	Zoltan (Zoltan)
Vasil	Veres (Roșu)		Zinka (Ținca)
Vasile	Varju (Cioară)		Záh (Zaciu)
	Vetési (Vetișan)		Zima (Zima)
	Vlajku (Vlaicu)		Zolykás (Zoicaș)
	Varga (Varga, Oarga, Orha)		Zab (Zab)*)
	Vasvári (Oșvăran)		Zakariás (Zaharie)

*) *Acest nume există în procesul lui Pintea Viteazul în arhiva orașului Baia Mare, este Român ortodox.*

www.digibuc.ro

MAGHIARIZAREA ROMÂNILOR DIN PĂRŢILE SĂTMĂRENE

www.digibuc.ro

REZISTENȚA ROMÂNILOR DIN PĂRȚILE SĂTMĂRENE

Judecând sumar rezistența sătmărenilor, față de maghiarizarea la care au fost supuși în trecutul regim unguresc, s'ar putea ajunge la concluziuni nedrepte.

Este adevărat că pătura intelectuală a Românilor sătmăreni, începând încă de pe vremea circularelor admirabilului episcop de Muncaci, Andrei Bacinschi, cu respectabile excepții, nu a fost la înălțime. Mulți dintre aceștia s'au lapădat „ de limba și ritușul său", ba pe unii i-a jenat într'atâta naționalitatea lor de a fi Români încât, după cum se desprinde din aceleași circulare „m u l ț i („tâneri români") s â n t d i n t r e d â n ș i i c a r i n i c i s f â n t a c u m i n e c ă t u r ă, d u p ă r â n d u i a l a b i s e r i c i i s a l e n u o p r i m ă s c" (circulara III-a din Martie 1199). Deci, la sfârșitul veacului XVIII maghiarizarea unor preoți români era în marș, care a continuat să se desvolte tot mai puternic până la ivirea primei patrule a armatei noastre pe plaiurile sătmărene.

Nu cu titlu de a face imputări, ci numai pentru a fixa o constatare istorică, afirm că multă vreme încă după noua așezare românească, aproape până în zilele noastre (dacă nu chiar și astăzi) au fost familii „românești" de preoți și alți intelectuali la cari limba de conversație familiară a fost cea maghiară, deși atât tatăl cât și mama erau români... Mai sunt ici și colo încă și astăzi Români „inteligenți" cari voind să facă pe deștepții, citează și plasează în vorbirea lor chiar și astăzi alocuțiuni ungurești.

Am mai amintit în prezenta lucrare că avem un exemplu real în fața noastră un exemplu alăturea de care trăim noi, contimporanii.

Șvabii sătmăreni și sălăgeni sunt maghiarizați chiar în prezent, în 1938, în Țara Românească și sub ochii noștri. Ar părea neverosimil, și totuși așa este. Să ne explicăm acest fenomen ciudat, dar adevărat.

In timpul dominațiunii ungurești, regimul a lucrat din toate răsputerile, ca elementele intelectuale, mai cu seamă acele care vor avea menirea să fie îndrumătoarele satelor,

www.digibuc.ro

să primească o educație de așa natură ca atunci când vor ieși din școală pentru a intra în viața civică, să fie cei mai aprigi propagandiști ai Ungariei milenare.

Eu însumi, scriitorul acestor rânduri, când am terminat gimnaziul din Debrețin și școala normală din Loșonț (Ungaria de Nord) nu numai că nu știam nici un singur cuvânt românește, dar am fost un entuziasmat, un fanatic rezervoar de sentimente ungurești. Norocul meu a fost chemarea părinților și fraților mei de sub glia mormintelor din Măgura Ilvei, o nostalgie irezistibilă m'a adus să revăd locurile copilăriei mele, când, apoi, după ce am văzut munții cu brazii bătrâni și cu buhașii mititei și când am auzit din nou limba românească, nu m'am mai putut despărți din mediul din care am fost răpit și am rămas, ca mai târziu acei cari m'au crescut cu depline nădejdi să devin un bun maghiarizator, să mă judece la ocnă pentru trădare...

Astfel s'a întâmplat și cu viitorii preoți șvabi. Ei au fost maghiarizați, scoși din sentimentele lor firești și metamorfozați în vajnici luptători ai ideii maghiare. In toate teologiile cuvântul de ordine a fost maghiarizare cu orice mijloace. Astăzi teologii șvabi de eri sunt preoți, protopopi, canonici și episcopi. Aproape toți sunt convinși gregari ai maghiarismului. Intreaga gamă ierarhică a acestor clerici șvabi astăzi, în Țara Românească, sub ochii noștri continuă, cu puterea nepermisă a amvonului, maghiarizarea părinților și fraților lor proprii. Sunt nume, curat germane, ca Zumbil, Bottlinger, Scheffler, Dietzig etc, căror și astăzi le este rușine că sunt de origină germană și declară în public că nimeni n'are dreptul să le pretindă să înceteze de a mai simți ungurește.

Am intercalat acest paradox contemporan, ca să se poată înțelege mai ușor acelaș fenomen — în proporții mai reduse — petrecut în trecutul național al Românilor sătmăreni.

Că am avut și noi trădătorii noștri, este incontestabil. Cât am pierdut pe urma acestor trădători să ne servească în rezumat un fragment dintr'un articol de ziar al diui Petre Petrinca (România, 15 Nov. 1938):

„In județele Arad, Bihor, Sălaj și Satu Mare, elementul românesc a constituit întotdeauna o majoritate covârșitoare, față de cel maghiar, care în trecut, prin colonizări, încerca să năpădească regiunile din spre Tisa ale acestor județe.

www.digibuc.ro

Acum un veac și jumătate, frontiera etnică româno-maghiară, pătrundea mult mai adânc în câmpia Tisei ungurești.

La 1767, Adam Kollar, scria, că numai o foarte mică parte a Ungariei („minima Hungariae portio"), era locuită de maghiari; iar Martin Schwartner, arată, în 1798, că la 1787, din 11.400 orașe și sate din Ungaria (fără Transilvania, care nu aparținea Ungariei!) abia 3668 erau maghiare, iar 5789 slovace și sârbești, 921 germane și 1024 românești.

Ținuturile românești din regiunile Dobreținului au fost maghiarizate abia la începutul veacului trecut. In lucrarea lui Böhm („A liturgikus nyelvekről", Eger 1897), se spune: „Mișcarea pentru ridicarea limbei maghiare la rangul de limbă liturgică a pornit dela Dorog și cred, că nu mă înșel, dacă susțin; că la Dorog au locuit și valahi, cari aveau preotul lor propriu". In 1748 se afla la Dorog, o parohie românească și una ruteană: episcopul catolic De Camillis, în 1692, într'o scrisoare, vorbește despre credincioșii ruteni, români și sârbi ai regiunei Dorogului, dar despre unguri nu amintește nimic.

Maghiarizarea așezămintelor românești, cari în veacurile trecute se întindeau până la Tisa, s'a făcut între anii 1820–1910, iar în unele părți procesul de asimilare pare a fi mai vechi. Iászi Oszkár, vorbind despre această perioadă de un veac de asimilare a naționalităților din Ungaria, ne spune: „că prin date statistice precise se poate constata, că între 1787—1900, peste 2.800.000 de indivizi de limbă nemaghiară s'au contopit în maghiarism". („Huszadik Század". 1912, pag. 774—787. Budapesta).

In această epocă de politică de asimilare în maghiarism și-au găsit sfârșitul și o mare parte dintre așezămintele românești de pe Câmpia Tisei, deplasându-se și frontiera etnică româno-maghiară, la limitele fixate prin tratatul dela Trianon. O parte mai neînsemnată a vechilor așezăminte românești de pe Câmpia Tisei ungurești, se mai mențin și astăzi în Ungaria, în vecinătatea granței de vest, ca ramuri desprinse din trunchiul autohton al românismului transilvănean.

Despre trecutul așezămintelor românești dispărute de pe Câmpia Tisei ungurești, deasemenea găsim documente istorice răzlețe, cari au o vechime de secole!

Intr'o lucrare recentă, fostul deputat ungur Dr. Dénes István, își exprimă teama în privința unei „expansiuni valahe pe Câmpia Tisei" și ne dă date foarte interesante asupra românilor maghiarizați din Ungaria. Din cartea d-lui Dr. Dénes („Baj van Tiszán-

www.digibuc.ro

tul") aflăm că în 1930, în Beregul și Sătmarul unguresc erau 21.762 de români maghiarizați (înte cari și un număr mai redus de ruteni).

In județul Sabolcl (astăzi complet maghiarizat), d. Dr. Dénes, citează 54 de localități cu elemente românești maghiarizate. In 1930, numărul românilor maghiarizați (între care se află și o cifră redusă de ruteni) era de 79740 suflete. „Aceste comune de maghiari și de greco-catolici români maghiarizați, își au școlile și bisericile ler proprii" — spune d, Dr. Dénes (pag 67). In jud. Hajdu, în 1930, erau 19.500 români și ruteni maghiarizați (p, 67).

In privința celor 60.000 de români nemaghiarizați din Ungaria d. Dr. Dénes se mărginește să ne citeze doar cifrele minime ale statisticilor oficiale maghiare de după război dar cu toate acestea, nu se sfiește să avertizeze națiunea maghiară de spectacolul expansiunii valahe pe Câmpia Tisei".

Datele d-lui dr. Dénes Istvan deasemenea ne dovedesc, că în veacul trecut și acum câteva veacuri în urmă, frontiera etnică și politică româno-maghiară, se adâncea mult mai mult spre Câmpia Tisei ungurești, decât aceea care a fost definitiv stabilită prin tratatul de pace dela Trianon."

Paralel cu acțiunea de contopire a elementului românesc în massa maghiară, care era cu mult mai mică față de massa mare a naționalităților dominate, s'a făcut și maghiarizarea numelor patronimice ale țăranilor români din aceste părți. Astfel, bunăoară, dacă s'au prezentat părți interesate, să facă d. e. un contract de vânzare și cumpărare, notarul ungur, care era cel mai aprig instrument de maghiarizare, când termina contractul semna el numele părților, fiindcă cea mai mare parte a Românilor era analfabetă, după care făcea cruce înaintea numelor contractanților, pe care aceștia trebuiau să apese cu degetul. Astfel notarul pe acela pe care îl chema Oșanu, îl scria Avași, pe Rotaru Chereches etc., prin care Românii noștri își confirmau ei înșiș maghiarizarea numelor lor patronimice prin punerea degetului pe cruce.

Dela 1895 de când s'a introdus starea civilă, cazurile de maghiarizare a numelor românești au devenit și mai frecvente.

Intr'un cuvânt Ungurii nu s'au dat dela nimic înapoi ca în fiecare an să crească numărul minoritarilor trecuți de partea lor, fie de bună voe, fie prin violențări de tot

www.digibuc.ro

felul, ca astfel să sporească massa artificială a națiunei maghiare, care trebuia să devină, după un plan de mai nainte stabilit, homogenă, în răstimp de o perioadă stabilită.

După cum se vede însă în comunele rurale siluirea elementului românesc a mers mai greu de cât în comunele urbane. Din totalitatea numelor de familii ale Românilor sătmăreni, care figurează în inscripțiile sătmărene, în ciuda tuturor ingerințelor ungurești 201 și-au păstrat numele patronimic neschimbat, până la începutul veacului XIX și numai 50 familii apar cu nume maghiarizate.

Dar de atunci incoace, dela începutul veacului XIX, timp de o sută de ani, s'au făcut foarte multe maghiarizări, pe care nici nu le mai putem constata.

Am catalogat toate numele de familii, despre care se face amintire în această carte, în partea întâia urmând numele de familii rămase neschimbate, iar în a doua parte urmând numele maghiarizate ale familiilor românești din comunele cari sunt amintite în acest studiu.

NUME DE FAMILII NEMAGHIARIZATE:

Albaș—Valea Seacă*)
Andarcău—Botiz
Apan—Baia Mare
Ardelean—Hrip
Arghelean—Baia Mare
Atim—Oar

Baba—Satu Nou de Jos
Baban—Ocoliș
Băbuț—Satu Nou de Jos
Baiaș—Bixad
Balaș—Tarna Mare
Balătă—Bixad
Bâle—Cămărzana
Bălin—Terebești
Baltă—Certeze
Banc—Amați
Barbul—Bicău
Barbur—Pomi
Bărbuș—Valea Vinului
Berce—Hrip
Berinde—Negrești
Binte—Ocoliș
Blagă—Chilia
Blentea—Ilba
Blidar—Valea Seacă
Bob—Remeți
Bogdan—Cidreag
Boldan—Satu Nou de Jos
Boncaș—Sebișa
Bone—Terebești
Bordae—Potău
Bozdan—Săsari
Bran—Borlești
Brândușe—Chilia
Brătan—Homorodul de Mijloc
Buda—Stâna
Bumb—Pișcari
Buteanu—Șomcuta

Calin—Bixad
Cânță—Bixad
Căoșan—Doba
Cărtiță—Ocoliș
Cazac—Bușag
Chira—Bixad

*) *Din aceste nume de familii multe se repetă și în alte comune. Nu am introdus în acest catalog nume care sunt înscrise pe cărți venite din alte părți, din afară județului Satu-Mare.*

www.digibuc.ro

Clocian—Varaiu
Ciorbaș—Apateu
Ciorcle—Valea Seacă
Cosma—Iadăra
Costan—Văleni
Costin—Cetățele
Coteț—Doba
Crăciun—Iadăra
Creșpoi—Soconzel
Cuc—Homorodul de Mijloc
Cupcea—Baia Sprie
Cupșa Odoreu

Dahid—Bixad
Dan—Bixad
Dărăban—Odoreu
David—Aciua
Derman—Varaiu
Digul—Bixad
Diurdea—Valea Seacă
Doba—Chilia
Dochi—Medieșul Aurit
Donea—Odoreu
Dorca—Remeți
Dordiu—Ilba
Dragoș—Colțirea
Dumitru—Borlești
Dunca—Săsari

Făcăuș—Soconzel
Fagi—Valea Vinului
Fernea—Valea Vinului
Finta—Bicău
Floare—Bixad
Floca—Baia Mare
Florian—Bușag
Flueraș—Tăuții de Sus

Gavrincea—Cetățele
Gavruș—Racșa
Găzdac—Ilba
Gerasin—Săsari
Ghirontie—Sătmărel
Ghivad—Remetea
Ghiz—Sătmărel
Glodean—Baia Mare
Goje—Bixad
Gorpe—Boghiș
Griga—Racșa
Grigorie—Bixad
Groza—Mădăras
Grozăi—Pomi
Grozăș—Soconzel
Gulici—Ilba
Gușoeș—Terebești

Hârzoabă—Bixad
Huban—Tăuții de Jos

Invas—Bixad
Ioachim—Racșa
Ionaș—Bixad
Iorguț—Medișa
Ivanca—Trip

Luca—Merișor
Lup—Chilia

Madlor—Stâna
Maghiar—Pișcari
Marcuș—Doba
Mare—Cămărzana
Margine—Colțirea
Marina—Sârbi
Marinca—Bușag
Măte—Odoreu
Mătiaș—Remeți
Maxin—Valea Seacă
Mihai—Chechiș
Mihne—Racșa
Mihuț—Bozinta Mare
Moitaș—Varaiu
Moldovan—Săsari
Morar—Valea Vinului
Morășan—Măgherăuș
Moroșan—Baia Mare
Mota—Pomi
Mureșan—Boghiș

Nănășescu—Tăuții de Sus
Negre—Cuța
Nemati—Chilia
Nichita—Bozânta

Oane—Borlești
Onci—Petea
One—Bicău

Păcurar—Satu-Mare
Pante—Valea Seacă
Pașca—Satu Nou de Jos
Pătcaș—Soconzel
Petraș—Tăuții de Sus

www.digibuc.ro

Petrici—Oar
Petriș—Tăuții de Sus
Pietriș—Baia Mare
Pietruș—Odoreu
Pinte—Ocoloș
Pintea—Pișcari
Pop—Baia Mare
Popa—Trip
Popovici—Finteușul Mic
Prună—Iadăra
Prunilă—Carașeu
Pușcaș—Mediașul Aurit

Rinschi—Baia Sprie
Roșcău—Hrip
Rotiș—Ardusat
Rus—Groși
Rusan—Hrip

Sălniceanu—Șomcuta
Șaru—Sătmărel
Sas—Certeze
Săsăran—Săsari
Șașma—Tăuții de Sus
Savanu—Valea Seacă
Sima—Valea Vinului
Simon—Odoreu
Șimonca—Bicău
Șorban—Petea
Stan—Valea Vinului
Ștefuț—Bixad
Stemoare—Terebești
Stop—Negrești
Suciu—Terebești
Surducan—Remeți

Talpoș—Tăuții de Sus
Tăroiu—Ocoliș
Tatar—Bixad
Tătăran—Chilia
Tiorean—Pomi
Tipuș—Valea Seacă
Todea—Pișcari
Toderaș—Bixad
Todicencu—Iojib
Todor—Bușag
Todoran—Terebești
Toduț—Stâna
Tomuța—Carașeu
Tonca—Racșa
Tout—Hrip
Trușuca—Valea Seacă
Țămărman—Baia Sprie
Țigan—Bixad

Udan—Soconzel
Ungur—Bixad

Vanca—Bixad
Veleminschi—Mediașul Aurit
Venter—Seini
Vida—Valea Vinului
Viuntul—Negrești
Volomnoschi—Varaiu

Zane—Săsari
Zima—Satu Mare

NUME DE FAMILII MAGHIARIZATE:

Amați—Cuța
Avași—Chilia

Beuti—Hrip
Boitor—Baia Sprie
Boltai—Pomi
Borbely—Pomi
Boroș—Chilia
Bortelechi—Odorău
Bozo—Ciolt
Bredi—Petea

Ceghi—Carașeu
Chereches—Băbășești

Chiș—Remetea
Ciatloș—Apateu
Ciorbai—Bixad
Ciuturaș—Mediașul Aurit
Colciar—Apateu
Cordoș—Hrip

Dieneș—Apateu
Doboș—Varaiu

Egri—Hrip
Erdeli—Homorodul de Mijloc
Erdev—Sătmărel
Erdős—Odoreu

www.digibuc.ro

Fechete—Bixad

Gomboș—Stâna

Horgaș—Aciua
Husti—Medieșul Aurit

Ianco—Apateu
Ieţchei—Chechiș
Iuhas—Sătmărel

Lugoși—Apateu

Madaras—Caraşeu
Menţenţi—Terebeşti
Mesaroș—Apateu
Molnar—Baia Mare

Oros—Ilba

Palincaș—Apateu
Papp—Botiz

Raconţi—Potău

Santai—Boghiș
Saplonţai—Homorodul Mijloc
Șarai—Sătmărel
Șarca—Valea Seacă
Șereș—Săsari
Șooș—Satu-Mare

Țiblanchi—Tarna Mare

Vereș—Negreia

Din acest magazin de nume patronimice constatăm că județul Satu Mare într'adevăr a fost și este românesc.

Se mai constată rezistența dârză a familiei românești, pe care a dovedit-o față de atacurile insistente ale dominațiunii maghiare din acele vremuri.

Spre a dovedi puterea conservatoare a familiei pentru păstrarea autenticității sale strămoșești am, adunat și catalogat numele de botez care figurează în această lucrare. În dreptul fiecărui nume este indicată și comuna în care s'a găsit inscripția cu numele de botez respectiv. Nu am indicat numai câte o comună, deși numele se găsește și în alte comune.

La sfârșitul acestui catalog de nume de botez urmează catalogul, cu numele de botez maghiarizate.

Proporția între numele de botez românești și cele maghiare este de ceea ce insemnează 95 %, procent în favorul numelor românești, care este totodată și indicele forței de rezistențe a familiilor noastre față de puternicile valuri de maghiarizare până la întâia jumătate a veacului XIX, de când indicele acesta a scăzut vertiginos.

Spre a ni se maghiariza și numele de botez, statul maghiar a creat, pentru ofițerii stării civile, un dicționar al numelor de botez, traduse în ungurește, cu dispoziția ca în registrele matricole numele tuturor cetățenilor Ungariei să se înscrie conform acelui dicționar.

Astfel a devenit Victor-Győző, Iuliu-Gyula, Lucia-Lóca, Avacom-Habakuk, Leo-Arszlán, etc. Familia română a

www.digibuc.ro

răspuns și acestui atac, botezându-și copiii cu nume care nu pot să fie traduse ungurește ca: Ovidiu, Liviu, Octavian, Lucreția etc.

Revenind la numele de botez ale moșilor și strămoșilor sătmăreni, vedem o sumedenie de nume, care de care mai frumoase, câte-odată surprinzător de frumoase, cum e numele de Cozmina, Năstuța, Văsiuca, Lupeanca, etc.

Au dispărut din uz multe dintre aceste nume de botez. O revenire, o reintronare a lor, cred că ar fi un frumos act de recunoștință și de pietate față de eroii acelor vremuri din trecut:

Afimie—Tăuții de Sus
Alexă—Baia Mare
Anastasia—Satu Nou de Jos
Andrei—Baia Sprie
Andriș—Varaiu
Anica—Iadăra
Anisie—Chilia
Anton—Varaiu
Antonie—Sârbi
Anuța—Bixad
Arion—Racșa
Arsintie—Ilba
Atanasia—Dumbrăvița
Avram—Șomcuta

Bale—Tătărești

Chira—Varaiu
Chiril—Bixad
Chișe—Ocoliș
Cosma—Chechiș
Cosmina—Racșa
Costan—Săsari
Crăciun—Tăuții de Sus

Danil—Botiz
Demian—Potău
Dimitrie—Bicău
Dirasim—Satu Nou de Jos
Doche—Baia Sprie
Dochia—Ocoliș
Dumitru—Negrești

Elena—Bicău
Eremie—Baia Sprie
Evdochia—Ilba

Filep—Groși
Filip—Săsari

Floare—Chilia
Flore—Chilia

Gafia—Cămărzana
Gaftenie—Măgherăuș
Gahia—Baia Sprie
Garvasia—Bixad
Gavril—Ocoliș
Gavrilă—Botiz
George—Lipău
Georgie—Mădăras
Gherghie—Baia Sprie
Gheți—Aciua
Gheghe—Remetea
Ghervile—Merișor
Ghirasin—Berchez
Giorgie—Chilia
Girasin—Someșeni
Girvasie—Bixad
Gliga—Varaiu
Griga—Varaiu
Grigor—Bixad
Grigore—Baia Mare

Iacob—Negrești
Icnat—Varaiu
Ignație—Chilia
Ileană—Baia Sprie
Ilie—Carașeu
Ilieș—Bixad
Imbre—Colțirea
Indrei—Bixad
Indrieș—Cidreag
Ioana—Bixad
Iob—Valea Seacă
Ion—Amați
Iouaș—Tăuții de Jos
Ioneț—Valea Seacă

www.digibuc.ro

Ioniță—Cămărzana
Ionuțu—Berchez
Iosip—Baia Mare
Irimie—Someșeni
Istrate—Ilba
Ivan—Valea Seacă

Lica—Stâna
Lionte—Iadăra
Luca—Aciua
Lucăciotu—Tăuții de Jos
Lup—Chechiș
Lupeanca—Pișcari

Mălanea—Iojib
Marc—Chilia
Maria—Aciua
Mărica—Cetățele
Marte—Ilba
Mărie—Bixad
Marina—Cămărzana
Mărina—Pomi
Mărluța—Baia Sprie
Matei—Homorodul de Mijloc
Matieș—Ardusat
Mihai—Bușag
Mihael—Bixad
Mihail—Bixad
Moisa—Ocoliș

Nastasie—Remetea
Năstuța—Cămărzana
Nechita—Someșeni
Nedea—Varaiu
Nedele—Bixad
Nica—Stâna
Nichifor—Ocoliș
Nicoară—Băbășești
Nicolae—Baia Mare
Niculai—Sătmărel
Niede—Săsari
Nistor—Varaiu

Oane—Șomcuta
Odoca—Racșa
Odochia—Merișor
Odotia—Cămărzana
Olexa—Bixad
On—Doba
Onofrie—Ocoliș
Onu—Chilia

Palaghie—Aclua
Parasca—Baia Sprie

Pașc—Stâna
Pătru—Valea Seacă
Petra—Ilba
Petre—Bixad
Petrea—Bușag
Petri—Bixad
Petria—Șomcuta
Petru—Botiz
Pinte—Cămărzana

Rad—Merișor
Revelca—Valea Seacă

Samoilă—Ardusat
Sâmion—Bixad
Savu—Seini
Simeon—Bicău
Simion—Bixad
Solomon—Chechiș
Ștefan—Baia Mare

Tămaș—Tătărești
Tănase—Cetățele
Teodor—Baia Mare
Time—Cuța
Tiodor—Negrești
Tiril—Bicău
Toader—Bixad
Tobie—Carașeu
Todea—Pișcari
Toder—Ardusat
Todie—Soconzel
Todora—Ardusat
Todosie—Tăuții de Sus
Toma—Ocoliș

Urs—Șomcuta
Ursuc—Remeți

Varvara—Pomi
Vasilie—Bixad
Vășluca—Negrești
Voilie—Racșa

NUME DE BOTEZ MAGHIARIZATE:

Etelca—Trip
Gabor—Iojib
Giorca—Bixad
Ianoș—Bicău
Laslo—Satu-Mare
Lucaciu—Bușag
Micloș—Varaiu
Șandor—Medieșul Aurit

www.digibuc.ro

1822–1936

In timp de 100 şi mai bine de ani, comunele care au aparţinut episcopiei de Muncaci, locuite de Români, după arătările şematismului acelei episcopii din 1822, au avut de suferit prefaceri în ceea ce priveşte numărul Românilor. Mi se pare foarte interesant că d. e. în 1788 într'un proces verbal al adunării preoţilor din comuna Pomi („Pomni") religia este luată drept naţionalitate. Iată textul:

„Anul 1788, Maiu 4 zile având săbor în satul Pomni, la care de anul trecut, 1787, la aceste mai jos următoare punctumuri am avut datorie a răspundere precum:

a) Din calvini, jidovi, s a u a l t ă l i m b ă, câţi s'au întors la a noastră lege şi câţi de la noi la acieş au trecut, . . . etc".

Spre a putea urmări în cifre această mişcare, am întocmit tabloul de mai jos, cu fiecare comună românească, sau cu locuitori Români, din fosta dieceză a Muncaciului din 1822, faţă de numărul Românilor arătaţi de şematismul Episcopiei gr. cat. de Maramureş din anul 1936.

Comunele tipărite rărit sunt astăzi în Ungaria.

Numărul prim arată numărul sufletelor Românilor din 1822, iar al doilea numărul Românilor (gr. cat. şi ortodocşi) din anul 1936 după datele şematismului Eparchiei de Maramureş din 1936:

A	B
Aciua 170—583	Băbăşeşti 661—746
Amaţ 375—?	Baia Mare 785—5256
Ambud 31—223	Baia Sprie 617—1637
A n g y a l o s 40	Băiţa 549—854
Apa 1396—2215	Bârgău 260—310
Apateu 117—197	Batarci 364—1403
Ardud 125—?	Beltiug 30—?
Ardusat 1074—1619	Bercu 192—253
Arieşul de Câmp 272	Berindan 142—241
Atea 63—131	Bicău 268—433

www.digibuc.ro

Bixad 1085—2129
Bixad-Băi 12—138
Bocicău 216—481
Boghiș 431—877
Boinești 910—1016
Bolda 240—432
Bontăeni 143—260
Borlești 404—1213
Botiz-Oșvareu 1148—2103
Bozinta Mare 220—637
Bușag 321—497
Buzești 224—566

C

Călinești 1040—1936
Cămărzana 1636—2530
Carașeu 417—470
Certeza 720—2505
Cetățele 243—?
Chechiș 428—933
Chilia 261—594
Chiuzbaia 347—971
Cicarlău 592—1572
Cinghir 231
Comlăușa 239—874
Corod 160—310
Crucișor 301—739
Csegöld 339
Culciul Mare 251—486
Culciul Mic 121—204
Cuța 330—585
Cucu 134—187

D

Dănești 134—506
Dara 79—318
Doba 525—1014
Dumbrăvița 497—1144

F

Fărcașa 477—1122
Fernezei 457—2367
Firiza 595—1265

G

Geraușa 500—1183
Ghet 21
Gherța Mică 1004—1885
Gherța Mare 487—965
Ghirișa 90—?
Giungi 520—?
Groși 463—1204

H

Handalul Ilbei 81—241
Hodișa 335—699
Hodoș 77
Homorodul de Mijloc 340—875
Homorodul de Sus 181—562
Homorodul de Jos 11—62
Hrip 220—?

I

Ianc 697
Iegheriște 475—546
Ilba 283—720
Iojib 441—623

L

Lăcânța 357—686
Lazuri 211—830
Lipău 742—832
Livada 1340—2224

M

Mădăras 1115—?
Măgheraus 219—395
Măriuș 349—782
Martinești 148—285
Medieșul Aurit 1540—3204
Medișa 350—728
Méhtelek 81
Merișor 478—315
Micula 71—767
Moara Borșii 124
Mocira 526—846
Moișeni 295—850

N

Necopoi 187—631
Negreia 103—380
Negrești 1839—3495
Nisipeni 64—230
Nistru 94—173
Noroieni 138—161

www.digibuc.ro

O

Ocoliș 284—683
Odoreu 778—1345
Orașul Nou 7—487
Ouar 295—520

P

Pátyod 296
Pauleşti 27
Peleș 375—756
Pelișor 8—28
Petea 165—304
Petin 18—191
Pișcari 720—?
Poiana Codrului 188—332
Pomi 1034—1358
Porcsalma 224
Potău 694—1014
Prilog 500—918
Pusta Dorolț 110—253

R

Racșa 1258—1737
Răteşti 173—?
Recea 411—973
Romăneşti 229—640
Roșiori 485—1094
Rus 357—716
Ruşeni 382—?
Remetea Oașului 4—52

S

Sâi 65—326
Sályi 69
Şandra 20
Sârbi 412—810
Săsari 368—1188
Sătmărel 546—?
Satu Mare 2021—15.143
Satu Nou de Jos 406—759
Satu Nou de Sus 357—808
Sebișa 216—664
Seini 1374—387
Şindreşti 322—577
Șișeşti 615—984
Socondul Mare 10—56
Soconzel 255—672
Solduba 356—772
Someşeni 381—678
Stâna 250—1086
Şurdeşti 591—984

T

Tămaia 462—1022
Tămășeni 14—12
Tarna Mare 542—1485
Târsolț 981—1879
Tătăreşti 676—?
Tăuții de Jos 470—708
Tăuții de Sus 348—910
Teje (?) 440—?
Terebeşti 426—
Trip 511—1057
Tur 470—1003
Turț 1614—3423
Tyukod 31

U

Uifalău 329
Unguraș 273—419
Ura 121
Ulmoasa ?—212

V

Valea Seacă 237—1031
Valea Vinului 699—1212
Vama 395—1569
Vetiș 698 804
Viile Satu Mare 226—1009

www.digibuc.ro

CĂRŢILE VECHI ROMÂNEŞTI DIN JUDEŢUL SATU MARE

1666 *Leiturgiarion*, ?: Bixad-biserică.
1682 *Triodion*, ?: Satu Mare.
1689 *Octoih**), Lwow: Borleşti.
1690 *Evanghelie*, Lwow: Valea Seacă.
1693 *Evanghelie*.**) ?: Băbăşeşti.
1697 *Evanghelie*, Snagov, Tur.
1699 *Chiriacodromion*, Bălgrad: Chechiş, Pişcari, Varaiu.
1704 *Apostol*, Buzău: Pomi.
1705 *Antologion****), Râmnic: Sătmărel.
1708 *Octoih*, (Mihai Papavici) Bixad biserică, Măgheraus.
1713 *Liturghier*, Târgovişte: Baia-Sprie.
1714 *Catavasier*, ?: Chilia.
1723 *Evanghelia*, Bucureşti: Chilia, Homorodul de Mijloc Odorău, Someşeni.
1728 *Liturghier*, (Stoica Iacovici): Bixad-Mănăsire, Sebişa.
1730 *Triod*, (manuscris): Terebeşti.
1732 *Chiriacodromion*, Bucureşti: Bicău, Merişor.
Cazanie, Bucureşti: Buşag.
1733 *Apostol*, Buzău: Buşag.
1737 *Antologion*, Râmnic: Bixad-biserica, Cămărzana.
1742 *Octoih*, Râmnic: Bicău, Stâna.
Evanghelie, Bucureşti: Boghiş, Seini.
1743 *Apostol*, Buzău' Aciua, Someşeni.
Pentecostarion, Bucureşti: Aciua, Sătmărel, Tarna Mare, Tăuţii de Jos.
Psaltire, Iaşi: Săsari.
Penticostarion, Râmnic: Chilia.
1744 *Apostol*, Râmnic: Chilia.
1745 *Antologion*, Râmnic: Cetăţele.
1746 *Octoih*, Bucureşti: Aciua.
Evanghelie. Râmnic; Soconzel.
1747 *Triodion*, Bucureşti: Finteuşul Mic, Negreşti.
1748 *Cazanie*, Râmnic: Racşa.
1749 *Euhologion*, Iaşi: Aciua.
1750 *Evanghelie*, (Barbul Bucur şi Iremia Marcu): Aciua

*) *Pagina I este slavonă, restul românesc.* **) *Greco-romană.* ***) *Slavo-român.*

www.digibuc.ro

1753 *Strastnic*, Blaj: Băbășești, Bușag, Doba, Iadăra, Lipău, Pișcari, Soconzel.
Pentecostariu, Iași: Racșa.
1755 *Antologion*, Râmnic: Mocira.
1758 *Molitevnic*, Râmnic: Terebești.
1759 *Liturghier*, Iași: Baia Mare.
1760 *Evanghelie*, București: Merișor, Stâna
Octoih, ? (Petre Sibianul): Petea.
1761 *Antologion*, ?: Satu Mare.
1762 *Evanghelie*, Iași: Groși.
1764 *Psaltire*, ?: Satu Mare.
1765 *Evanghelie*, Blaj: Botiz, Bușag, Satu Nou de Jos.
Apostol, Blaj: Baia Sprie, Carașeu, Ilba, Ocoliș.
1766 *Antologion*, Blaj: Săsari.
Orologier, Blaj: Varaiu.
1768 *Cazanie*, Râmnic: Berchez.
Pentecostar, Blaj: Borlești, Botiz, Finteușul Mare, Ilba, Lipău, Șomcuta Mare.
1770 *Octoih*, Blaj: Colțirea, Doba, Săsari.
1771 *Triodion*, Blaj: Baia Mare, Bicău, Boghiș, Borlești, Hrip, Iojib, Săsari, Sătmărel, Tarna Mare, Valea Vinului.
1773 *Ceaslov*, Iași: Tăuții de Sus.
Strastnic, Blaj: Bicău, Remeți, Săsari, Sebișa, Tarna Mare,
1774 *Octoih*, (popa Constandin): Tarna Mare.
Apostol, ?: Chilia.
Minologion, Blaj: Remeți.
1775 *Evanghelie*. Blaj: Tăuții de Sus.
Liturgicon, Râmnic: Băbășești, Iadăra.
1776 *Evanghelie*, Blaj: Apateu, Cuța, Ocoliș, Petea, Pișcari, Târsolț.
Antologion, București: Colțirea.
1778 *Cazanii*, Râmnic: Colțirea, Tăuții de Sus.
1779 *Liturghier*, Blaj: Pișcari.
1781 *Minologion*, Blaj: Bicău, Carașeu, Chilia, Doba, Potău, Șomcuta Mare, Stâna.
1786 *Liturghier*, Blaj: Pomi.
1792 *Octoih*, Blaj: Bixad biserică, Racșa, Sătmărel.
1795 *Biblie*, Blaj: Bixad biserică, Carașeu, Certeze.
1796 *Strastnic*, (Petru Papavici): Homorodul de Mijloc.
1798 *Liturghier*, Sibiu: Pomi.
1800 *Triodion*, Blaj: Chilia, Doba, Remetea, Soconzel,

www.digibuc.ro

1802 *Apostol*, Blaj: Satu Nou de Jos, Văleni.
1805 *Penticostarion*. Sibiu: Caraşeu, Soconzel, Satu Mare.
1806 *Evanghelia*, Sibiu: Remetea.
1807 *Liturghier*, Sibiu: Groşi.
1813 *Triodion*, Blaj: Remeţi.
1818 *Pentecostar*, Blaj: Tăuţi de Sus
1831 *Liturghie*, Sibiu: Boghiş.

CĂRŢILE VECHI SLAVONE DIN JUDEŢUL SATU MARE

1691 *Leiturghiarion*, ?: Bixad-Mănăstire.
1700 *Octoih*. ?: Bixad-Mănăstire
1702 *Leiturghiarion*, ?: Iojib
1753 *Triod*, ?: Bixad-Mănăstire.
1768 *Cazanie*, ?: Bixad-Mănăstire.

NOTA: In acest catalog de carţi am cuprins numai cartile vechi bisericeşti, pe marginea cărora am găsit însemnari. Numarul cărţilor vechi în judeţ este deci cu mult mai mare, decât acela care este cuprins în prezenta lucrare.

www.digibuc.ro

LOCALITĂȚILE CU CĂRȚI VECHI, NEIDENTIFICATE COMPLET, PE CARE AM GĂSIT ÎNSEMNĂRI*)

Amaț, Pentecostar — —	anul	1775
Ardusat, Triodion — —	„	1766
Baia Mare. Octoih — —	„	1759
Bixad-biserică, Triod — —	„	1740
Bixad-biserică, ? — —	„	1684
Bixad-Mănăstire, Liturghier rusesc	„	1676
Mineiu rusesc	„	1710
Mineiu rusesc	„	1775
Botiz, Apostol — — —	„	1768
Euhologion — —	„	1732
Carașeu, Octoihul Mare —	„	?
Chilia, Apostol — — —	„	?
Crai Dorolț, Triodion — —	„	1757
Crai Dorolț, Apostol — —	„	1772
Crucișor, Octoihul Mare —	„	1800
Groși, Antologion — —	„	177?
Iadăra, Antolologion — —	„	1800
Ilba, Octoih — — —	„	1792
Ilba, Octoih — — —	„	1805
Oari, Apostol — — —	„	1796
Oari, Strastnic — — —	„	1798
Ocoliș, Pentecostar — —	„	?
Ocoliș, Liturghier — —	„	1804
Ocoliș, Mineiu — — —	„	1795
Petea, Triodion — —	„	1807
Pișcari, Triodion — —	„	1781
Pomi, Ceaslov slavon — —	„	1745
Potău, Triod — — —	„	1787
Remetea, Strastnic — —	„	?
Remeți, Cazanie — —	„	1740
Sârbi, Mineiu — — —	„	1802
Sătmărel, Strastnic — —	„	1782
Satu Mare, Strastnic — —	„	1695
Șomcuta Mare, Octoihul Mare	„	1777
Stâna, Strastnic — —	„	1838
Tăuții de Jos, Orologier —	„	1757
Terebești, Mineiu — —	„	1759
Valea Seacă, Manuscris slavon	„	1710
Valea Vinului, Strastnic —	„	1814

*) *Se arată anul în care s'a făcut însemnarea pe marginea cărții.*

www.digibuc.ro

MIŞCAREA CĂRŢILOR VECHI*)

Aciua — Negreia — Octoih
Amaţi — Mădăras — Pentecostar
Bixad Mănăstire — Stâna — Triod
Bixad-Mănăstire — Suciul de Sus — Liturghier
Bixad-Mănăstire — Mocira — Liturghier
Bixad-Mănăstire — Tăuţii de Sus — Fernezei, Liturghier slavon
Bixad-Mănăstire — Căian — Liturghier slavon
Bixad-Mănăstire — Văleni — Mineiu
Baia Sprie — Şişeşti — Unguraş — Liturghier
Berchez — Finteuşul Mare — Cazanie
Borleşti — Bicău — Pentecostar
Botiz — Homorodul de Jos — Evanghelie
Botiz — Bârla — Euhologion
Buşag — Preluca — Evanghelie
Buşag — Bozinta Mică — Strastnic
Caraşeu — Bicaz — Minologion
Chilia — Racova — Catavasier
Crucişor — Vâşmort — Pomi — Octoihul Mare
Groşi — Caţcău — Liturghier
Homorodul de Mijloc — Răteşti — Socondul Mare — Gereuşa — Evanghelie
Ilba — Tăuţii de Sus — Octoih
Lipău — Mănăstirea Geoagiu — Strastnic
Negreia — Căşeiu — Ucitelnă
Pişcari — Vezend — Săsari — Chiriacodromion
Pomi — Chiuieşti — Liturghier
Remeţi — Dăneştii Chioarului — Triodion
Remeţi — Buduş — Cazanie
Satu Mare — Căuaş — Iad — Dragu — Psaltire
Satu Mare — Mănăşturul Clujului — Triodion
Tarna Mare — Caraşeu — Pentecostarion
Tur — Bucerdea — Galda de Jos — Evanghelie
Valea Vinului — Buşag — Strastnic
Varaiu — Lemnii — Ciocmani — Chiriacodromion

*) *Localitatea primă arată unde se găseşte de prezent cartea, a doua, sau a treia localitate arată de unde a venit cartea în comună, aşa că ultima localitate este locul de plecare.*

www.digibuc.ro

NUME DE LOCALITĂŢI POMENITE IN INSCRIPŢII*)

I. Judeţul Satu Mare

Arduzel—Soconzel
Bătarci—Tarna Mare
Bocicău—Valea Seacă
Cicarlăul Mare—Ilba
Coaş—Finteuşul Mic
Dăneşti—Remeţi
Fernezei—Bixad
Fersig—Săsari
Geräuşa—Homorodul de Mijloc
Gurbet—Băbăşeşti
Homorodul de Jos—Botiz
Medişa—Homorodul de Mijloc
Mireş—Sătmărel
Moara Borşii—Botiz
Posta—Berchez
Preluca—Buşag
Prilog—Bixad
Rătestu—Homorodul de Mijloc
Şişeşti—Tăuţii de Sus
Socondul Mare—Şoconzel
Tămaia—Merişor
Unguraş—Baia Sprie
Vad—Groşi

II. Alte părţi

Bârlea—Botiz
Baseşti—Baia Mare
Bitatău—Soconzel
Bucerdea—Trip
Budeşti—Terebeşti
Buduş—Remeţi
Căian—Bixad
Caplean—Chilia
Cascău—Groşi
Căşei—Negreia
Chiuieşti—Pomi
Cinghiriu—Oari
Ciocmani—Varaiu
Cluj—Satu Mare
Dej—Sebişa
Dindileag—Terebeşti
Dragu—Satu Mare
Frata—Berchez
Galda de Jos—Trip
Geoagiu—Iojib
Gherla—Negreşti
Iad—Satu Mare
Imbruz—Iadăra
Lemnii—Varaiu
Mănăştur—Şomcuta
Năpradea—Odoreu
Odriheiu—Soconzel
Olpret—Remeţi
Racova—Chilia
Samiraş—Varaiu
Sânlob—Amaţi
Sarasău—Negreşti
Selniţa—Şomcuta
Sighet—Baia Mare
Suciul de Sus—Bixad
Supurul de Jos—Stâna
Tiream—Doba
Tiuza—în multe locuri
Uileac—Odoreu
Vezendiu—Pişcari
Vilna—Satu Mare
Vişeu—Cămărzana

*) *A doua localitate este localitatea unde este cartea în care se pomeneşte comuna respectivă.*

www.digibuc.ro

EVENIMENTE

fenomene, calamităţi şi alte întâmplări

1710	— —	**Ciumă.** Manuscrisul dela Episcopia Baia Mare.
1717	— —	**Invazia tătărescă.** Idem.
1741	6 August	**Ciumă.** Antologion, Cămărzana.
1742	— —	**Ciumă.** Manuscrisul dela Episcopia Baia Mare.
1745	— —	**Ciumă.** Antologion, Bixad-biserică
1762	22 Iunie	**Uragan.** Strastnic, Terebeşti.
1768	7 Mai	**Zăpadă.** Cazania, Buşag.
1773	— —	**Vizita împ. Iosif II. în Maramureş.** Manuscrisul dela Episcopia Baia Mare.
1778	6 August	**Lăcuste.** Cazania, Buşag ; Psaltirea, Săsari.
1787	— —	**Moarte în oameni.** Manuscris, Episcopia Baia Mare.
1795	— —	**Foamete şi zăpadă mare.** Pentecostarion, Tarna Mare.
1804	3 Octombrie	**Cutremur,** Mineiu, Iadăra.
1806	— —	**Moarte în fete.** Carte de maslu, Bixad-biserică.
1814	14 Mai	**Zăpadă.** Strastnic, Valea Vinului.
1817	— —	**Foamete.** Apostol, Chilia.
		Boli cumplite între oameni şi dobitoace. Idem.
	16 Febr. Martie	**Tunet.** Triod, Crai Dorolţ.
1831	— —	**Foamete.** Pentecostar, Botiz.
1832	— —	**Cutremure şi holeră, secetă.** Apostol, Chilia.
1831	— —	**Belşug în toate.** Triod, Remetea.
1835	— —	**Secetă.** Ciolt, pe o foaie volantă.
1847	2 Iulie	**Aureola boreală intensă.** Matricola, Sârbi.
1848	— Martie	**Revoluţia Ungurilor.** Antologion, Săsari.
1849	28 August	**Depunerea armelor** de către Unguri. Matricola, Sârbi.
1859	22 Februarie	**Tunet şi vreme grea.** Triod, Finteuşul Mic.

www.digibuc.ro

LIMBA INSCRIPŢIILOR SĂTMĂRENE

Strămoşii săimăreni au ţinut foarte mult la limba şi legea lor. Mai multe inscripţii ne-o dovedesc aceasta. Au fost donatori prudenţi cari au dat cărţile bisericii numai pentru vremea „până ce va Români în sat" (Hrip) sau, mai explicat şi mai hotărît: . . . „şi să fie pe seama sf(in)tei besericii *cei rumâneşti*, până vor fi Rumâni în Tăuţii de Sus" (1799). Din aceste exemple se vede clar spiritul vremurilor de atunci. Ingrădirea, punerea sub scutul „Rumânilor" a cărţ lor sfinte, e dovada cea mai minunată de felul cum îşi iubeau strămoşii noştri limba şi legea moştenită dela înaintaşii lor.

Din inscripţiile adunate se constată că limba pe care o vorbeau era foarte frumoasă. Cine ar putea să descrie cu cuvintele cele mai simple, dar aşa de frumos, aureola boreală ca şi diacul din Sârbi: . . . „*am văzut lumină cu tot felul de podoabă, strălucind ca raiul cel frumos şi cu nespuse străluciri arzând*" . . . „*multe chipuri de vederi luminoase mi s'au arătat în toate laturile, ca arderea de foc*" . . . Diacul Filip Baloş din Sârbi scria cu mult mai frumos ca mulţi „l teraţi" de astăzi, cari ne invenineazâ limba cu tot felul de împrumuturi, de care nu avem nevoe.

Pentru acei care iubesc istoria limbii noastre recomand să citească „*Irodiada*" şi „*Istoria lui David împărat*" găsite în gunoiul bisericuţii din Fericea. (Intr'adevăr, dacă întâmplarea nu mă aducea în aceea vreme în comună, manuscrisul era aruncat la gunoi. L-am găsit într'un ungher al altarului, acoperit cu mătura.)

Şi în acest manuscris, pe care-l socotesc, după limba în care este scris, foarte vechiu, sunt adevărate perle de limbă veche românească: „*Doamne, la Miazăzi semănaiu lacrimi dumnezeieşti, apoi săceraiu spice cu bucurie pururea de viaţă.*" E traducere din limba slavonă, de sigur, dar e o traducere într'o frumoasă limbă românească.

„*Irodiada*", precum şi „*Istoria lui David împărat*" sunt scrise de autori *localnici*, nu sunt copii, după alte

www.digibuc.ro

scrieri, sau cel mult pot să fie traduceri (aceasta pare să fie mai verosimil), dar făcute de scriitori din partea locului. Aceasta o cred, dată fiind prezenţa unor barbarisme, proaspete de tot în aceea vreme, care mai târziu s'au modulat după limba noastră.

In „Istoria lui David împărat" însă am găsit cuvinte, pe care cu modestele mele cunoştinţe din istoria limbii noastre, nu le-am întâlnit nicăeri, cari par să fie foarte vechi şi dispărute, sau transformate de tot. Intâia formă de expresie este următoarea:

Atunci când Saul împărat aude de puterea mare ce o are David, ordonă curtenilor săi: „*E ni păsaţi curund la el!*", cu înţelesul „ian, mergeţi repede la el", apoi întrebuinţarea formei interesante ca aceasta: „*Doamne, sam face noi acela lucru, iară eu în nacela ceas aş purcede în tar . . .*", cu înţelesul că, dacă ar face lucrul pe care i-l cerea David femeii lui Urie, atunci dânsa ar deveni gravidă.

Pentru graviditate se întrebuinţează in multe locuri şi astăzi cuvântul „tăroasă" (Năsăud), dela tar = greutate. Mai este de remarcat întrebuinţarea insistentă a conjuncţiunii „să" în loc de „dacă": sam (s'am) = dacă am; „*capul tău încă l-am vut pute lua dela tine să nu m'am vrut teme de Dumnedzău*"*), adeca, capul tău înca l-aş fi putut lua dela tine, dacă nu m'aş fi temut de Dumnezeu.

De altfel amândouă aceste istorisiri sunt pline de arhaisme, dintre care cred că unele pot să fie chiar necunoscute. Ceea ce mă întăreşte în credinţa că autorul, sau traducătorul acestor istorii este sătmărean, este prezenţa arhaismelor, împreună cu aceea a barbarismelor locale, ca *meşterşug, alenşig, hârţeg*, toate aceste într'o formă de proaspătă întrare în limba românească. „Alenşig"-ul (ellenség = inamic, magh.), precum şi „hârţeg"-ul (Herzog, germ. = herczeg, magh.) au dispărut din idioma sătmăreană, dar a rămas şi a întrat în limba românească, literară chiar, „meşterşug"-ul (mesterség, ung., dela meister, germ. şi acesta dela latinescul magister), dar şlefuit în „meşteşug."

Mai sunt expresiuni care îmi întrec capacitatea mea

*) *Să mi se ierte aceste încercări de semantică, dar mi se par atât de simple şi clare deducţiunile făcute, încât cred că nu greşesc încercând aceste tălmăciri precum şi altele care urmeaza în glosar.*

www.digibuc.ro

de a le preciza însemnătatea lor, pe care le las erudiţilor noştri limbişti să le deslege. Aceste sunt: „*Hralori*“. (Saul: „Cine s'ar afla să fie războinic şi hralori la oaste?) „*Borâţi*“ (Saul împărat în toate vrea el sta la războiu cu 21 hârţegi a lui borâţi a uriaşilor cel chiema Goliat); s'ar putea crede că ar însemna prieten, aliat (barát, ung. = brat, slav.) dar nu poate să aibă acest înţeles, pentrucă mai târziu Saul îl întreabă pe David „*merge-va de să să lovască cu acel borâţ tare, cu Goliat?*“ Mai repede ar însemna comandant: „*Să-i de domnie* (Saul lui David) *pentru ce au omorât pre borâţu uriaşilor*“...

Peste tot, în manuscrisele şi în inscripţiile sătmărene, este una şi aceeaş limbă frumoasă, curată şi curgătoare, cum e părăul cel limpede, ca şi în alte manuscrise din restul ţării. Dacă în unele dintr'însele sunt greşeli, unele chiar grosolane, de limbă şi redactare, vina este a scriitorului, care nu în toate cazurile era român, sau dacă a fost Român, a fost dintr'aceia pe care îi biciuieşte fără milă episcopul rutean Andrei Bacinschi din Ungvar la sfârşitul veacului XVIII şi la începutul veacului XIX. „(Unii teologi) *în învăţătura sa cea rumânească aşa sânt cât nici a ceti, nici numele său a-l scrie — nu ştiu, fiindcă de tâneri părăsesc rituşul său*“... (1798). In 1799 episcopul Bacinschi arată că situaţia cu „tânerii“ cari vreau să se facă preoţi, a devenit mai îngrijorătoare: „*că mulţi sânt între tânerii cei româneşti cari nici a ceti nici a scrie în limba sa nu ştiu şi iară mulţi sânt dintre dânşii cari nici sfânta cuminecătură după rânduiala biserecii sale nu o primăsc . . .*“ şi încheie astfel: „*că amintrele pre strâcătorii limbii sale*“ nu-i va primi la teologie dar „*şi pre părinţii lor la grele întrebări îi voiu trage.*“

In anul 1800 acest admirabil episcop mai trimite o circulară desperată: „*Nu numai să slăbeşte, ci tocma să miceşte den dzi în dzi românie noastră . . .*“ din cauza că tinerii umblă la şcoli străine şi acestora le spune ca: „*să nu îndrăznească a venire şi preoţâe a cere*“

Aceştia au fost preoţii trădători de demult, care au contribuit la pierderile uriaşe pe care le-am suferit în ultimele două secole, când am pierdut sat cu sat din patrimoniul nostru, după cum se maghiarizau satele de aceşti preoţi cu străină învăţătura. Noroc că n'au fost mulţi, că dacă ar fi fost, întreg judeţul ar fi fost maghiarizat mai de mult.

www.digibuc.ro

De accea, unde se constată câte o redactare greşită ca limbă, aceasta se datoreşte acestor preoţi, nu însă adevăraţilor Romîni sătmăreni.

GLOSAR

acar (*Homorodul de Mijloc*) — ori
achiasă (*Fericea*) — acasă
acmu (*Valea Seacă*) — acum
acole (*Tarna Mare*) — aici (mai aproape de cât acolo)
aire (*Dumbrăviţa*) — altundeva
amu (*Fericea*) — acum
are (*peste tot*) — ar
aşe (*Ocoliş*) — aşa
aşea (*Cămărzana*) — aşa
atunciş (*Fericea*) — atunci
averi (*Caraşeu*) — ori

batăr (*Chilia*) — măcar
bia (*Fericea*) — bea
blid (*Fericea*) — strachină
borâţ (*Fericea*) — ?

călor (*Fericea*) — căror
cândai (*Fericea*) — când
ce (*peste tot*) — ci
cene (*Colţirea*) — cine
cere (*Cămărzana*) — cine
cerşu (*Fericea*) — cerşi, ceru
cheltui (*Băbăşeşti*) — vinde
clnene (*Ocoliş*) — cine
cire (*Iojib*) — cine
cocon (*Ţara Oaşului*) — băiat
contrătuş (*Remetea*) — contract, zapis
criia (*Fericea*) — crăia (impărăţia)
curea „ — curgea
cursă „ — merse

dare, o a dare (*Homorodul de Mijloc*) — o va da
de (*Fericea*) — ca
decă „ — dacă
den (*Negreşti*) — din
derept, dereapt (*peste tot*) pentru
diac (*peste tot*) — cântăreţ de strană
dihania (*Fericea*) — suflare
di în (*Fericea*) — din
dipt (*Terebeşti*) — pentru

e ni (*Fericea*) — ian

făt (*peste tot*) — crâsnic
frămseţe (*Fericea*) — frumseţe
fuişor (*Fericea*) — foişor
fur (*Groşi*) — hoţ

gadină (*Fericea*) — animal sălbatic
giucătoare (*Fericea*) — dansatoare
giupâneasă (*peste tot*) — soţie
giuruit (*Fericea*) — promis
giurumânt „ — promisiune

hie (*peste tot*) — (să) fie
hralori (*Fericea*) — ?

iarăşile (*Remeţi*) — iarăş
iaste (*peste tot*) — este
îmbuna (*Botiz*) — repara
înjura (*Fericea*) — a jura
înm·sa „ — mamă-sa
înnăţă „ — înălţă
înumărul (*Colţirea*) — numărul

jertavnic (*Groşi*) — altar

lovască (*Fericea*) — războiască

mânii (*Fericea*) — mamei sale
mânule (*Valea Seacă*) — mâinile
mar (*Fericea*) — mare
mâră (*Iojib*) — mână
mersu (*Fericea*) — merse
mi·em „ — mi-aş
mieu (*Aciua*) — meu
mişlătate (*Fericea*) — mişelie?

năstămat (*Fericea*) — ? (se scrie foc năstămat)
nimea (*Cetaţele*) — nimeni
noruc (*Fericea*) — noroc

ore (*Caraşeu*) — ar

www.digibuc.ro

pă (*Baia Mare*) — pe
parohuş (*peste tot*) — paroh, preot
pasă (*Fericea*) — pleaca ! du-te !
pohtă „ — poftă
polat „ — palat
pre (*Iojib*) — dativ: pre biserică biserîcii
preafisit (*Remetea*) — ?
prenumit (*Boghiş*) — mai susnumit
prost (*Valea Seacă*) — ţăran
Râm (*Fericea*) — Roma
râză (*Cîdreag*) — haină preoţească
redeuş (*Varaiu*) — ?
rod (*Actua*) — urmaş
rodenie (*Pomi*) — rudenie (dela rod)
rugă (*Bixad*) — biserică, mănăstire
rugineză (remetea) — rugineşte

să (*Fericea*) — dacă
să (*Bixad*) — deci
sălăşlui (*Fericea*) — sensul actului sexual
sârhuinţă (*Racşa*) — sârguinţă
săs (*Fericea*) — să se
savolnic (*Buşag*) — în drept
scrbă (*Fericea*) — supăra(se)
sfăt (*Tăuţi de Sus*) — crâsnic
Simedru (*Remetea*) — Sf. Dumitru
şis (*Fericea*) — şi dacă
soţ (*peste tot*) — soţie
spăsi (*Botiz*) — ispăşi
srăgui (*Fericea*) — sârgui
străina (*Soconzel*) — înstrăina
străinare (*Mădăras*) — înstrăina
străişte (*Fericea*) — se foloseşte şi astăzi în unele locuri din judeţ ca exclamaţie la ciocnirea paharelor: strişte şi noroc!

tâmpla (*Săsari*) — întâmpla
tar (*Fericea*) — a purcede în tar, a deveni gravidă
tăroasă (*Fericea*) — gravidă
ţărele „ — ţările
tem „ — te-am
trezvi „ — trezi, deştepta

ucegă (*Fericea*) — ucidă
umăt (*Remetea*) — omăt, zăpadă
uricelea (*Valea Seacă*) — moşie de veci (Silviu Dragomir, „Câteva urme ale organizaţiei de stat slavo-române, Dacoromania, 1921), obţinută prin donaţiune domnească.

vac (*Fericea*) — veac
veserli (*Fericea*) — veseli
volnic (*Bixad*) — în drept
vrerea (*Colţirea*) — voinţa, învoirea
vrut (*Fericea*) — l-am vut, l-aş fi putut
vut (*Fericea*) — să nu m'am vut, dacă nu m-aş fi

zerătească (*Racşa*) ?

BARBARISM

alenşig (*Fericea*) — inamic (ellenség, magh.)
arădui (*Fericea*) — frecvent şi astăzi sub înţelesul „purces" (eredni, ung.)
birae (*Stâna*) — diregărit (biró primar, magh.)
făgădaş (*Finteuşul Mic*) — promisiune (fogadás, magh.)
iosag (*Cămărzana*) — avere, bun (jószág, magh.)
meşterşug (*Fericea*) — meşteşug (mesterség, magh.)
mărădic (*Varaiu*) — urmaşi (maradék, magh.)
neamiş (*Amaţi*) — nobil, boier (nemes, magh.)
tilin (*Valea Seacă*) — separat (külön, magh.)
vidic (*Şomcuta*) - ţinut (vidék, magh.)

www.digibuc.ro

INCHEIERE

In clipa aceasta îmi aduc cu smerenie aminte din nou de cucernicii călugări ambulanți, cari cutreierau toate ținuturile țărilor românești câte cu o mărțână de căpăstru, cu o pereche de dăsagi, în care aveau comorile nestemate ale limbii noastre, cărțile bisericești și se opreau în satele adâncite în desișul greu de pătruns al pădurilor străbune, ca să se tocmească, doar să-și scoată cheltuielele, pentru copierea a unui ceaslov, evanghelii, sau a altei cărți sfinte. In cele mai multe cazuri — se găseau oameni „temători de Dumnedzău", poate mai înstăriți, cari comandau astfel de cărți. Călugării mandacași (cerșetori) se așezau pentru 3—4 luni în casa omului și copiau încet și cu multă luare aminte slova românească a cărților bisericești.

Acestor conservatori de limbă strămoșească li se cuvine toată recunoștința noastră. Ei au fost regulatorii cuvintelor strămoșești, ei ne-au asigurat unitatea limbii noastre, care nici într'o țară nu este atât de bine conservată ca la noi. Alte țări occidentale au idiome așa de diferențiate una de alta, încât oamenii din ținuturile opuse abia se înțeleg Avem și noi în țara noastră cazuri analoge: Sașii dela Bistrița, dacă vreau să se înțeleagă cu cei dela Sibiu, vorbesc românește între ei, așa de mare este diferențe de limbă, de aceeaș limbă germană, între dânșii; Șvabii abia se pot înțelege cu Sașii, deși sunt acelaș neam. Noi, Românii, deși am trăit multe secole, o mie de ani, sub diferite stăpâniri, totuși ne-am păstrat limba intactă, cu prea puține barbarisme acceptate ici și colo. Sătmăreanul se înțelege perfect de bine cu mehedințanul sau cu hotineanul. Că așa este astăzi, se datorește în mare parte cărților bisericești.

Astăzi nu sunt în uz vechile cărți chirilice. Foarte multe din acestea au fost ridicate dela biserici și duse de particulari spre a avea în casa lor un obiect de muzeu. Multe au fost ridicate de episcopia gr. cat. din Cluj și centralizate acolo, spre a înființa probabil un muzeu bogat al cărților și manuscriselor bisericești.

www.digibuc.ro

Ideea a fost cât se poate de bună; dar părerea mea este că la acel muzeu să se adune numai câte un singur exemplar din fiecare carte sau manuscris (copie), iar restul să se trimită înapoi preoților bisericilor respective, cu obligațiunea să le pună la loc de frunte; să formeze fie care biserică un muzeu bisericesc, în cure să se așeze tot ce este vechiu și de valoare muzeală, nu numai cărți, dar și obiecte de tot felul, în legătură cu cultul.

Nu odată m'am urcat prin podurile bisericilor, unde erau aruncate vechile cărți, împreună cu bucăți de prapori zdrențuiți, expuse la măcinișul prafului și ploilor. Cred că a sosit vremea să se ocupe lumea de acest tezaur al limbii noastre și să-l salveze cât mai este vreme. Vechile cărți să nu mai fie tratate ca niște obiecte perimate, ci contrar, să fie privite de acum înainte de cele mai valoroase documente literare și istorice pe care le avem în satele noastre. Prin astfel de neglijențe pierdem foarte mult, fiindcă am pierdut mult, neînchipuit de mult până acum.

Să salvăm deci, ceea ce mai este de salvat!

* * *

Am făcut această lucrare cu gând curat și cucernic, să arăt așa cum s'a prezentat în veacurile trecute starea Românilor sătmăreni, așa numiților „ungureni", spre a face dovada romanității acestor părți de țară, precum și a sătmărenilor cari în trecut au luptat ca niște titani contra tumultoaselor valuri de maghiarizare aci, la litoralul elnic al ființei noasire naționale, care litoral a fost cândva însuși malul Tisei-bătue . . .

Dacă Dumnezeu îmi va ajuta și dacă prezenta lucrare va fi primită de obște cu aceeași inimă bună și curată cu care am scris-o, voiu scoate la lumină al doilea volum al „Mărturiilor strămoșești", bazat numai pe documente scrise, care va cuprinde lupta Românilor sătmăreni sub aspecte naționale, cuprinzând grija înaintașilor pentru conservarea limbii, înființarea școlilor românești, a catedrelor de limba românească la școlile secundare, precum și o bogată colecție de literatură locală din „cele trecute veacuri."

Satu Mare, 22 Novembrie 1938.

DARIU POP

www.digibuc.ro

Lei 80

www.digibuc.ro